

ISSN: 2632-1734

UCDES

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Editor
Umut Balcı

ARTICLES

Corporate Governance: Historical Development, Principles,
and Theoretical Foundations
Emel BURAK

1

Altın Arama ve İşletme Faaliyetlerinin Dışsallıkları Üzerine
Bir İnceleme
İdil ELVER / Timur TÜRGAY

15

Derrida'nın Differance Söylemi Bağlamında
Çağdaş Seramik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme
Sevgi KILINÇ

33

Yabancı Dil Öğrenme Sorunu Hakkında Düşünceler
Tahir BALCI

54

Tagungsbericht über den III. Isprud-Kongress:
Deutsche Sprache - Die Brücke zwischen den Kulturen
Seval PARLAKGÜNEŞ ERDOĞAN

64

IJOPEC
PUBLICATION
London ijopec.co.uk Istanbul

VOL.08
02
09/2025

| VOL 08 |

| ISSUE 02 |

| 09 / 2025 |

www.cudesjournal.com

info@cudesjournal.com

Publisher

IJOPEC Publication Ltd.

60 Westmead Close Cheshunt,

Waltham Cross, Hertfordshire EN7

6JR London / UK

www.ijopec.co.uk

info@ijopec.co.uk

Contact

Prof. Dr. Umut BALCI

Batman University

Batman, Turkey

Tel: +90 488 217 4041

cudesjournal@gmail.com

Indexed by

Eurasian Scientific Journal Index,
Academic Resource Index, Directory of
Open Access Scholarly Resources,
Directory of Research Journals Indexing,
Cosmos Impact Factor, Journal Factor,
Cite Factor, Index Copernicus, Scientific
Indexing Services, General Impact Factor
International Services For Impact Factor
And Indexing (ISIFI) and Google Scholar

ISSN: 2632-1734

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES | ISSN: 2632-1734 |

CUDES, which began publishing peer-reviewed articles in 2018, is an international scholarly journal that publishes theoretical, empirical, and experimental work that makes a significant contribution to the disciplines of the social sciences. Areas of social sciences (economics and administration, tourism and tourism management, history, culture, religion, psychology, sociology, fine arts, engineering, architecture, language, literature, education, pedagogy and other disciplines of social sciences).

The Editorial Board is free to publish or not publish the submitted articles. Authors are responsible for the content of their articles.

Editor

Umut BALCI

Eurasian
Scientific
Journal
Index

Field Editors

Prof. Dr. Alfredo Saad-FILHO, Political Economy (SOAS University of London, UK)
Prof. Dr. Anna SLOGINSKA, Management Studies (Czestochowa Uni. of Technology, Poland)
Prof. Dr. Birgit MAHNKOPF, Politics (Berlin School of Economics and Law, Germany)
Prof. Dr. Dilyeh ANAND, International Relation (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Dursun ZENGİN, Literature and Linguistik (Ankara University, Turkey)
Prof. Dr. F. Barcu CANDAN, Marketing Studies (Kocaeli University, Turkey)
Prof. Dr. Gülriz KOZBE, Art History (Batman University, Turkey)
Prof. Dr. Joachim BECKER, Economics (Vienna University of Economics and Business, Austria)
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIC, Cultural Studies (University of Belgrade, Serbia)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞDU, Fiscal Studies (Marmara University, Turkey)
Prof. Dr. Şükri ASLAN, Sociology (Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Bora ERDAGI, Philosophy (Kocaeli University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ömer Can SATIR, Music (Hitit University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Emrah DOĞAN, Film Studies, Bitlis Eren University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU, Woman Studie, Batman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. S. Emre DİLEK, Tourism, Batman University, Turkey
Dr. Burçin GÜNGEN, Architecture, Marmara University, Turkey

Scientific Board

Ali Osman ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan University)
Ayşe GÜNER (Marmara University)
Binhan Elif YILMAZ (İstanbul University)
Eriş YELDAN (Bilkent University)
Fikret ŞENSES (Middle East Technical University)
Fuat KEYMAN (Sabancı University)
Galip YALMAN (Middle East Technical University)
Hacer ANSAL (Işık University)
Hilal YILDIZ (Sakarya University)

Advisory Board

Prof. Dr. Dilyeh ANAND (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Farhang MORADY (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Federico PALO-MARTI (University of Alcalá, SPAIN)
Prof. Dr. Hun Joo PARK (KDI School of Public Policy and Management, S.KOREA)
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER, (İstanbul University, TURKEY)
Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER (Batman University, TURKEY)
Prof. Dr. Julia DOBREVA, (VUZF University, BULGAR)
Prof. Dr. Milenko POPOVIC (Mediterranean University, PODGORICA)
Prof. Dr. Salvatore CAPASSO (University of Napoli, Parthenope, ITALY)
Prof. Dr. Şeyil Paçacı ELİTOK (Michigan State University, USA)

Larisa BATRANCEA (Babeş-Bolyai University)
Mahmut TEKÇE (Marmara University)
Okar TÜREL (Middle East Technical University)
Oxana KARNAUKHOVA (Southern Federal University)
Sevda MUTLU AKAR (Bandırma Onyedi Eylül University)
Şükri ASLAN (Mimar Sinan Fine Arts University)
Wiboon KITTILAKSANAWONG
Saitama University)
Yılmaz KILIÇASLAN (Anadolu University)

VOL 08

ISSUE 02

09/2025

ISSN 2632-1734

CUDES

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

JOURNAL

ARTICLES

Corporate Governance: Historical Development, Principles, and Theoretical Foundations

Emel BURAK1

Altın Arama ve İşletme Faaliyetlerinin Dışsallıkları Üzerine Bir İnceleme

İdil ELVER / Timur TÜRĞAY 15

Derrida'nın Differance Söylemi Bağlamında Çağdaş Seramik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme

Sevgi KILINÇ33

Yabancı Dil Öğrenme Sorunu Hakkında Düşünceler

Tahir BALCI.....54

Tagungsbericht über den III. Isprud-Kongress: Deutsche Sprache - Die Brücke zwischen den Kulturen

Seval PARLAKGÜNEŞ ERDOĞAN64

Corporate Governance: Historical Development, Principles, and Theoretical Foundations

Emel BURAK¹

ARTICLE INFO:

Declaration (Thesis/Paper): Original Article

Copyright & License: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Similarity Report: Received

Article Type: Review Article

Article Registration Date: 28.08.2025

Approval Date: 15.09.2025

Citation : Burak, E. (2025). Corporate Governance: Historical Development, Principles, and Theoretical Foundations. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 8(2), 1-14.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.87047>

Abstract

Corporate governance defines the ways and methods regarding the execution and supervision of business activities as a systematic set of rules. This study addresses the historical development process of corporate governance, its four universally accepted fundamental principles (transparency, accountability, responsibility, equality/fairness), and the theoretical approaches on which these principles are based, from an integrative perspective. The purpose of the study is to integrate corporate governance around the perspective of “historical development, principles, theories” and to reveal the theoretical approaches from which the fundamental principles are nourished. In this study, which was designed as a qualitative research method, national and international reports, legislations, and academic literature were compiled, and a conceptual comparative analysis of corporate governance principles on a theoretical ground was conducted. In this respect, the study unifies corporate governance as a triad of historical development–principles–theories under a single framework and presents a holistic reference text for empirical and thematic research to be conducted within this scope. In this context, an original contribution to the literature has been provided by establishing a fundamental core for future visions in national and international practices.

Key Words: Corporate governance, transparency, accountability, responsibility, fairness/equality, agency theory, stakeholder theory.

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Kırklareli Üniversitesi, emelburak@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7782-9149

1. INTRODUCTION

Corporate governance has gained strategic importance both in academic literature and in practice as a contemporary management approach in which business management structures are redesigned, prioritizing not only principles such as transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality but also values such as environmental and ethical sustainability today. Although the roots of the concept date back much earlier historically, corporate governance in its modern sense was first redefined in the last quarter of the 20th century, particularly under the influence of financial scandals, environmental crises, and social inequalities experienced in developed economies, and found a universal field of application (Angyal, 2009:15). This evolution has not remained merely a conceptual discussion; it has turned into a managerial standard directly associated with the reliability, efficiency, and market stability of enterprises. In this process, corporate governance has become a multi-actor and multi-dimensional managerial paradigm that not only considers the interests of shareholders but also protects the rights of all stakeholders and evaluates business performance not only in economic terms but also in environmental and social dimensions (Fombrun, 2006:267; Simpson and Taylor, 2013:105).

The theoretical basis that nourishes corporate governance has developed not in a linear line but in a spiral expansion, continuously gaining strength. This means that theoretical approaches enrich one another by adding new layers over time, forming a more inclusive framework. Agency theory necessitates corporate control mechanisms in order to manage the conflict of interest between managers and business owners (Miles, 2016:33; Arslan and Çetin, 2021:440), while stakeholder theory advocates a governance model in which the enterprise is responsible to all stakeholder groups (Solomon and Solomon, 2004:24). Transaction cost theory provides solutions to problems of opportunism, information asymmetry, and costs encountered in both internal resource use and external supply processes through governance principles (Alagheband, Rivard, Wu, and Goyette, 2011:126). Resource dependence theory argues that governance structures enhance the enterprise's ability to manage its strategic resource relations with the external environment (Koçel, 2011:352). Institutional theory states that enterprises must show structural conformity with their environment in order to gain social legitimacy and secure their sustainable existence (Keskin, Akgün and Koçoğlu, 2016:313; Scott, 2008). Stewardship theory emphasizes that managers should act not only as executives but also as ethical representatives protecting the interests of all stakeholders (Donaldson and Davis, 1991), whereas managerial hegemony theory underlines that governance principles should play a balancing role against managers prioritizing their own interests instead of the interests of the enterprise (Doğan, 2018:91).

These theoretical foundations are complemented by the principles that ensure the practical application of corporate governance. The Principles of Corporate Governance published by the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) in 1999 and updated in 2004 and 2015 are based on universal values such as transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality. The principle of transparency requires enterprises to share their financial and non-financial information accurately, timely, and clearly with the public (SPK, 2005; TKYD, 2023; Vishwanath and Kaufman, 2001), while accountability obliges decisions to be justified, audited, and their outcomes to be explainable (TKYD, 2023; Yalçın, 2009:9). The principle of fairness/equality emphasizes the protection of the rights of all shareholders and stakeholders, particularly minority rights (OECD, 2015; TKYD, 2023; TÜSİAD, 2002), whereas the principle of responsibility indicates that enterprises are accountable not only legally but also to social, cultural, and ethical values (Doğan, 2007:50; Jensen, 2010; Millstein, 2000; TKYD, 2023).

Although the practices of corporate governance differ across countries, in Turkey the developments in this field were initiated under the leadership of TÜSİAD (Turkish Industry and Business Association); systematized by the principles published by the CMB (Capital Markets Board) in 2003 and 2005; and further developed with the contributions of actors such as TKYD (Corporate Governance Association of Turkey), Borsa İstanbul, and BRSA (Banking Regulation and Supervision Agency). However, it is observed that the governance structure in Turkey has not yet reached the level of developed countries due to the narrow structure of capital markets, the dominance of family businesses, economic fluctuations, and the lack of structural transformation (Ararat and Uğur, 2003:70). In this context, this study addresses corporate governance not only as a managerial tool but also as a corporate model that is multi-level, multi-actor, and prioritizes sustainable development. Designed as a qualitative review study, this research conceptually

addresses the principles shaped by historical processes and presents a comparative evaluation of their theoretical background. A descriptive analysis was conducted by discussing the points where principles and theories converge and diverge. In this scope, an attempt has been made to establish a fundamental starting point for the future visions to which corporate governance is evolving. This research provides a comprehensive perspective by creating a reference that can be used for both theoretical discussions and empirical applications.

2. THE CONCEPT OF CORPORATE GOVERNANCE

Although the use of the concept of governance dates back as far as the 14th century (Löffler, 2003), it has been observed that its intensive handling in the business/management literature increased particularly during the 1990s. Over time, the term expressed as corporate governance began to be used more intensively in the literature as it corresponded to the combined use of the concepts of governance and communication (Aysan, 2007:20). The concept of corporate governance refers to a process consisting of extensive ways and methods that enable institutions to conduct and manage their activities/operations and to maintain control of the entire process (Khan, 2011:1). An institution must continue its management in such a way that it does not conflict with the interests and expectations of the relevant right holders and does not harm but protects their interests. This integrity can only be ensured through the understanding of corporate governance. Corporate governance determines the decision-making processes and practices concerning all right holders and stakeholders inside and outside the institution (Ülgen and Mirze, 2004:423), and by integrating various regulations, laws, etc., ensures the sustainability of positive stability. Only in this way can stakeholders develop trust in the institution by perceiving integrity and harmony in all managerial processes.

The logic of the concept of corporate governance has evolved through various stages in line with its historical development, reaching its current usage. Particularly, with the developments in the USA in the 1980s and subsequently in Europe in the 1990s, the foundations of the first theoretical and conceptual significance of corporate governance began to form. Thereafter, radical steps continued in the UK. The UK contributed to the development of a deep-rooted perception of corporate governance by preparing various reports on corporate governance that affected both nationally and, ultimately, globally. The leading one among these studies is the Cadbury Report (1992).

Accepted as the most comprehensive and first disciplined study in the field of corporate governance, the Cadbury Report was prepared at a committee meeting chaired by Sir Adrian Cadbury. Published on December 1, 1992, this report emphasized the national economy, linking the strength of a country to the reliability, efficiency, and strength of the businesses within it (Cadbury, 1992). Although corporate governance dates back to ancient times, it is accepted that its first theoretical foundation was laid with this report (Godbole, 2002).

Following the Cadbury Report, different perspectives and approaches regarding corporate governance began to be developed worldwide. Another important report on corporate governance, following the Cadbury Report, was the Greenbury Report, published again in the UK. Although published shortly after the Cadbury Report, it did not create the same impact. Prepared in 1995 by the Greenbury Committee, this report emphasized accountability, responsibility, full disclosure, the balance between managers and shareholders, and company performance.

Developments related to corporate governance continued in the UK, where the first corporate studies began. After the Greenbury Report, the Hampel Report was published in 1998 as an update to the Cadbury and Greenbury reports. Prepared by a management committee chaired by Sir Ronald Hampel, the report emphasized shareholder rights and highlighted sensitivities regarding careful treatment of shareholders (Çatıkkaş, 2013:9). In the literature, the Hampel Report is also referred to as Cadbury II. A critical point attributed to this report was that individuals from the business community took part in the committee. Following the Hampel Report, previously published reports were combined in 1998, and the Combined Code was created. Subsequently, other reports contributing to the concept of corporate governance in the UK, such as the Higgs Report, the Turnbull Report, and the Myners Report, were published. These reports, shaped in different periods according to the needs of the country and sectors, made significant contributions to the concept of corporate governance.

Another development considered as a valuable contribution to corporate governance in the historical process is the Sarbanes-Oxley Act adopted in the USA. Following scandals in companies

such as Enron and WorldCom in 2001, the act came into force in 2002 to improve corporate governance practices (TKYD, 2023:13). It was prepared by Senators Sarbanes and Oxley and adopted under the same name. According to this law, it is a fundamental principle that an enterprise must provide information transparently to its relevant investors and ensure the protection of their rights. Thus, although the tangible and intangible processes required for compliance with corporate governance principles may appear as a burden to the enterprise in the short term, they provide significant benefits in the long term (Eroğlu, 2003:14). This law was created with the aim of preventing corporate abuses, particularly by emphasizing the independence of accounting audit and supervision firms.

Reports and laws published by country-specific boards and committees established as preventive measures against various crises and financial scandals have contributed to the development of the concept of corporate governance by forming its basis. However, apart from the UK- and USA-originated reports and laws, the first and most significant development in terms of corporate governance on a universal scale was the report published by the OECD, which addressed corporate governance on a principled basis. The OECD Principles of Corporate Governance, first published in 1999 and updated in 2004, were created to provide a framework for corporate governance to relevant authorities in order to support sustainable growth and ensure financial stability, and were open to adaptation by countries (OECD, 2015:9).

Although the OECD Principles of Corporate Governance are not legally binding, compliance with these principles by OECD member/non-member countries was left to their own discretion. The main purpose of the OECD Principles of Corporate Governance report is to enable the development of a universal corporate governance phenomenon by establishing a country-based understanding of corporate governance. In addition, the principles serve as a guide for lawmakers at the national level to prepare a public ground that supports economic efficiency and financial sustainable growth. The principles defining the concept of OECD corporate governance are listed as transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality.

Although the OECD principles of corporate governance are universally accepted, before and after this report, especially developed economies have published various corporate governance reports. Some of these include: Peters Report–1995 (Netherlands), Cordon Report–1998 (Belgium), Preda Report–1999 (Italy), Berlin Initiative Group Report–2000 (Germany), Norby Report–2001 (Denmark), Tokyo Stock Exchange Report–2015 (Japan). Each report published in different countries, emphasizing public administration and public order, has contributed to the universal development of corporate governance. At this point, corporate governance practices and principles for public administration deserve particular attention.

Through global corporate governance practices and principles, certain momentum has also been gained in Turkey. Following the OECD's first report on corporate governance principles, a corporate governance working group was established by TÜSİAD in Turkey, producing a study titled Corporate Governance–Best Practice Code: Structure and Functioning of the Board of Directors. This study included the adaptation of corporate governance practices worldwide to the Turkish market. In this sense, the association made a significant contribution to the development of corporate governance understanding.

The study on corporate governance initiated by TÜSİAD was followed by the CMB Principles of Corporate Governance prepared by the CMB in 2003, presented as recommendations to the market, and revised in 2005. The CMB Principles of Corporate Governance are considered the most important stage in determining and disseminating corporate governance principles nationwide (Özsoy, 2011:73). The principles published by the CMB consist of a series of practices recommended for companies listed on Borsa Istanbul, and if not followed, the reasons must be explained (Ararat and Yurtoğlu, 2012). These principles, recommended especially for publicly traded companies as well as for all joint-stock companies in the public and private sectors nationwide, were introduced under the principle of 'comply or explain' to implement general rules. With the communiqués it published in 2011, 2012, and 2014, the CMB aimed to expand the scope of corporate governance principles and strengthen companies' competitiveness in global competition (TKYD, 2023:14).

Another element contributing to the development of the understanding of corporate governance in Turkey is the establishment in 2003 of the Corporate Governance Association of Turkey (TKYD), initiated by TÜSİAD's efforts to ensure the recognition and adoption of the concept of corporate

governance. The association's main objective is to contribute to the adoption, dissemination, and widespread practice of the understanding of corporate governance at all levels through training activities and collaborations with various private sector/public institutions, universities, and non-governmental organizations (TKYD, 2025). The association has adopted the mission of following both global and Turkey-specific corporate governance studies and practices and ensuring the sharing of knowledge and experience through various platforms. These practices have mediated the development of the corporate governance perspective.

Another institution contributing to the national development of corporate governance is Borsa Istanbul. The institution has carried out many studies, especially with the Corporate Governance Index, and contributed to the development of this field and its dissemination to a wider base by providing knowledge and experience to the corporate governance practices conducted by other institutions. In addition, Borsa Istanbul launched the calculation of the "Corporate Governance Index" in 2007 with the aim of contributing to good corporate governance practices, developing capital markets, and informing stakeholders (TKYD, 2023:15). Similarly, BRSA has also ensured the progress of corporate governance at the national level through its corporate governance practices in the banking sector. An important step contributing to the adoption of corporate governance principles is the new Turkish Commercial Code, which imposed certain obligations on enterprises regarding the principles of transparency, accountability, responsibility, and fairness. With the new code, comprehensive measures related to the structure, functioning, and supervision of boards of directors were taken, aiming to base corporate governance on concrete foundations.

A review of the historical progression of the corporate governance process in Turkey,, the regulations of TÜSİAD, CMB, TKYD, Borsa Istanbul, BRSA, and the New Turkish Commercial Code stand out. Compared with the economies mentioned above, it can be said that the integration of Turkish capital markets into corporate governance is still in the development stage (Ararat and Uğur, 2003:70). There are several reasons for this situation. In the literature, these reasons are stated as the country's economy being closed for a long time, the dominance of family-owned companies, economic crises, and the inadequacy of business capital structures (Ararat and Uğur, 2003:70).

Within the framework of global crises and universal transformations, the revision of corporate governance rules and practices has come to the agenda. With the decision taken by the G20 and OECD countries in 2021, the new corporate governance principles were approved at the G20 Leaders' Summit held in India in September 2023 (Çelik, 2023:24). In line with these principles, a new section on Sustainability and Resilience was added to support companies in managing climate change risks, opportunities, and other sustainability challenges (Demir, 2023:18). Notes taken during the 15th International Corporate Governance Summit organized by TKYD in Istanbul on November 21, 2023, based on information provided by national and international market authorities, foresee that the future of corporate governance will be shaped around issues such as climate crisis, environmental-social-governance (ESG) related problems and solutions, sustainability, organizational agility, green practices, prevention of greenwashing, green entrepreneurship, and the promotion of innovation.

In summary, corporate scandals, economic crises, international investment and capital mobility, and global privatization waves experienced at national and global levels have led to the emergence, development, and eventual perception of corporate governance as a necessity for compliance. At this point, corporate governance should be accepted as a natural part of the ordinary flow. In its shortest definition, corporate governance is expressed as a rule-based and joint management style. Therefore, by virtue of its meaning and philosophy, all parties involved with the management function, whether in the public or private sector, must be included in every stage of the process. This participatory approach is only possible with the understanding of corporate governance, a management model derived from the combination of the concepts of management and communication in the literature.

Corporate governance corresponds to a structure institutionalized in a free competition environment, whose importance has increased rapidly especially after the 1980s in developed economies, under the influence of various scandals, crises, and market fluctuations, and which has become a determinant of the ways institutions are governed in many countries through the guidance of the OECD, World Bank, national and international public/private authorities, corporate investors, stock exchanges, and international capital markets (Gürbüz and Erginçan,

2004:5). Corporate governance corresponds to a structure suitable for shaping according to the rules and principles unique to each country. Thus, each country can determine its own principles of corporate governance depending on its conditions, socio-cultural structure, legal infrastructure, and demographic characteristics. The reflection of corporate governance will differ according to the dynamics of each country.

The fundamental and universally accepted principles of corporate governance determined by the OECD and also acknowledged in the literature are grouped under four headings: Transparency, Accountability, Responsibility, and Fairness/Equality. These principles nourish one another and correspond to concepts that are not strictly separated by sharp lines. Although various national or international mechanisms mention the existence of different principles, these have been expressed on a local or regional basis and have not gained universal acceptance. Despite the unique corporate governance structures of each country, with globalization these structures tend to resemble each other, and therefore, this study will evaluate the universally accepted principles of corporate governance: transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality.

Principle of Transparency: Transparency refers to the disclosure of a company's current financial structure and condition to the public through corporate governance practices (TKYD, 2023). The principle of transparency provides shareholders with an environment in which they can build trust in a company, make better decisions, and thus achieve a higher return on their investments (Şentürk, 2022:51). The principle of transparency has strategic importance both at the national level and at the level of institutions/organizations. By ensuring access to the necessary information for market groups to make decisions about businesses and countries and to evaluate the risks of these businesses and countries, it creates a rational and reliable impression and contributes to the effective allocation of resources (Abdioğlu, 2007:20).

At the foundation of all institutions and organizations lies the construction of trust. A decrease in transparency is the most significant factor that undermines this trust. At this point, the most critical issue is deciding on the content of the information that must be disclosed to the public. In this framework, it is extremely important that issues such as commercial goals, principles of business ethics, company policies and strategies, sectoral and market risks, ownership structure and shareholding, voting rights, information about the board of directors and senior executives and their remuneration, legal responsibilities, etc., are audited, disclosed to the public in accordance with quality accounting standards, and based on financial and non-financial reporting (SPK, 2005). The absence of the principle of transparency creates uncertainty for all stakeholders interacting with institutions and organizations, causing these institutions to be perceived as "risky." Such a perception transforms transparency from being a fundamental element that leads to stability and success into a destabilizing factor. However, enterprises traditionally aim to expand their growth potential with the goal of profitability and sustainable success. Therefore, the principle of transparency is a fundamental management approach that all institutions and organizations, whether private or public, must primarily comply with.

Principle of Accountability: Accountability means the protection and supervision of shareholders' rights within the framework of corporate governance principles (TKYD, 2023). This principle is a practical indicator that objective decision-making mechanisms are applied in all institutions and organizations, regardless of national or global scale. The higher the accountability potential in an institution or organization, the greater the perception that responsibilities towards stakeholders are being fulfilled. This represents a commitment outcome regarding the balance of power. Therefore, the adoption of the principle of accountability guarantees that the power mechanism among parties in institutions and organizations does not grant privileges to any group and that decisions are made objectively. Moreover, this principle constitutes rational evidence that decision-making mechanisms are acknowledged as being open to scrutiny.

In accordance with the principle of accountability, the duties and responsibilities of management are determined; the demands of shareholders and managers are prioritized and secured. This process is monitored by boards of directors where objective decisions are made (Millstein, 2000:27). The principle ensures the right of authorized individuals, institutions, and organizations to request and disclose information. Although it shares similarities with the principle of transparency, there is an important distinction: transparency is fulfilled during and after the execution of activities, while accountability is a principle that emerges and is assessed after the completion of activities. This brings with it the questioning of the performance of decision-making

mechanisms. Clearly demonstrating which decision was taken for what reason and whose interests were considered in that decision constitutes the essence of the principle of accountability.

Accountability refers to the obligation of the accountable parties to explain and justify to the public and to the individuals and institutions under whose supervision or control they operate, that their authorities, decisions taken, activities carried out, and transactions performed are in accordance with legislation, standards, principles, and rules in terms of procedure and substance (Alp and Kılıç, 2014:61). The availability of such explanations not only to selected groups but also to all requesting parties is an indicator of the adequacy of legal regulations in the relevant countries. Therefore, accountability, regardless of whether in the public or private sector, expresses the obligation to explain why and for what reason activities were carried out, whether they comply with the determined criteria, and whether successful results have been achieved.

Principle of Fairness/Equality: Fairness/Equality refers to the protection of shareholders' rights by treating all right holders equally in business management, including minority and foreign shareholders (Salvioni and Bosetti, 2006; TÜSİAD, 2002). The principle of fairness/equality requires that business managers remain equidistant from all parties affected by decisions to be made, ensuring the protection of the rights of all stakeholders for the sustainability of the business, and guaranteeing equal treatment (Doğan, 2007:50). The business is responsible for taking into account the interests of all stakeholders and parties in a balanced manner while conducting its practices and activities. The more fairly an institution is perceived by all stakeholders, the greater its resilience against potential pressure and coercion from stakeholders (Koren and Gal, 2019).

The principle of fairness/equality constitutes the fundamental step of corporate governance processes. Building a good corporate governance profile is based on fair treatment, which prevents business or shareholder groups from obtaining unfair advantages directly or indirectly from commercial and financial activities (Salvioni and Bosetti, 2006). Thanks to this principle, potential conflicts of interest that may arise in business management processes are prevented in advance through precautionary measures.

Principle of Responsibility: Responsibility is defined as the compliance of the decisions and actions taken, as well as all activities carried out by the board of directors and managers of a company, with internal company regulations, legislation, and ethical values (TKYD, 2023). Within this framework, the company must be held accountable for all actions performed and refrained from, using the authority it possesses. The primary responsibility of the board of directors is not only to increase the wealth of shareholders but also to remain responsible towards all stakeholders (Prugsamat, 2010). Otherwise, it would not be possible for an institution/organization that cannot be held accountable for its actions to display a behavioral scale that balances the expectations of society and all stakeholders.

The principle of responsibility, within the scope of corporate governance in enterprises, requires the recognition of stakeholders' rights as expressed in laws and bilateral agreements (TKYD, 2006). Effective cooperation among stakeholders and efforts to maximize the institution's value without violating social ethical norms add both financial and social strength to the institution, enabling it to achieve successful long-term performance outcomes (Witherell, 2002:8). Maximizing the value of an institution depends on being stakeholder-oriented (Jensen, 2010).

3. THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF CORPORATE GOVERNANCE

Accepted as a post-modern management approach, the understanding of corporate governance corresponds to the inclusion of all stakeholders in management processes and proceeding on the axis of various rules and principles. Due to its complex content, encompassing the economic and social structures of companies, and the fact that each country has institutions specific to its own history and culture, a general theory of corporate governance has not been put forward (Clarke, 2003). The structure of corporate governance is shaped by many theories. These theories constitute the basis on which the understanding of corporate governance rests, yet cannot explain corporate governance on their own. Nevertheless, in terms of the establishment of the discipline of corporate governance and its principles at both national and international levels, it is important to thoroughly understand the content of these theories. In this context, the theories that constitute the fundamental basis of the corporate governance approach and its principles are briefly explained as follows.

Agency Theory: According to agency theory, there are two parties in business management: the principal/firm ownership (employer) and the agent/administrator (representative). The principal delegates a portion of their authority to the person who will represent them in the business management process by a contract, thus appointing them as an agent (granting power of attorney). The appointed agent directs decision-making on behalf of the principal (Miles, 2016:33) and guides control and authority mechanisms within business management on behalf of that person. Although principals and agents are separate groups, they must serve the same purpose. According to agency theory, this delegation of authority may give rise to some agency problems. The most common agency problems include conflicts of interest stemming from attempts to protect personal benefits, tendencies toward opportunism, agency costs, the problem of information asymmetry (differences in knowledge between agent and principal/lack of knowledge of the principal), potential violations of ethical rules, and tendencies to avoid risk (Arslan and Çetin, 2021:440). The main reason for this is the expectation of each group representing principal and agent to serve their own interests. At this point, corporate governance has an organic connection with agency theory since it requires a process that harmonizes stakeholder interests and regulates and protects the rights and responsibilities of the parties within the framework of universal principles of corporate governance (transparency, accountability, responsibility, fairness/equality).

Stakeholder Theory: This approach defines all groups that have an interest relationship with the firm as “stakeholders” and addresses the obligations of business management towards all groups/stakeholders who affect or are affected by business management. Thus, the main idea of the theory is that with the broadening of the effects of businesses on society, business management assumes accountability not only to the group holding ownership/shareholding but also to a community of stakeholders beyond that (Solomon and Solomon, 2004:24). Problems such as the diversity of groups representing stakeholders and the inability of the board of directors and top management to determine in which order stakeholder interests should be prioritized fall within the scope of stakeholder theory (Alp and Kılıç, 2014:43). At this point, the understanding of corporate governance provides an important roadmap in terms of developing elements that will guide top management and balance interests.

Transaction Cost Theory: The focus of transaction cost theory is on the transactions carried out for the transfer of goods and services outside the organizational boundary (Miles, 2016:329). The basic rationale of the theory is based on the possibility that agents who have authority in business management may provide false or incomplete information in the process by pursuing personal interests (Alaghehband et al., 2011:126). This constitutes an obstacle to making a rational choice between the transaction costs incurred within the enterprise and the transaction costs that would be incurred if procured externally, and it envisages regulations to eliminate this obstacle. This approach seeks answers to the questions of why a business prefers to produce a product or service within itself or, conversely, why it prefers to procure it externally (Koçel, 2011:357). Corporate governance, in turn, offers a system that seeks answers to these questions within the framework of its principles and envisages balancing the interests of all stakeholders. Therefore, transaction cost theory is accepted as an important theoretical basis for the emergence of the understanding of corporate governance.

Resource Dependence Theory: Resource dependence theory focuses on the advantages provided in the market by businesses possessing various capabilities and resources in order to achieve sustainable success. The main philosophy of the theory is based on the understanding that forming a management portfolio by incorporating or controlling resources such as raw materials, labor, capital, knowledge, skills, competencies, energy, and cooperation that the business needs throughout its life cycle will provide sustainable superiority. In this regard, the theory establishes a structure of power balance among the parties involved in the management of the enterprise, and accordingly, personal or unit-based power within the organization accumulates in individuals or units that can influence the transfer of critical resources from the external environment to the organization (Koçel, 2011:352). This situation makes it essential for boards of directors to employ human resources with different abilities and capacities and with potential networks that can facilitate access to external resources. Through corporate governance practices, this potential benefit is realized on a ground that rejects all nepotism practices.

Institutional Theory: Institutional theory is a multidimensional approach with social, economic, cultural, and political aspects. Originating from Max Weber (Scott, 2008), this approach

predicts that there will be resemblance and parallelism between the structural and operational characteristics of organizations operating in a given environment and the characteristics of that environment (Kogel, 2011:359). In this context, all internal and external environmental elements with which the enterprise interacts are included in this environmental conformity (Keskin et al., 2016:313). The theory regards businesses as social organisms and associates their sustainability with the harmony they establish with their environment. Only in this way can it be accepted that the business will achieve sustainable success, strengthen its image positively, provide effectiveness in internal and external networks, and facilitate resource acquisition. At this point, the corporate governance approach and institutional theory are two theoretical perspectives that nourish each other. Both approaches assume that institutions and organizations operating in similar environments will exhibit resemblance/isomorphism. Thus, enterprises or institutions and organizations within society acting in integration with their environment make success a probable outcome.

Stewardship Theory: Stewardship theory has been presented as an alternative to agency theory (Donaldson and Davis, 1991:49). According to this theory, it is argued that the management staff fulfilling the role of representation within the enterprise will safeguard the rights and interests of all stakeholders with the highest motivation by activating corporate governance mechanisms (Pettigrew and Reber, 2013:340). The theory states that the primary duty of managers is to protect the rights and interests of all stakeholders. The managerial cadre is considered successful to the extent that it protects stakeholder interests and thereby enhances business performance. Managers should carry out their activities by reducing bureaucracy, enabling rapid decision-making, and perceiving themselves as protectors of the rights of business owners and thus of all stakeholders. It can be said that the understanding of corporate governance is shaped by the perspective of stewardship theory. From the perspective of corporate governance, the logic underlying the principles that emphasize the necessity of integration reflects the perspective of stewardship theory.

Managerial Hegemony Theory: Managerial hegemony theory argues that, parallel to the dispersion of ownership, as the control power of large shareholders over management weakens, professional managers operating within the business tend to manage business activities in line with their own interests (Doğan, 2018:91). In managerial hegemony, the effectiveness of boards of directors in decision-making authority is low. The board of directors, which has been delegated to or brought under the dominance of the managerial cadre, finds it difficult to focus on shareholder interests and moves away from fulfilling its managerial duty as required. As a result, in a management portfolio dominated by managerial power, management interests are prioritized while shareholder interests are likely to be neglected. This understanding, which conflicts with the structure of corporate governance, requires the full application of corporate governance principles in order to remedy the weaknesses it reveals.

When the literature is examined, it is seen that many theories have contributed as references to the development and establishment of the understanding of corporate governance. Although the theories mentioned above have played a pioneering role in the formation of the concept of corporate governance, this understanding corresponds to a multidimensional structure with organic links to each theory. In this framework, the theoretical rationale on which a business relies becomes measurable through the manner in which corporate governance principles are implemented. In the digital age, where temporal and spatial differences are gradually diminishing, corporate governance offers a strategic roadmap to national and international institutions and organizations. In this context, corporate governance, which envisages a dynamic process, progresses in parallel with the development of national and international institutions and organizations.

4. METHOD

The concept of corporate governance is often addressed in a fragmented and dispersed manner through different country reports, legislations, and theoretical approaches. This situation creates the problem of not being able to evaluate in a holistic framework the universal nature of the concept; the relationships of the four basic principles (transparency, accountability, responsibility, fairness/equality) with theoretical foundations; and the overlaps and divergences that emerge at this point. In the literature, the connections between corporate governance principles and theories such as agency, stakeholder, transaction cost, resource dependence, institutionalization, stewardship, and managerial hegemony have not been systematically and comprehensively revealed. Therefore, the main problem of this study is the necessity of integrating the principles of

corporate governance in the context of historical development and theoretical foundations to ensure conceptual integrity as well as to develop practical clarity.

In this study, the descriptive survey model, one of the qualitative research methods, was preferred. The research is conceptual and review-based, relying on the critical examination of fundamental academic sources in the literature. In this context, the evaluation of corporate governance reveals the development trajectory of the concept from past to present, its current state, and its future orientations through a systematic analysis. In this research, the principles shaped by historical processes are addressed at a conceptual level, and a comparative evaluation of their theoretical backgrounds is presented. A descriptive analysis has been conducted by discussing the points where principles and theories converge and diverge. Within this scope, an attempt has been made to establish a fundamental starting point for the future visions into which corporate governance is evolving. As the main data source, national and international academic articles, corporate governance reports, and publications of international organizations (especially the OECD) were used. Within the scope of the literature review, a comprehensive framework has been created through the explanation of theoretical foundations, the evaluation of the current situation, and the discussion of conceptual projections for the future. The most important limitation of the research is that it has not been tested with empirical data and statistical analyses. This situation confines the research findings to providing a general theoretical reference within a historical and conceptual framework.

5. CONCLUSION

Corporate governance stands out as a management model that has gained increasing importance globally as a result of financial crises, corporate scandals, and rising investor demands. As demonstrated in the study, the historical course of corporate governance was institutionalized in the United Kingdom through the Cadbury, Greenbury, and Hampel Reports; strengthened in the USA with stricter regulations through the Sarbanes–Oxley Act; and gained international reference status through the OECD Principles of Corporate Governance. In Turkey, initiatives led by TÜSİAD, the CMB Principles, the establishment of TKYD, the practices of Borsa Istanbul, the BRSA regulations, and the new Turkish Commercial Code have gradually developed the governance architecture.

In this process, the four basic principles (transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality) constitute the universal backbone of corporate governance. However, these principles are shaped at times in harmony and at times in conflict with different theoretical approaches. Particularly, the principles of transparency and accountability strongly overlap with agency and transaction cost theories, while responsibility and fairness/equality gain a more normative dimension through stakeholder and institutional approaches. On the other hand, the normative divergence that emerges on the trust–control axis between stewardship theory and agency theory stands out as an important field of debate testing the universal validity of governance. In addition, resource dependence and managerial hegemony theories are seen to harbor potential risks in the functioning of corporate boards.

The principle of transparency envisages the disclosure of financial and non-financial information about the enterprise to the public accurately, timely, and accessibly. This principle strongly overlaps with agency theory, as information asymmetry arising in agency relationships may trigger opportunistic behaviors by managers. Transparency ensures the reduction of this asymmetry and decreases agency costs. Similarly, transaction cost theory predicts that incomplete or incorrect information increases transaction costs; thus, transparent reporting supports rational “make-or-buy” decisions. From the perspective of stakeholder theory, transparency is a prerequisite for accountability not only to shareholders but to all stakeholders. Meanwhile, institutional theory explains transparency in the context of field norms and legitimacy production, clarifying the isomorphic spread of reporting practices. However, excessive transparency may result in the disclosure of trade secrets and the weakening of competitive advantage. Moreover, transparency diverges from stewardship theory. The stewardship approach assumes that managers act with intrinsic motivation for stakeholder benefit and may see the requirement of intensive disclosure as unnecessary bureaucracy. Likewise, managerial hegemony theory argues that managers may act in a self-interested manner, and in this case, the principle of transparency may create “formal compliance” (empty formalism) at the level of formal reporting, offering a critical point of divergence. Therefore, while transparency strongly overlaps with different theoretical approaches

in terms of ensuring information flow, it creates tension with theories based on high trust, making it a principle that requires balance in practice.

Accountability means that the duties and responsibilities of governing bodies are clearly defined and that decisions taken are made auditable along with their justifications. This principle is a fundamental control mechanism for agency theory. Through monitoring and reporting, reducing agency problems requires the institutionalization of accountability. From the perspective of transaction cost theory, accountability also limits opportunism and enables more effective implementation of contracts, thereby reducing transaction costs. In contrast, stewardship theory assumes that managers are essentially actors who consider stakeholder benefit and advocates a “high trust–low bureaucracy” logic. This creates a normative conflict with accountability, which is based on intensive supervision. Moreover, managerial hegemony theory highlights the risk of professional managers prioritizing their own interests, indicating that the effectiveness of corporate boards may decrease if accountability weakens, and that in environments where accountability is weak, professional managers are likely to promote their own interests, drawing attention to the vulnerabilities of the principle in practice. Hence, accountability, while compatible with agency-oriented control mechanisms, conflicts with theories that explain governance on the basis of trust or concentration of power.

The principle of responsibility expresses the obligation of enterprises to conduct their activities in harmony with social ethics, legal regulations, and stakeholder rights. The greatest difficulty in implementing the responsibility principle lies in the complexity of decisions and the increase in costs while trying to balance the interests of different stakeholders. Stakeholder theory constitutes the normative basis of this principle, emphasizing that the enterprise is responsible not only to shareholders but also to all stakeholders. Institutional theory grounds the responsibility principle in environmental adaptation and legitimacy acquisition. Organizations’ ability to obtain resources and build reputation through compliance with environmental norms is directly related to the principle of responsibility. Agency theory, based on accountability, supports the organization of structures in a clear, transparent manner with a distinct distribution of responsibilities. The stewardship approach, however, emphasizes the mission of managers to safeguard stakeholder benefit, giving the principle a value-based dimension. Nonetheless, this principle partially diverges from agency theory. While agency theory essentially centers on shareholder interests, the responsibility principle considers a broader group of stakeholders. Likewise, transaction cost theory, focused on rational economic efficiency, does not fully overlap with the responsibility principle, which prioritizes social and ethical dimensions. Therefore, responsibility aligns with stakeholder-oriented theories from a normative perspective, while demonstrating limited compatibility and conflict with interest- and cost-based theories.

The principle of fairness/equality focuses on ensuring fair treatment for all right holders, including minority and foreign shareholders, preventing conflicts of interest, and remedying violations. Stakeholder theory addresses this principle broadly, advocating the balanced protection of the rights of all parties. From the perspective of agency theory, fairness/equality is important especially in terms of protecting minority rights and preventing the transfer of interests. Resource dependence theory, on the other hand, views the presence of board members with various competencies and connections as a strategic advantage. However, this brings risks of nepotism or privilege. In this context, the principle of fairness/equality functions as a balancing mechanism against this risk. Managerial hegemony theory argues that managers may prioritize their own interests, indicating that inequalities among shareholders and stakeholders may increase if the fairness/equality principle weakens. Thus, while fairness/equality overlaps with both stakeholder and agency theories, it faces potential divergences and risks in the context of resource dependence and managerial hegemony. In particular, resource dependence theory suggests that businesses may privilege individuals who have access to critical resources in order to survive. This may lead to nepotism and unfair distribution of power, contradicting the principle of fairness. Similarly, managerial hegemony theory highlights the tendency of professional managers to prioritize their own interests over those of stakeholders, indicating the risk of violation of fair treatment. Therefore, while the principle of fairness/equality is compatible with theories based on the protection of rights and interests, it produces conflict with theories based on concentration of power and resources.

Overall, agency and transaction cost theories support transparency and accountability principles, while stakeholder and institutional theories strongly align with responsibility and fairness/equality principles. By contrast, stewardship theory diverges from the structure based on intensive control by relying on assumptions of trust and altruism; agency theory distances itself from responsibility with its shareholder-centered approach. Resource dependence and managerial hegemony theories raise the risk of violation of the fairness/equality principle due to concentration of power. This framework demonstrates that corporate governance possesses a multidimensional structure enriched not only by points of harmony but also by theoretical tensions.

Within the scope of this study, the historical development and theoretical foundations of corporate governance have been diversified through different country experiences but have gained a universal language around four basic principles. By making visible the points of convergence and divergence between these principles and theories, this study presents a meaningful reference both theoretically and practically. Thus, it provides a conceptual framework for future empirical studies, revealing that governance principles are not only legal and regulatory but also normative building blocks with a theoretical background.

When evaluated with its historical development, universal set of principles, and theoretical foundations, corporate governance has gone beyond being merely a management tool regulating the internal functioning of companies and has positioned itself at the center of the search for trust, stability, and sustainability at national and international levels. The findings of the study show that although the phenomenon of corporate governance has been shaped through different country reports and regulatory frameworks, it has formed a universal core around the principles of transparency, accountability, responsibility, and fairness/equality. The reports developed through the Cadbury–Greenbury–Hampel process in the United Kingdom, the Sarbanes–Oxley Act in the USA, the universal principles of the OECD, and the initiatives of TÜSİAD, CMB, TKYD, Borsa İstanbul, BRSA, and the Turkish Commercial Code in Turkey have revealed the historical and institutional foundations of this core. This universal core, at the theoretical level, maintains relationships of both harmony and divergence with different approaches.

From a recommendation perspective, first, it is considered important that regulatory bodies ensure that corporate governance principles are adopted not merely as a formal requirement of “compliance,” but as a genuinely internalized governance culture. Accordingly, in addition to strengthening reporting standards and auditing mechanisms, developing an ethical climate and a sense of responsibility in companies emerges as a critical necessity. Second, the presence of board members with diverse expertise and connections provides the strategic advantages indicated by resource dependence theory; however, regulatory and cultural measures must also be taken to prevent nepotism and conflicts of interest. Third, taking into account the pluralism emphasized by stakeholder theory, a balanced management approach that considers the interests not only of shareholders but also of all stakeholders such as employees, customers, suppliers, and society as a whole should be adopted. In this context, it is important to establish and monitor institutional regulations.

For future research, it is important to focus on areas beyond the basic principles of corporate governance, such as sustainability, environmental–social–governance (ESG) standards, the effects of digitalization on governance, and green and ethical governance models. Moreover, empirical research in different sectors and national contexts will reveal more concretely the practical reflections of the points of harmony/conflict between principles and theories.

In conclusion, this study integrates the fragmented debates in the corporate governance literature around the triad of historical development–principles–theories, presenting a reference framework both theoretically and practically. The future trajectory of corporate governance will evolve into a more inclusive, ethical, and sustainable structure through the preservation of this classical core and the integration of new governance paradigms.

REFERENCES

- Abdioğlu, H. (2007). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB-100 Örneği*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Alagheband, F. K., Rivard, S., Wu, S. and Goyette, S. (2011). An Assessment of The Use of Transaction Cost Theory In Information Technology Outsourcing. *Journal of Strategic Information Systems*, 20(2), 125-138. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2011.04.003>

- Alp, A. and Kılıç, S. (2014). *Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli* (1. baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Angyal, A. (2009). *Vállalatok társadalmi felelőssége, felelős társaságirányítás (corporate social responsibility)*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Ararat, M. and Uğur, M. (2003). Corporate governance in Turkey: An overview and some policy recommendations. *Corporate Governance*, 1(1), <https://doi.org/70-71>. 10.1108/14720700310459863
- Ararat, M. and Yurtoğlu, B. B. (2012). *Sermaye Piyasası Kurulu'nun 'Kurumsal Yönetim' konulutebliğleri ile ilgili genel değerlendirme ve yorum*. SSRN Electronic Journal, 1-45. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2040376>
- Arslan, B. and Çetin, E. (2021). Vekâlet teorisinde fırsatçılık kavramı ve oyun teorisi arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 439-454. <https://doi.org/10.33712/mana.962926>
- Aysan, M. A. (2007). *Kurumsal Yönetim ve Risk*. İstanbul: Elit Ofset.
- Cadbury, A. (1992). *The Financial Aspects of Corporate Governance*. London: Gee.
- Clarke, D. C. (2003). Corporate governance in China. *China Economic Review*, 14(4), 494-507. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2003.09.019>
- Çatıktaş, Ö. (2013). *Eğitim Alanı: Kurumsal Yönetim İlkeleri*. Marmara Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi.
- Çelik, S. (2023). *Kurumsal yönetimde yeni dönem: Güncellenmiş G20/OECD kurumsal yönetim ilkeleri*, İstanbul: Hümanist Ajans A.Ş.
- Demir, V. (2023). *Kurumsal Yönetim: Geçmiş deneyimler ışığında bugünden geleceğe bakış*, İstanbul: Hümanist Ajans A.Ş.
- Doğan, M. (2018). Kurumsal yönetimin teorik temelleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(1), 84-96.
- Donaldson, L. and Davis, J. H. (1991). Stewardship theory or agency theory: CEO governance and shareholder returns. *Australian Journal of Management*, 16(1), 49-64.
- Eroğlu, C. A. (2003). Sarbanes-Oxley kanunu: Kurumsal yönetim ve kamunun aydınlatılmasına ilişkin getirdikleri. *SPK Meslek Personeli Derneği Dergisi*, 7, 14.
- Fombrun, C. J. (2006). Corporate governance. *Corporate Reputation Review*, 8(4), 267-271. <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1540254>
- Godbole, M. (2002). Corporate governance: Myth and reality. *Economic and Political Weekly*, 37(30), 3094-3102. <https://doi.org/10.2307/4412405>
- Gürbüz, A. O. and Ergincan, Y. (2004). *Kurumsal Yönetişim: Türkiye'deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Jensen, M. C. (2010). Value maximization, stakeholder theory, and the corporate objective function. *Journal of Applied Corporate Finance*, 22(1), 32-42. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6622.2010.00259.x>
- Khan, H. (2011). A literature review of corporate governance. *International Conference on E-Business, Management and Economics*, 25, 1-5. https://www.academia.edu/5189847/A_Literature_Review_of_Corporate_Governance?utm_source Accessed on 28 May 2025
- Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Koren, N. E. and Gal, M. S. (2019). The chilling of governance-by-data on data markets. *The University of Chicago Law Review*, 403-433.
- Keskin, H., Akgün, A. E. and Koçoğlu, İ. (2016). *Örgüt Teorisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Löffler, E. (2003). Governance and government networking with external stakeholder, (Ed.) Tony Bovaird and Elke Löffler, Public Management and Governance, London: Routledge.
- Miles, J. A. (2016). *Yönetim ve Organizasyon Kuramları* (Çev. Ed. M. Polat & K. Arun). Ankara: Nobel Yayınları.
- Millstein, I. M. (2000). Corporate governance: The role of market forces. *OECD Observer*, 221-222, 27-28.
- OECD. (2015). *G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri*. <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-TUR.pdf>
- Özsoy, Z. (2011). *Kurumsal Yönetim ve Yönetim Kurulları*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Pettigrew, J. E. and Reber, B. H. (2013). Corporate reputation and the practice of corporate governance (334-346). In C. E. Craig (Ed.), *The Handbook of Communication and Corporate Reputation* Wiley Blackwell, 10.1002/9781118335529.ch28
- Prugsamatz, N. C. (2010). Corporate governance effects on firm value and stock market performance: An empirical study of the Stock Exchange of Thailand-100-index listed companies. *AU-GSB e-Journal*, 3(2), 35-49. <https://assumptionjournal.au.edu/index.php/AU-GSB/article/view/412>

- Salvioni, D. M. ve Bosetti, L. (2006). Corporate governance report and stakeholder view. *Emerging Issues in Management*, 1, 24-46. <https://doi.org/10.4468/2006.1.03salvioni.bosetti>
- Scott, W. R. (2008). *Institutions and Organizations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Simpson, J. and Taylor, J. R. (2013). *Corporate Governance, Ethics and CSR*. Great Britain & USA: Kogan Page.
- Solomon, J. and Solomon, A. (2004). *Corporate Governance and Accountability*. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- SPK. (2005). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Şentürk, F. (2022). *İşletmelerde liderlik tarzının finansal performansa etkisinde değişim yönetimi ve kurumsal yönetim algısının aracı rolü*. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul
- TKYD. (2006). *Nedir Bu Kurumsal Yönetim?* (Kurumsal Yönetim Serisi). İstanbul: Deloitte & TKYD Yayınları.
- TKYD. (2023). *Cumhuriyetin 100. Yılında Kurumsal Yönetimin 20. Yılı*. İstanbul: Hümanist Ajan A.Ş.
- TKYD. 2025, <https://www.tkyd.org/tkyd-turkiye-kurumsal-yonetim-dernegi/hakkimizda/> Accessed on 18 April 2025
- TÜSİAD. (2002). *Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/336).
- Ülgen, H. and Mirze, K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Vishwanath, T. and Kaufmann D. (2001). Toward Transparency: New Approaches and Their Application to Financial Markets. *The World Bank Research Observer*. 16(1), 41-57, <https://doi.org/10.1093/wbro/16.1.41>
- Witherell, B. (2002). Corporate governance and responsibility: Foundations of market integrity. *OECD Observer*, 234, 7-9.
- Yalçın, E. (2009). Hizmet referanslı güvenlik anlayışında meşruiyet ve hesap verebilirlik. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(1), 1-24.

Altın Arama ve İşletme Faaliyetlerinin Dışsallıkları Üzerine Bir İnceleme

İdil ELVER¹
Timur TÜRGAY²

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri):Bu araştırma, birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Teorik makale

Makale Kayıt Tarihi: 31.07.2025

Onay Tarihi:

Atf: : Elver, İ. & Türgay, T. (2025) Altın Arama ve İşletme Faaliyetlerinin Dışsallıkları Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 8(2), 15-33.
DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.86735>

Özet

Altın, tarihsel süreç boyunca ekonomik, kültürel ve finansal değerleriyle stratejik önemini koruyan kıymetli bir madendir. Günümüzde ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde, doğal kaynak temelli kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almakta ve ulusal ekonomiler için kritik bir sektör olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede altın, sadece bir yatırım aracı ya da rezerv değeri taşıyan bir unsur değil; aynı zamanda ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak değerlendirilmekte, dış ticaret dengesinin sağlanmasında, kamu gelirlerinin artırılmasında ve istihdamın geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Ancak altın madenciliği faaliyetleri, beraberinde yalnızca ekonomik katkılar değil, aynı zamanda çeşitli çevresel ve sosyal dışsallıkları da getirmektedir. Özellikle arama ve işletme süreçleri sırasında gerçekleşen doğrudan müdahaleler; orman tahribatı, su ve toprak kirliliği, ekosistem dengesinin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi olumsuz çevresel etkilere neden olabilmektedir. Bunlara ek olarak, yöre halkıyla yaşanan arazi kullanımı ve mülkiyet hak ve ihtilafları ile sosyal çatışmalar da madencilik faaliyetlerinin önemli sosyal dışsallıkları arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, altın arama ve işletme faaliyetlerinin oluşturduğu dışsallıkları kapsamlı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda hem doğrudan hem de dolaylı yollarla ortaya çıkan çevresel ve sosyal etkiler, çok boyutlu bir perspektifle analiz edilecektir. Böylece, mevcut madencilik politikalarının sürdürülebilirlik ilkeleriyle ne ölçüde uyumlu olduğu sorgulanacak; çevresel tahribatın azaltılması ve toplumsal uzlaşının güçlendirilmesi adına geliştirilebilecek politika önerilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Altın Madenciliği, Dışsallıklar, Sosyal Etkiler, Doğal Kaynak Yönetimi, Madencilik Politikaları.

Abstract

Gold is a precious metal that has maintained its strategic importance throughout history due to its economic, cultural, and financial value. Today, it plays a central role in natural resource-based development strategies, particularly in developing countries, and stands out as a critical sector for national economies. In this context, gold is not merely an investment tool or a reserve asset; it is also regarded as a driving force for economic development, playing a significant role in achieving trade balance, increasing public revenues, and fostering employment.

However, gold mining activities bring not only economic contributions but also various environmental and social externalities. In particular, direct interventions during exploration and operation processes can cause negative environmental impacts such as deforestation, water and soil pollution, disruption of ecosystem balance, and reduction of biological diversity. In addition, land use and property rights disputes with local communities and social conflicts are also among the important social externalities of mining activities.

This study aims to comprehensively examine the externalities generated by gold exploration and mining activities. In this context, both direct and indirect environmental and social impacts will be analyzed from a multidimensional perspective. Thus, the extent to which current mining policies are consistent with sustainability principles will be questioned, and policy recommendations that can be developed to reduce environmental damage and strengthen social consensus will be presented.

Key Words: Gold Mining, Externalities, Social Impacts, Natural Resource Management, Mining Policies

¹Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çan Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, ORCID 0000-0001-6534-5155, idileyelver@comu.edu.tr

² Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Maliye Bölümü, ORCID 0000-0002-3283-8153, timurturgay@comu.edu.tr

GİRİŞ

Altın madenciliği yalnızca ekonomik bir uğraş olmayıp aynı zamanda imparatorlukların büyümesini ve çöküşünü etkileyen, ulusal ekonomileri şekillendiren ve sosyal adalet ve çevresel sorumluluk açısından etkileri olan önemli bir güç olmuştur. Hem bir fayda hem de bir engel olarak hareket etmiş, kalkınmaya yardımcı olurken aynı zamanda sömürüyü teşvik etmiş, böylece insanlık tarihinin şekillenmesinde çok yönlü ve karmaşık bir unsur haline gelmiştir (Tucker vd., 2016: 110). Altın madenciliğinin ekonomik ve siyasal etkisi, dünyanın dört bir yanındaki toplumların tarihi ve sosyo-politik dokusuna derinlemesine işlemiştir. Altın madenciliği ve insanlık tarihi arasındaki çok yönlü ilişki, medeniyetlerin yörüngesini sonsuza dek değiştiren, ekonomik sistemleri, siyasi stratejileri ve toplumsal sözleşmeleri etkileyen belirleyici dönüm noktalarıyla sonuçlanmıştır. Halen, modern jeopolitikte altın rezervleri stratejik açıdan hayatı önem taşımaya devam etmekte, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) gibi ülkelerin uluslararası finans piyasaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmalarını sağlayan ekonomik omurgayı oluşturmaktadır (Güneş, 2014: 21).

Altın madenciliği endüstrisi, cazibesine rağmen, emek sömürsü, çevresel bozulma ve yerli toplulukların haklarının göz ardı ve istismarı gibi etik ikilemlerle dolu olmuştur. Sonuç olarak, zararlı sosyal ve ekolojik sonuçları azaltmak amacıyla etik ve sorumlu madencilik uygulamalarına yönelik çabalar sarf edilmiştir (Benshaul-Tolonen vd., 2019: 1235).

Altının çıkarılması, ekonomik bir fayda ve kültürel bir mihenk taşı olmasına rağmen, çevreye önemli ölçüde zarar vermiş ve geride yerel yıkımdan küresel etkilere kadar değişen bir ekolojik bozulma mirası bırakmıştır. Sürdürülebilir dünya ve insan için daha sorumlu altın madenciliği uygulamalarını teşvik etmek adına bu sonuçları anlamak çok önemlidir. Altın madenciliğinde daha verimli çıkarma tekniklerine yol açan teknolojik ilerlemelere rağmen, modern altın madenciliği oldukça enerji yoğun olmaya devam etmektedir. Sektör, ağır makinelerin çalıştırılması ve cevherin işlenmesi için önemli miktarda enerji kullanımını gerektirmekte, bu da küresel iklim değişikliğini şiddetlendiren önemli bir karbon ayak izine yol açmaktadır. Bu çevresel etkiler, sektörün uzun vadeli sürdürülebilirliği ve altın madenciliğine yönelik daha sürdürülebilir bir yaklaşımın gerekliliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır (Veiga ve Fadina, 2020: 1138). Bu çevresel kaygıların önemini kabul eden hem madencilik sektörü hem de düzenleyici kurumlar sürdürülebilirliğe doğru bazı adımlar atmışlardır.

Çevresel kaygılar sebebiyle ayrıca atıkları azaltmak ve sürdürülebilir kaynak kullanımını teşvik etmek için altın geri dönüşümü uygulanmaktadır. Özellikle elektronik atıklardan altın geri dönüşümündeki artış, daha fazla madencilik gerekliliğini kısmen hafifleterek daha çevre dostu bir seçenek sunmaktadır. Tehlikeli kimyasalların daha çevreci alternatiflerle ikame edilmesi için araştırma ve geliştirme çalışmaları devam etmekte ve madencilik faaliyetleri için rüzgâr veya güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynaklardan enerji elde etmeye doğru bir kayma oluşmuştur. Son olarak, çevresel etki değerlendirmeleri, rutin denetimler ve titiz uygunluk kontrolleri artık standart bir gereklilik olup şirketleri çevresel uygulamalarından sorumlu tutmakta ve şeffaflığı teşvik etmektedir (Mudd, 2007: 634). Paydaşlar, altın madenciliğinin sayısız çevresel etkilerini inceleyerek ve ele alarak, yalnızca ekonomik yükümlülükleri değil aynı zamanda ekolojik dengeyi ve sürdürülebilirliği de dikkate alan bir yaklaşıma doğru bir yol oluşturma yeteneğine sahiptir. Bu çalışmada altın arama ve işletme faaliyetlerinin dışsalıkları üzerine bir inceleme yapılması amaçlanmıştır.

1. ALTIN MADENCİLİĞİ

Altın madenciliği, değerli altın ürünleri üretmek için altın cevherinin araştırılması, çıkarılması ve işlenmesini kapsayan çok yönlü bir endüstridir. Altın madenciliğinde yatağın jeolojik yapısı, kaynak mevcudiyeti ve ekolojik hususlar gibi faktörlere bağlı olarak çeşitli metodolojiler kullanılmaktadır (Nelson ve Church, 2012: 1214).

Genel olarak, belirli bir yöntemin seçimi, yatağın türü, çevresel etkisi ve ekonomik fizibilitesi gibi birçok faktöre bağlı olarak değişebilmektedir. Teknolojik olarak, altın madenciliği endüstrisi mühendislik, kimya ve jeoloji alanlarındaki gelişmeleri tetikleyerek inovasyon için bir katalizör olmuştur. Jeofizik yöntemler ve uydu görüntüleme ile ileri teknolojiler artık altın yataklarının daha önce görülmemiş bir hassasiyetle tespit edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, yönetmeliklere uymak ve sektörün karbon emisyonlarını azaltmak amacıyla kaynak açısından daha verimli ve ekolojik açıdan daha sağlam çıkarma yöntemleri geliştirmek için yoğun bir çaba sarf edilmektedir (Mestanza-Ramón vd., 2022: 1197).

Altın madenciliği ekonomik genişleme için güçlü bir kaynak, teknolojik ilerleme için bir hızlandırıcı ve toplumsal değerler, sosyal yaşam, mülkiyet hakkı, kültürel anlatılar için bir dönüştürücü ve biçimlendirici etkiye sahiptir (Mudd, 2007: 633).

Altın madenciliğinin tarihi, teknolojik yeniliklerin, ekonomik dalgalanmaların ve kültürel değişimlerin bir dokusunu yansıtmaktadır. İlkel teknikler kullanan eski uygarlıklardan en ileri teknolojiyle yürütülen modern operasyonlara kadar, altın çıkarma yöntemleri önemli bir evrim geçirmiş ve altının peşinde koşmak her zaman sosyal ve ekonomik değişimi teşvik etmiştir.

Altının cazibesi, antik çağlarda insanların bu değerli metali çıkarmak için yöntemler geliştirmesiyle birlikte, insan yaratıcılığının olağanüstü başarılarına yol açmıştır. Modern teknolojinin izin verdiğinden çok daha basit olsa da bu teknikler dönemleri için yenilikçi olmuştur. Altın parçacıklarını ayırmak için sığ bir tavada su ve tortuyu karıştıran tavalama gibi temel yöntemler uygulanmıştır (Mestanza-Ramón vd., 2022: 1197).

Modern aramacılığın başlangıcı, jeofizik tekniklerde, özellikle de sismik, manyetik ve gravimetrik araştırmalarda kaydedilen ilerlemelerle karakterize edilmiş ve bu ilerlemeler altın yataklarının yerinin hassas bir şekilde tespit edilmesini sağlamıştır. Uydu görüntülemenin dahil edilmesi bu arayışa daha fazla ivme kazandırmış ve jeologların dünyanın en ulaşılabilir bölgelerinde bile gelecek vaat eden maden sahalarını tespit etmelerine olanak sağlamıştır. Keşif çalışmalarının ardından, buldozerler, hidrolik ekskavatörler ve sondaj makineleri gibi ağır makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla fiili maden çıkarma süreci önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu büyük ölçekli makineler, büyük miktarda toprak ve kayayı çok daha kısa sürede hareket ettirebilen ve böylece tüm madencilik operasyonunu kolaylaştıran el emeğinin yerini büyük ölçüde almıştır (Redwood, 2020: 3).

Madencilikteki en son gelişmeler, otomasyon ve dijital teknolojilerin entegrasyonu yoluyla gerçekleşmiştir. Gerçek zamanlı veri analitiği ve yapay zekâ kullanan robotik, madencilik operasyonlarının daha verimli ve çok daha güvenli hale gelmesini sağlayarak bu alanda öncülük etmektedir. Güvenliğe yapılan bu vurgu, son teknoloji koruyucu ekipmanlar, gerçek zamanlı çalışan izleme sistemleri ve madencilik faaliyetleriyle bağlantılı olan riskleri toplu olarak azaltan, bilinçli güvenlik protokolleri ile pekiştirilmektedir (Peña-Graf vd., 2022: 225).

2. ALTIN MADENCİLİĞİNDE ARAMA, ÇIKARMA, İŞLEME VE SONRASI FAALİYETLER

Altın madenciliği faaliyetleri; arama, çıkarma, işleme ve maden sonrası faaliyetler olmak üzere her biri ayrı izin, yöntem, uzmanlık gerektiren, risk yönetimi, iş güvenliği unsurlarının titizlikle ele alındığı aşamalardır.

2.1. Altın Arama Faaliyetleri

Altın arama çalışmalarının başarılı bir şekilde yerine getirilmesi tüm altınla ilgili sektörlerin refahının ve uzun ömürlülüğünün devamı için çok önemlidir. Bu faaliyetler, altın yataklarının bulunabileceği potansiyel yeni sahaların belirlenmesine yardımcı olarak bu değerli kaynağın çıkarılmasının devam etmesini sağlamaktadır (Mudd, 2007: 634). Bilinen altın rezervlerinin bir kısmının tükenmesi ve elektronik ve mücevherat gibi sektörlerde altına olan talebin artması göz önüne alındığında, altın arama faaliyetleri her geçen gün çok daha önemli hale gelmiştir.

Altın arama faaliyetlerinin başlıca amacı, ekonomik olarak çıkarılması mümkün olan yeni altın yataklarını ortaya çıkarmaktır. Bu genellikle jeolojik modellere, tarihi verilere ve hatta bazen yerel söylentilere dayalı olarak potansiyel bölgelerin ilk tanımlanmasıyla başlayan çok aşamalı bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir. Bu hedef bölgeler belirlendikten sonraki adım, sahanın ticari madencilik potansiyelini değerlendirmek için bir fizibilite çalışmasının yapılması gerekmektedir. Bu tenör, hacim ve erişilebilirlik açısından büyük farklılıklar gösterebilen altın yataklarının boyut ve kalitesinin değerlendirilmesini içermektedir (Canoğlu, 2019: 628).

Altın arama faaliyetlerindeki en önemli gelişmelerden biri uzaktan görüntüleme teknolojilerinin kullanılması olmuştur. Bu teknolojiler kızılötesi ve ultraviyole gibi farklı dalga boylarında veri yakalayabilmekte olup bu da altın yataklarını düşündüren belirli jeolojik özelliklerin tanımlanmasını zorunludur. Uzaktan görüntüleme kullanımı, ön saha çalışmalarında zaman kazandıran ve maliyeti azaltan bir alternatif sunmaktadır (Mestanza-Ramón vd., 2022: 1198).

Modern arama teknolojileri daha çevre dostu olma gibi ek faydalara da sahiptir. Örneğin, daha az müdahaleci veya tahrip edici sondaj teknikleri ekosisteme en az zarar vererek yeraltı örnekleri elde edebilmektedir. Ayrıca, uzaktan görüntüleme ve jeofizik araştırmalar gibi sofistike yöntemlerin kullanılması, potansiyel altın yataklarının daha kesin bir şekilde belirlenmesini sağlayarak keşif

sondajı veya hendek açma gibi müdahaleci veya tahrip edici arazi arama yöntemlerine olan ihtiyacı azaltabilmektedir (Malashkevych vd., 2022). Geleneksel yöntemlerden gelişmiş ve yüksek teknolojili yaklaşımlara geçiş, altın arama uygulamalarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu ileri teknolojiler süreci daha verimli ve doğru hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda sektöre daha yüksek düzeyde çevresel hesap verebilirlik de getirmiştir (Mudd, 2007: 634).

2.2. Altın Çıkarma Faaliyetleri

Altının topraktan çıkarılması süreci, bir altın madenciliği girişiminin hem ekonomik fizibilitesini hem de çevresel etkisini belirleyen çok önemli bir unsurdur. Bu nedenle, farklı çıkarma yöntemlerini anlamak altın çıkarma faaliyetlerinin etkilerini anlamak için önemlidir. En uygun altın çıkarma yöntemi, madenciliği geliştirebilecek veya engelleyebilecek çeşitli faktörlere bağlıdır. Yatağın derinliği genellikle bu faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sığ yataklar için plaser madenciliği veya açık ocak teknikleri genellikle uygulanabilir nitelikte olup, daha az maliyetlidir. Buna karşılık, daha derin yataklar için yeraltı madenciliği, daha yüksek bir işletme masrafı olsa da genel olarak tercih edilen yöntemlerden biridir (Mudd, 2007: 634). Cevher içindeki altın konsantrasyonu -genellikle ton cevher başına gram altın olarak ölçülür- çıkarma yöntemini etkileyebilecek bir diğer önemli husustur. Daha yüksek konsantrasyonlar, ton cevher başına daha yüksek verim nedeniyle daha kompleks ve pahalı yöntemlerin kullanılsa dahi karlı olabilmektedir. Çevresel hususlar çıkarma yöntemleri üzerinde giderek artan bir etkiye sahiptir. Yığın lici gibi yöntemler verimli olsa da su kaynaklarını ve toprağı kirlenme potansiyelleri konusunda endişeler vardır (Mestanza-Ramón vd., 2022: 1197). Katı düzenleyici çerçeveler, madencilik faaliyetlerinin bir çıkarma yöntemi seçmeden önce genellikle ayrıntılı çevresel etki değerlendirmeleri yapması gerektiği anlamına gelmektedir. Ekonomik ve çevresel faktörlerden oluşan bu karar alma süreci, altın çıkarma yöntemini belirlemek için bütüncül bir yaklaşım gerektirmekte ve finansal kazanç ile ekolojik hesap verebilirlik arasında bir denge sağlamayı gerektirmektedir (Mudd, 2007: 634). Yeraltı madenciliği, tünel inşaatının zorluğu, yüksek düzey mühendislik gerektirmesi ve gerekli ek güvenlik önlemleri nedeniyle genellikle açık ocak madenciliğinden daha maliyetlidir.

2.3. Altın İşleme Faaliyetleri

Altının toprağa gömülü ham cevher formundan mücevher, elektronik ve finansal rezervlerde kullanılan rafine ürüne uzanan yolculuğu, bir dizi karmaşık işleme adımını içermektedir. Altın işlemenin birincil amacı, değerli metali cevherden çıkarmak ve ardından yüksek incelik derecesine kadar saflaştırarak ticari olarak uygulanabilir hale getirmektedir. Altın işleme yolculuğu, açık ocak madenciliği, yeraltı madenciliği veya plaser madenciliği gibi yöntemler kullanılarak cevherin topraktan çıkarılmasıyla başlamaktadır. Cevher çıkarıldıktan sonra, genellikle kırma ve öğütme yoluyla daha küçük parçalara ayrılması için ilk işleme tabi tutulmaktadır. Sonraki aşama genellikle daha ağır altın parçacıklarını çekmek için cevherin suyla karıştırılmasını içeren yerçikimiyle ayırmayı gerektirmektedir (Mestanza-Ramón vd., 2022: 1198). Altının cevherde daha az konsantrasyon olduğu durumlarda, bitişik malzemelerden altını çıkarmak için siyanürleme veya yüzdürme gibi prosedürler kullanılabilmektedir. Cevherin işlenmesi ve rafinasyonu aşamaları ve kullanılan yöntemler aşağıda kısaca ifade olunmuştur.

3. DIŞSALLIKLAR İLE ALTIN ARAMA İLE İŞLETME FAALİYETLERİ İLİŞKİSİ

Dünya genelinde son yıllarda piyasa ekonomisi koşullarında birbirine daha fazla bağımlı ve bağımlılık döngüsünün merkezinde ise ekonominin yerleştiğini gösteren ortak bir görüş hâkimdir (Rosen, 1991: 92). Milton Friedman, piyasa ekonomisini, herhangi bir zorlama veya yönlendirme olmaksızın bireylerin yapmış oldukları işlemlerin tamamen gönüllü anlaşma ve piyasa fiyatı ile gerçekleştiği bir ekonomik sistem olarak tanımlamaktadır (Friedman, 1982: 15). Geniş ekonomik faaliyetler dikkate alındığında, sıklıkla, bireyler veya firmalar tarafından gerçekleştirilen eylemler, ilk faaliyete katılmayan veya izin vermeyen üçüncü taraflarca hissedilen geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Dışsallıklar olarak adlandırılan bu istenmeyen sonuçlar, daha geniş sosyo-ekonomik çevreyi önemli ölçüde etkilemektedir.

3.1. Dışsallık Kavramı

Piyasa başarısızlığının bir sonucu olarak dışsallık kavramını ilk olarak ele alan Knut Wicksel olmuştur. Knut Wicksel'den sonra dışsallık teorisini İngiliz iktisatçı Alfred Marshall incelemiştir (Sönmez, 1987: 118). Marshall küçük firmaların bir araya gelerek büyük bir sanayiye dönüşmesi

sonucunda getirilerindeki artışları açıklamak için de dışsal ekonomi kavramını ortaya çıkarmıştır (Kargı ve Yüksel, 2010:185). Marshall'ın dışsal ekonomilerden yola çıkarak ortaya koyduğu dışsallık kavramı, ölçek ekonomileri kapsamında değerlendirilmektedir. Marshall, bireysel ekonomik eylemlerin daha geniş toplumsal etkilerini tartışırken bu fikre değinmiştir. Piyasa ekonomisinde belirli mallarda sosyal yarar ve sosyal maliyet eşitliğinin oluşmaması durumu, dışsal ekonomilerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Dışsal ekonomilerin varlığında tam rekabetçi piyasa yapılarının optimum kaynak dağılımını gerçekleştiremeyeceğini ilk açıklayan iktisatçı A. Marshall'dır (Muter vd. 2012: 19). Marshall "Ekonominin İlkeleri" adlı eserinde dışsal ekonomilerle ilgili: "Herhangi bir mal veya hizmetin piyasasında endüstrilerin yoğunlaşması sonucunda, endüstriye yeni giren firma, önceki firmaların ortalama üretim maliyetlerinde bir azalmaya neden olur" demiştir (Aktan vd., 2006: 9).

Kavramsal açıdan bakıldığında, dışsallığın bir kayıp piyasa olarak görülmesi, ekonomi teorisinin piyasa ve piyasa dışı faaliyetler arasındaki sınırları çizme şekline göre değişmektedir. Dolayısıyla piyasanın tanımına göre değişmektedir. Normatif açıdan bakıldığında, bir piyasa başarısızlığı olarak görülen dışsallık, bunun içselleştirilmesini gerektirebilir. Kamu müdahalesinin ve mevcut olmayan piyasaların yaratılmasının temel gerekçelerinden biridir. Ancak bu önemli risklere ve bu kavramın ekonomi teorisindeki artan rolüne rağmen, dışsallık kesin ve üzerinde uzlaşmış bir tanımlama girişiminden yoksun görünmektedir. Dışsallığın tanım sorunu, kavramın 1950'lerde, öncüsü olan Marshallian dışsal ekonomiler kavramından özgürleşmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Birçok yazar art arda bu kavramı ortaya koydukları eserlerinde (Meade 1952, Buchanan ve Stubblebine 1962: 138, Arrow 1969) açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Ancak aradan geçen yıllar sonra, aynı kesin tanım eksikliği hala vurgulanmaktadır:

"Dışsallık bazı açılardan basit bir kavramdır: ancak diğer açılardan olağanüstü derecede anlaşılması zordur. Analizlerimizde onu nasıl hesaba katacağımızı biliyoruz ve birçok çıkarımın farkındayız, ancak kavramı tanımlamaya yönelik bir dizi aydınlatıcı girişime rağmen, insan onun tüm boyutlarını kavrayamadığımız hissine kapılıyor" (Oates ve Baumol, 1975:98).

Ayrıca, dışsallık üzerine yoğun tartışmaların yaşandığı o dönemden bu yana, ekonomi teorisinin farklı alanlarda uzmanlaşması, kavramın çeşitli anlamlarını ve kullanımlarını ortaya çıkarmıştır.

Dışsallık kavramını özellikle negatif dışsallıklar bağlamında ön plana çıkaran bir başka İngiliz iktisatçı Arthur C. Pigou olmuştur. Pigou dışsallıkları piyasa mekanizmasının başarısızlığı kapsamında ele almış ve kamu kesiminin görevleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Sönmez, 1987: 124). Pigou, dışsal ekonomiler ile refah ekonomisi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve eksik rekabetçi piyasa yapısının olması durumunda devlet müdahalesinin gerektiğini savunmuştur. Daha önceden de belirtildiği üzere Pigou, dışsallıkları pozitif ve negatif dışsallıklar şeklinde ele almıştır. Pigou, marjinal özel hasıla ile marjinal sosyal hasıla arasındaki farkın dışsallığın kaynağı olduğu tezini ileri sürmüştür. Pigou'ya göre eksik rekabetin varlığı durumunda ekonomide marjinal net sosyal hasılandan marjinal net özel hasıladan büyük olması, çıktı seviyesinin ideal seviyenin altında gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Tersî durumda ise marjinal net özel hasıla değerinin marjinal net sosyal hasıla değerinden büyük olması durumunda çıktı seviyesinin ideal seviyenin üzerinde gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Marjinal net özel hasılandan marjinal net sosyal hasıladan büyük olduğu durumlarda aradaki farkın vergi konularak giderilmesini böylece ekonomik refahın artacağını savunmuştur (Pigou, 1932: 223- 224). Pigou, negatif dışsallıklar mevcut olduğunda, özel teşebbüslerin eylemlerinin tam maliyetini hesaba katmayabileceğini, bunun da aşırı üretime ve verimsizliğe yol açabileceğini savunmuştur (Barnett ve Yandle, 2009: 133).

Arrow'a göre (1969) dışsallık, bir tür kayıp piyasadır ve bir aktörün faaliyetinin başka bir aktörün refahı üzerindeki fiyatlandırılmamış etkilerini kapsamaktadır. Matematiksel açıdan bakıldığında, bir dışsallığın resmîleştirilmesi, fayda veya üretim fonksiyonları arasında doğrudan bir karşılıklı bağımlılığın ortaya konulmasıyla sağlanmaktadır. O dönemdeki böylesine titiz bir analitik çerçevede bile, dışsallığın eksik bir piyasa olarak tanımlanması, görünürdeki basitliğine rağmen, bazı belirsizliklerin devam etmesine izin vermektedir. Bazı yazarların 1970'lerdeki tutumlarında görüldüğü gibi (Oates ve Baumol, 1975:99), bu tanım, genellikle dışsallıkların yan etkiler olarak geleneksel anlamıyla ilişkilendirilen iki özelliği vurgulamamaktadır. Bunlar; dışsal bir etki olup olmadığının ve amaçlanmamış bir etki olup olmadığıdır.

Yirminci yüzyılın ortalarında dışsallık konusu henüz net ve köklü bir anlam kazanmamıştır. Viner'in (1931) katkısından bu yana, terim genellikle Pareto optimalitesinden sapmalara neden olan etkilere atıfta bulunur - teknolojik dışsallıklar olarak adlandırılır - ve dolayısıyla maddi

dışsallıkları hariç tutar. Ancak 1950'ler ve 1960'larda, "dışsallık teorisi üzerine tartışmaların sürdüğü bu dönemde" (Baumol 1965, 24), birkaç makale (Buchanan ve Stubblebine, 1962: 139) art arda kendi ayrımlarını ve tipolojilerini sunarak bu kavramı netleştirmeye çalışmıştır.

Dışsallık bir ekonomik faaliyetin amaçlananın dışındaki gelişmeler nedeniyle elde edeceği maliyet avantajı ve dezavantajı dolayısıyla kayıp ve kazançlarına etki göstermesi olarak da ifade edilmektedir. Dışsallıkların özellikleri aşağıda belirtilmektedir (Rosen, 2002: 79):

- Dışsallıklarda parasal olmayan gerçek değişkenlerin tesirleri bulunmaktadır.
- Üretim veya tüketim aşamasında dışsallıklar oluşabilir.
- Dışsallıklar üretim ve tüketimin karar verme sürecinde dikkate alınmayan ve öngörülemeyen yayımlardır.
- Dışsallıklar pozitif veya negatif yönlü olabilirler. Başkalarına yayılan fayda ve maliyetler fiyatlara dahil edilmez.
- Dışsallıklarda karşılıklı ilişki söz konusudur. Söz konusu olan bu hal dışsallığın gerçekleşmesi durumunda ne tarafın sorumlu ne tarafın yararlanıcı olduğunun ortaya çıkarılmasını zorlaştırır.
- Dışsallık faktörünün türü olarak kamu malı söylenebilir. Birey veya kurumun gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetler sonucunda ortaya çıkan faktörlerden herkesin etkilenmesi sonucu oluşan dışsallık tam kamusal maldır.

Dışsal ekonomiler mikro açıdan büyük bir öneme sahiptir. Özellikle endüstrilere bir maliyet fonksiyonu olarak giren dışsal ekonomiler firma dengesini bozmaktadır. Makroekonomik açıdan ise dışsal ekonomiler az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarında, endüstriler arası ilişkiler ve dış ticaret politikası açısından büyük önem taşımaktadır.

1960'lardan itibaren, çevresel krize ilişkin siyasi ve sosyal farkındalığın arttığı bir ortamda, iktisat bilimi, öncelikle doğal kaynakların tükenmesi ve ardından endüstriyel kirliliğin neden olduğu çevresel zararlar meselesi aracılığıyla çevreyi dikkate alma gerekliliğiyle aniden karşı karşıya kalmıştır (Stiglitz, 2000: 82).

Bu temeller üzerinde, çevre sorunlarını ele alan ve "çevre ekonomisi" olarak bilinen özel bir ekonomi dalı bile gelişmiştir. Bu inceleme alanının etrafında yapılandırıldığı temel analitik kavram dışsallıklardır. Dışsallık kavramı çevre sorunlarına özgü değildir: bir (ya da birden fazla) ekonomik aktör(ler)in faaliyetlerinin, aralarında herhangi bir alışveriş ya da işlem olmaksızın, diğer aktörlerin ekonomik refahı üzerinde sonuçlar doğurduğu durumları tanımlamak için kullanılır. Bu dolaylı sonuçlar refahı artırdığında, dışsallıklar "pozitif" olarak nitelendirilir; aksi takdirde "negatif" olarak nitelendirilir. Kamu sağlığı politikaları pozitif dışsallıklar üretirken, kirlilik negatif dışsallığın klasik bir örneğidir. Olumlu dışsal etkiler üretkenler için herhangi bir ödül (veya kazanç) veya olumsuz dışsal etkilere neden olanlar için herhangi bir yaptırım söz konusu olmadığından, dışsallıklar piyasanın etkin bir kaynak dağılımına ulaşamamasına neden olur. Aslında, dışsallıklar mevcut olduğunda, özel ve sosyal maliyetler farklılaşır, böylece kar maksimizasyonu kararları sosyal olarak verimsiz olur, çünkü fiyatlar ilgili tüm bilgileri taşımaz. O halde, bir faaliyetin sosyal maliyeti özel maliyetinden daha yüksekse negatif dışsallıklardan söz edilebilir (Rosen, 2002: 80).

3.2. Dışsallıkların Sınıflandırılması

3.2.1. Pozitif Dışsallıklar – Negatif Dışsallıklar

Dışsallık durumunda üretilen ya da tüketilen mal ve hizmetin fayda veya zararı o mal ve hizmetin fiyatına yansıtılamamaktadır (Şener, 1998: 69). Dışsallıklar, bireysel veya kurumsal eylemlerin toplum üzerindeki daha geniş etkilerini anlamak için önemli bir kavramdır. Bu dışsallıklar genel olarak pozitif ve negatif dışsallıklar olarak kategorize edilmekte, her biri farklı toplumsal etkilere ve politika ve ekonomik kararlar bakımından sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Eğitimin veya kamuya açık parkların toplumsal faydaları gibi pozitif dışsallıklar toplumun genel refahına katkıda bulunmaktadır (Stiglitz, 1994: 262). Bu sınıflandırma kapsamında pozitif dışsallıkların en belirgin örneği eğitim hizmetlerinde görülmektedir. Eğitim hizmetleri kapsamında oluşan dışsallıklar, üretkenlikte artış, siyasi istikrar, sosyo-kültürel ilerleme, gelişme isteğindeki artış ve suç eğiliminin azalması şeklinde özetlenebilir (Şener, 1998: 70-71). Bunların yanında kişisel bakım, kişisel temizlik, sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için yapılan aşılar ve buluşlar pozitif dışsallıklar içinde gösterilebilir (Ekelund ve Tollison, 1991: 508). Pozitif dışsallık durumunda, ekonomide marjinal sosyal fayda marjinal özel faydadan büyük olup, üretim veya tüketim yoluyla dışsallığa neden olan mal ve hizmetlerin fiyatı optimum düzeyin üstünde

gerçekleşmektedir. Çünkü pozitif dışsallığın oluşmasının tek nedeni dışsal fayda değil, aynı zamanda bu dışsal faydanın karşılığının ödenmemesidir.

Pozitif dışsallıklar genellikle sübvansiyonlar veya kamu yatırımları yoluyla teşvik ve destek gerektirirken, negatif dışsallıklar vergiler, düzenlemeler veya doğrudan yasaklar yoluyla azaltma gerektirebileceğinden, bu ayırım politika oluşturma açısından önemlidir (Rosen, 2002: 103). Pozitif dışsallıklar, bir bireyin veya bir firmanın eylemlerinin, ekonomik işleme doğrudan dahil olmayan üçüncü taraflar üzerinde faydalı etkilere yol açması durumunda ortaya çıkmaktadır (Parchomovsky ve Siegelman, 2012: 211). Ekonomik aktörlerin üretim veya tüketim faaliyetleri sonucunda başka aktörlerin bundan olumlu şekilde etkilenmesi ile pozitif dışsallıklar oluşmaktadır (Savaşan, 2016: 277). Bu durumda pozitif dışsallıkların meydana gelmesi, özel faydayla birlikte toplumsal faydanın da var olması anlamına gelmektedir (Helbling, 2010: 197). Aşılama programları gibi halk sağlığı girişimleri bir örnektir. Bu programlar sadece aşı olan bireyleri korumakla kalmamakta, aynı zamanda bulaşıcı hastalıkların yayılmasını azaltarak daha geniş toplumsal faydalar sağlar ve böylece kamu sağlığına katkıda bulunmaktadır (Helbling, 2010: 198).

Pozitif dışsallıkların toplumsal etkisi genellikle olumlu olup daha eğitilmiş, daha sağlıklı ve üretken bir topluma yol açmaktadır (Lazăr, 2018: 114). Ancak, ekonomik açıdan bakıldığında, pozitif dışsallıklar genellikle eksik üretim veya eksik yatırımla sonuçlanmaktadır. Çünkü bu eylemlerin tüm sosyal faydaları bunları üstlenen bireyler veya firmalar tarafından fiyatlandırılmamaktadır. Bu boşluk, pozitif dışsallıklar yaratan faaliyetleri teşvik etmek ve böylece özel teşvikleri toplumsal refahla uyumlu hale getirmek için sübvansiyonlar, kamu finansmanı veya vergi teşvikleri gibi politika müdahalelerini haklı çıkarmaktadır (Parchomovsky ve Siegelman, 2012: 211).

Negatif dışsallıklar ise, ekonomik birimlerin faaliyetleri sonucunda diğer ekonomik birimlerin bundan zarar görmelerini ifade etmektedir. Negatif dışsallıklar, bir bireyin veya firmanın eylemleri, işlemin bir parçası olmayan üçüncü taraflara maliyet yüklediğinde ortaya çıkmaktadır (Parchomovsky ve Siegelman, 2012: 211). Bu istenmeyen olumsuz sonuçlardır. Kirlilik, negatif dışsallığın en önemli örneğidir. Endüstriyel faaliyetler ilgili üreticiler ve tüketicilere fayda sağlayabilir, ancak aynı zamanda hava, su veya toprak kirliliğine yol açarak bu faaliyetlere dahil olmayan insanların sağlığını ve refahını olumsuz yönde etkileyebilir. Ortaya çıkan bir başka negatif dışsallık da inşaat veya gürültülü etkinlikler gibi faaliyetlerin çevredeki toplumun huzur ve sessizliğini bozduğu gürültü kirliliğidir (Lazăr, 2018: 114). Faaliyette bulunan ekonomik birimlerin meydan getirdikleri bu zararlara karşılık herhangi bir ödeme yapamaması negatif dışsallıkları oluşturmaktadır (Koutsoyianis, 1987: 594). Negatif dışsallık durumunda, ekonomide marjinal sosyal maliyet marjinal özel maliyetten büyüktür. Üretim veya tüketim sürecindeki çevre kirliliği olayları negatif dışsallığın en klasik örnekleridir. Süreç içerisinde birey, topluma yaydığı dışsal zararları maliyet unsuru olarak hesaba katmamakta ve bu nedenle söz konusu ürünün fiyatı optimum düzeyin altında kalmaktadır (Kargı ve Yüksel, 2010: 187).

Negatif dışsallıklar zarar vericidir. Çünkü genellikle bu dışsallıkları yaratan mal ve hizmetlerin aşırı üretimine veya aşırı tüketimine yol açabilmektedir (Helbling, 2010: 198). Bu durum, üreticiler veya tüketiciler tarafından karşılanan özel maliyetlerin sosyal maliyetlerden daha düşük olması nedeniyle ortaya çıkar. Negatif dışsallıkları ele almak için hükümetler genellikle düzenlemeler, vergiler (Pigou vergisi gibi) veya bu dışsal maliyetleri içselleştirmek için mülkiyet hakları tesis etme yoluyla müdahale ederek piyasanın bu faaliyetlerin gerçek maliyetini yansıtmalarını sağlamaya çalışırlar.

3.2.2. Üretim Dışsallıkları – Tüketim Dışsallıkları

Dışsallık faktörünü ortaya çıkaran ekonomik faaliyetin türüne göre bir bölümlendirme gerçekleştirildiğinde üretim ve tüketim dışsallıklarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Üretim dışsallıkları, üretim süreçlerinden kaynaklanan ve üretimde doğrudan yer almayan tarafları etkileyen olumlu ya da olumsuz etkilerini kapsamaktadır. Bu dışsallıklar özellikle üretim faaliyetlerinin geniş kapsamlı etkilere sahip olabildiği madencilik gibi sektörlerde öne çıkmaktadır (Liu ve Turnovsky, 2005: 1024). Özünde, bir şirketin üretim faaliyetlerinin bir sonucu olarak üçüncü taraflara yönelik istenmeyen maliyetleri veya faydaları temsil etmektedir. Üretim dışsallıklarında herhangi bir üreticinin üretimi diğer bir bireyin tüketim fonksiyonuna ya da başka bir üreticinin üretim fonksiyonuna bağımsız olarak girmişse üretim dışsallığı söz konusudur (Edizdoğan, 2011: 26). Üretim veya tüketim süreçlerinden kaynaklanan dışsallıklar farklı özelliklere ve etkilere sahiptir. Üretim dışsallıkları, mal veya hizmetlerin üretim süreçlerinden kaynaklanmakta olup, çevre kirliliği gibi olumsuz etkiler veya diğer endüstrilere fayda sağlayan teknolojik yayılmalar gibi olumlu sonuçlar olarak da ortaya çıkabilmektedir. Otomobillerin

üretimindeki bir artışın çelik üretimindeki bir artışla sonuçlanması ve buna bağlı olarak çelik fiyatlarındaki bir düşüş ile otomobil üreticilerinin daha ucuz bir şekilde hammadde sağlaması bu duruma örnektir (Baumol, 1965: 25).

Tüketim dışsallıkları ise mal veya hizmet tüketiminin, tüketim sürecine doğrudan dahil olmayan üçüncü tarafları etkileyen fayda veya maliyetlere yol açması durumunda ortaya çıkar (Liu ve Turnovsky, 2005: 1024). Tüketim dışsallıkları mal ve hizmetlerin kullanımından kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında sigaranın pasif içiciliği gibi olumsuz etkiler ve aşılama yoluyla sürü bağımsızlığının toplumsal faydaları gibi olumlu etkiler de yer almaktadır. Bir dışsallığın kaynağının belirlenmesi, temel nedenin etkili bir şekilde hedeflenmesi için çok önemlidir; üretim dışsallıkları genellikle endüstri düzeyinde ele alınırken, tüketim dışsallıkları tüketici davranışını değiştirmeyi amaçlayan stratejiler gerektirmektedir. Ekonomik bir aktörün gerçekleştirdiği tüketim faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan etkilerin başka bir ekonomik aktörün tüketim fonksiyonunda bağımsız bir değişken olarak görülmesi durumu tüketim dışsallığı olarak ifade edilmektedir (Edizdoğan, 1993: 26).

3.2.3. Marjinal Dışsallıklar – İnfra-marjinal Dışsallıklar

Marjinal dışsallıklar, bir mal veya hizmetin bir birim daha fazla üretilmesiyle ilişkili ek maliyetler veya faydaları ifade etmektedir (Buchanan ve Stubblebine, 1962: 141).

İnfra-marjinal dışsallıklar ise herhangi bir yeniliğin olmaması ya da değişikliğin göz ardı edilebilir şekilde olmasını ifade etmektedir (Nadaroğlu, 2000: 63). İnfra-marjinal ya da marjinal olmayan dışsallıklar, üretim ya da tüketim düzeyinden bağımsız olarak bir ekonomik faaliyetten kaynaklanan toplam dışsal maliyetler ya da faydalardır (Diamond, 1973: 527). Bunlar artımlı değişikliklerle bağlantılı olmayıp faaliyetin tüm sürecine özgü unsurlardır. Marjinal dışsallıkların aksine, marjinal olmayan dışsallıklar, altın madenciliği gibi bir faaliyetin bir toplum veya çevre üzerindeki daha geniş ve kalıcı etkilerini yansıtmaktadır (Buchanan ve Stubblebine, 1962: 141).

3.2.4. Parasal Dışsallıklar – Parasal Olmayan (Teknolojik) Dışsallıklar

Parasal ya da parasal olmayan dışsallıkların niteliği, bunların yönetilmesine yönelik yaklaşım üzerindeki etkisi vardır. Parasal dışsallıklar fayda veya maliyetlerin piyasa mekanizması koşullarında meydana gelip gelmediği durumuna dayanmaktadır. Parasal dışsallıklar Jacop Viner tarafından ortaya atılmıştır. Parasal dışsallıklar, bir ekonomik faaliyetin piyasa mekanizması vasıtasıyla başka aktörleri etkilemesi şeklinde açıklanmaktadır. Firma veya endüstriler kapsamında meydana gelen değişiklikler piyasa mekanizması vasıtasıyla başka firma veya endüstriler üzerinde etkiler oluşturabilmektedir. Bunun neticesinde etki altında kalan firmalar fayda sağlayabilmekte veya maliyet yüklenebilmektedirler. Parasal dışsallıklar, endüstriler arasında bağlar oluşturması bakımından önemli etkilere sahiptirler. Fiyat değişimlerinin piyasa mekanizması vasıtasıyla dışsal etkilerde artış sağlaması durumu parasal dışsallıkları tanımlamaktadır. Bunun yanında ölçek ekonomileri parasal dışsallıkların niteliğini belirleyen unsurdur (Kargı ve Yüksel, 2010: 189).

Scitovsky (1971) çalışmasında dışsallıkların hangi nitelikte olduğunu ortaya koyan unsurun ölçek ekonomileri olduğunu savunmuştur. Scitovsky, getiride değişim olması durumunu, bir malın alınan miktarının artması sonucunda fiyatının artması veya azalması şeklinde ifade etmiştir. Bunun neticesinde aynı maldan satın almak isteyen başka tüketiciler, bu durumdan pozitif veya negatif şekilde etkilenebilmektedirler. Bu kapsamda meydana gelen dışsallıklar Parasal Dışsallık şeklinde adlandırılmıştır (Scitovsky, 1971: 282-284). Teknolojik dışsallıklar neticesinde ekonomik aktörlerin fayda veya maliyet fonksiyonlarında değişimler oluşmakta ve bunun neticesinde reel fayda etkisi meydana gelmektedir.

Parasal dışsallıkların doğrudan mali etkileri vardır; emlak değerlerini yükselten veya turizm gelirlerini olumsuz etkileyen faaliyetler buna örnek olarak gösterilebilir. Parasal olmayan dışsallıklar, genellikle teknolojik veya çevresel olup, gürlütlü kirliliği veya kültürel mirasın maddi olmayan faydaları gibi doğrudan parasal bir bileşen olmaksızın refahı veya yaşam kalitesini etkilemektedir. Bir dışsallığın parasal mı yoksa parasal olmayan mı olduğunun anlaşılması, uygun tedbirlerin geliştirilmesine katkıda bulunur; birincisi için mali teşvikler veya tazminatlar uygun görülürken, ikincisi için yasal reformlar veya toplum katılımı gibi daha farklı yaklaşımlar gereklidir. Parasal dışsallıklar ekonomide toplam üretim ya da tüketim seviyesi üzerinde doğrudan bir etkide bulunmamakta, sadece mal ve hizmetlerin fiyat değişikliği yoluyla gelirin yeniden dağılımına neden olmaktadır (Edizdoğan, 2011: 23). Eğer elma yetiştiren bir çiftçi %10 daha fazla emek, toprak ve sermaye kullanırsa, elma üretimini %10 artacaktır. Arılar için de daha fazla besin sağlamış olacaktır. Diğer yandan, arı yetiştiricileri %10 kadar bal üretim artışını sadece sermaye, emek ve toprak

miktartını %10 artırarak değil, aynı zamanda elma çiftçisinin çıktılarını ve böylece arıların besinlerini %10 artmasıyla da sağlayacaktır. Burada elma çiftçisi net marjinal sosyal hasılanın değerinden daha az yarar sağlayacak ve arı yetiştiricileri de net marjinal sosyal hasılasından daha fazlasını alacaktır. Meade'ye göre, böyle bir durum ödenmeyen üretim faktörleri olarak adlandırılmaktadır. Çünkü elma çiftçisi arı yetiştiricisinden arıların besini için bir bedel isteyemez, yani arıcının çiftçiden temin ettiği girdi piyasada işlem gören bir girdi değildir ve fiyatı bulunmamaktadır (Kargı ve Yüksel, 2010: 183).

Parasal dışsallıklar, bir faaliyetin doğrudan parasal olarak ölçülebilen ekonomik etkilerini tanımlamaktadır. Bu etkiler, ekonomik faaliyete doğrudan dâhil olmayan üçüncü tarafları etkileyen maliyetler veya faydalar olabilmektedir. Daha soyut ve ölçülmesi zor olan parasal olmayan dışsallıkların da altın madenciliği gibi endüstriyel faaliyetlerin genel etkisi değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmek önemlidir (Lerva, 2023: 3).

Parasal olmayan dışsallıklar, bir ekonomik faaliyetin parasal olarak kolayca ölçülemeyen ancak toplumu ve çevreyi önemli ölçüde etkileyen etkilerini ifade etmektedir. Parasal olmayan dışsallıkların önemli bir biçimi olan teknolojik dışsallıklar, sosyal yapılar, sağlık, çevre ve teknolojik ilerleme üzerindeki etkileri kapsamaktadır (Sayadi, 2009: 145).

3.2.5. Dışsallıklara Karşı Müdahale Yolları

İster pozitif ister negatif olsun dışsallıkların yönetilmesi, ekonomik büyüme ile çevrenin korunması ve sosyal refahın dengelenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Etkili yönetim genellikle kamu müdahaleleri ve piyasa çözümlerinin bir kombinasyonunu gerektirmektedir. Dışsallıkların olumsuz etkilerini azaltmak ve olumlu etkilerini artırmak için çeşitli stratejiler ve mekanizmalar mevcuttur.

Kamusal Müdahale Yolları

Devlet kurumları, piyasa mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda dışsallıkları ele almak için kamusal alana müdahale ederler. Bu müdahaleler arasında negatif dışsallık yaratan faaliyetlere vergi koymak gibi vergiler yoluyla negatif dışsallıkların içselleştirilmesi ve dışsal maliyetlerin etkin bir şekilde içselleştirilmesi yer almaktadır. Sübvansiyonlar veya transfer ödemeleri, olumlu dışsallıklara sahip faaliyetleri teşvik etmek veya dışsallıklardan olumsuz etkilenenleri desteklemek için mali teşvikler sağlar. Pazarlanabilir mülkiyet hakları, kirletici emisyonu veya kaynak kullanım haklarının bir piyasada alınıp satıldığı bir sistemin uygulanmasını kapsar. Buna ek olarak, kamu müdahale stratejileri arasında ciddi olumsuz dışsallıklara yol açan faaliyetlerin doğrudan yasaklanması, olumsuz dışsallıkları azaltmak için faaliyetleri sınırlandıran veya yönlendiren düzenlemeler ve çevre standartlarının belirlenmesi ve uygulanması yer alır. Bunları tek tek ifade etmek gerekirse şöyledir (Mulligan, 2023: 3).

Negatif Dışsallıkların Vergi ile İçselleştirilmesi (Pigou Vergisi)

Vergileme, negatif dışsallıklar sonucu oluşan çevre kirliliğinin önlenmesinde ve çevre politikalarının uygulanması bakımından verimli bir araçtır. Verginin yapıcılığı kuvvetli ve yaygın bir uygulamadır. Amaç, çevreye verilen zararın maliyetinin karşılanması ve çevreye daha duyarlı olunmasını sağlanmaya çalışmak ve zararlı ürünlerin üretimi sınırlandırmaktır (Schubert, 2010: 325). Negatif dışsallıklar yaratan faaliyetlere vergi uygulanmasını içeren Pigou Vergisi kavramı, ekonomist Arthur C. Pigou tarafından dile getirilen ilkeye dayanmaktadır. Bu, negatif dışsallıkların vergilendirme yoluyla içselleştirilmesi ve bu dışsallıkların maliyetinin işletmeler ve tüketiciler için karar alma sürecinin bir parçası haline getirilmesiyle sağlanması istenmiştir (Mulligan, 2023: 4). Temel amacı, özel maliyetleri sosyal maliyetlerle uyumlu hale getirerek dışsallıkların neden olduğu piyasa başarısızlığını düzeltmektir. Madencilik gibi sektörlerde, kirletici emisyonu gibi çevresel zarara neden olan faaliyetlere Pigou Vergisi uygulanabilmektedir. Vergi oranı ideal olarak zararlı faaliyetin birimi başına dışsallığın tahmini maliyetine eşit olarak belirlenmelidir (Demsetz, 1996: 568).

Pigou Vergisinin temel avantajlarından biri, dışsallıkların ele alınmasına yönelik doğrudan yaklaşımdır. Dışsal maliyetleri içselleştirerek, üreticilerin olumsuz dışsal etkilerini azaltmaları için mali bir teşvik sağlamaktadır. Ayrıca, çevresel restorasyon projelerinin veya kamu sağlığı girişimlerinin finansmanı gibi dışsallığın etkilerini hafifletmek için kullanılabilir bir gelir de yaratmaktadır (Mulligan, 2023: 4). Ancak Pigou Vergisi'nin uygulanmasında karşılaşılan bazı zorluklar da bulunmaktadır. Uygun vergi seviyesinin belirlenmesi, dışsal maliyetlerin doğru bir şekilde ölçülmesini gerektirmektedir. Bu süreç karmaşık ve çekışmelidir. Verginin sektöre aşırı yük getirecek şekilde çok yüksek veya dışsallığı yeterince telafi edemeyecek şekilde çok düşük belirlenmesinden kaçınmak önemlidir. Ayrıca, ekonomik rekabet gücü de bir endişe kaynağıdır. Bu

tür vergilere tabi olan sektörler, bu tür dışsallıkların vergilendirilmediği bölgelerdeki sektörlerle kıyasla dezavantajlı durumda kalabilmektedirler (Demsetz, 1996: 568). Bu durum, endüstrilerin sıkı çevresel düzenlemelere sahip olmayan bölgelere taşınmasına 'kirlilik cennetlerinin' oluşmasına yol açabilecektir.

Sübvansiyonlar / Transfer Ödemeleri

Sübvansiyon, hibe, yardım, esnek ve düşük faizli kredi ya da finansal garantiler şeklinde devletin, özel kişi ve kuruluşlara sermaye ya da mal transfer etmesidir. Çevresel sübvansiyonlar, çevre politikalarının gerektirdiği emisyon azaltımı maliyetlerinin düşürülmesi ve emisyon azaltımı için inisiyatif sağlanması amacıyla dayanmaktadır. Amaç eski ve fazla kirlilik üreten uygulama ve teknolojilerin bırakılarak yerine yeni ve gelişmiş uygulama ve teknoloji kullanımını özendirme ve çevreye duyarlı üretim ve tüketim yapısının teşvik edilmesidir. Birçok ülkede vergilerin yanında etkili bir şekilde sübvansiyon uygulamasının olduğu görülmektedir. Bu uygulama tüketiciler açısından fiyatların piyasa fiyatının altında tutulması, üreticiler açısından fiyatların piyasa fiyatının üstünde tutulması ya da hem tüketiciler hem de üreticiler açısından maliyetlerin doğrudan veya dolaylı olarak düşürülmesidir (Demsetz, 1996: 568). Sübvansiyonlarla ilgili iki temel gerekçe öne sürülmektedir. Bunlardan ilki gelir dağılımının yeniden düzenlenmesinde araç olmasıdır. İkincisi ise sübvansiyonların değişik şekillerde piyasa mekanizmasında oluşan aksaklıkları gidermek için kullanılmasıdır. Sübvansiyon uygulamasının kaynak dağılımındaki etkisinin anlaşılması sübvansiyonların ekonomi üzerindeki toplam etkisinin ölçülebilmesi ya da anlaşılabilmesi için gereklilik ifade etmektedir (Schulz vd., 2002: 598).

Sübvansiyonlar ve transfer ödemeleri, olumlu dışsallıklar yaratan faaliyetleri teşvik etmek veya dışsallıklardan olumsuz etkilenen tarafları desteklemek için hükümet tarafından sağlanan mali teşviklerdir (Schubert, 2010: 326). Negatif dışsallıkları caydırmak için tasarlanan vergilerin aksine, sübvansiyonlar faydalı faaliyetleri teşvik etmeyi veya belirli ekonomik eylemlerden olumsuz etkilenenlere yardım sağlamayı amaçlamaktadır. Madencilik gibi sektörlerde dışsallıkların yönetilmesi bağlamında, şirketler çevre dostu teknolojiler veya uygulamaların hayata geçirilmesi için sübvansiyon alabilmeleri önemlidir (Pataki vd., 2015: 185).

Sübvansiyonlar ve transfer ödemeleri, olumlu davranışları teşvik etmek ve dışsallıkların olumsuz etkilerini hafifletmek için etkili araçlar haline gelebilmektedir. Şirketlerin çevre dostu uygulamalara geçiş maliyetlerinin azaltılması sübvansiyonlara örnek olarak gösterilebilir. Transfer ödemeleri ise, fayda ve maliyetlerin etkilenen taraflar arasında daha adil bir şekilde yeniden dağıtılmasına yardımcı olan bir yöntemdir. Bu uygulama ile negatif dışsallıkların oluşturduğu maliyetin tazmin edilmesini sağlayabilir (Pataki vd., 2015: 185). Bununla birlikte, sübvansiyonların ve transfer ödemelerinin uygulanması beraberinde bir dizi zorluğu da getirmektedir. En önemli sorunlardan biri, mali teşviklerin etkili bir şekilde hedeflenmesini ve istenmeyen sonuçlara yol açmamasını sağlamaktır. Örneğin piyasanın bozulması veya şirketlerin daha sürdürülebilir uygulamaları benimsemeleri için teşviklerin daha az olması örnek olarak verilebilir. Ayrıca, sübvansiyonlar ve transfer ödemeleri için uygun miktar ve hedefin belirlenmesi, ilgili dışsallıkların ve bunların etkilerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir (Schubert, 2010: 326).

Parçalı (Pazarlanabilir) Mülkiyet Hakkı

Parçalı (pazarlanabilir) mülkiyet hakları, emisyonlar veya kaynak kullanımı gibi dışsallık üreten bir faaliyetle ilgili hakların tahsis ve ticareti için bir sistem oluşturulmasını kapsamaktadır. Bu kavram, mülkiyet haklarının tanımlanması ve tahsis edilmesinin kaynakların ve dışsallıkların daha etkin bir şekilde yönetilmesini sağlayabileceği fikrine dayanmaktadır (Schulz vd., 2002: 597). Örneğin, çevre yönetimi alanında, hükümetler belirli bir miktarda kirlileti emisyonu için izin verebilir. Bu izinler daha sonra şirketler tarafından satın alınabilir, satılabilir veya ticareti yapılabilir. Pazarlanabilir izin hakları madencilik gibi sektörlerde çevresel etkileri düzenlemek için de kullanılabilir. Eğer bir madencilik şirketi emisyonlarını izin verilen seviyenin altına düşürürse, fazla izinlerini başka bir şirkete satabilir. Tersine, bir şirketin daha fazla emisyon yapması gerekiyorsa, diğerlerinden izin satın alabilir. Bu sistem, şirketlerin negatif dışsallıklarını azaltmaları için finansal bir teşvik yaratır, çünkü daha düşük emisyonlar maliyet tasarrufu ve hatta fazla izinlerin satışından potansiyel bir gelir sağlayacaktır.

Pazarlanabilir mülkiyet haklarının en önemli avantajlarından biri şirketlere sunduğu esnekliktir. Şirketler, pazarlanabilir bir izin sistemi aracılığıyla çevre standartlarına uymanın en uygun maliyetli yolunu bulabilirler. Bu sistemin inovasyonu teşvik etmesi sayesinde şirketler mali kazanç elde etmek amacıyla emisyonları veya kaynak kullanımını azaltmanın yeni yollarını bulmaya çalışacakları öne sürülmektedir (Bormann, 2012: 3). Ancak, pazarlanabilir bir izin sisteminin etkinliği çeşitli faktörlere bağlıdır. İzinlerin tahsis, dışsallığın toplam seviyesini etkili bir şekilde

sınırlandırmak için dikkatlice planlanmalıdır. Etkili izleme ve uygulama, ihlalleri önlemek ve sistemin bütünlüğünü sağlamak için son derece kritiktir (Schulz vd., 2002: 597).

Negatif Dışsallıkların Yasaklanması

Negatif dışsallıkların yasaklanması, önemli olumsuz etkilere neden olduğu bilinen faaliyetlerin yasaklanmasını veya kısıtlanmasını ifade etmektedir. Bu çözüm yolu ortaya çıkan negatif dışsallığın, faaliyetin potansiyel faydalarından daha ağır bastığında veya kamu sağlığı, güvenliği veya çevreye yönelik açık bir tehdit söz konusu olduğunda benimsenmektedir (Rogeberg, 2018: 154). Bu gibi durumlarda, bu dışsallıklara neden olan faaliyetleri durdurmak veya önemli ölçüde azaltmak için mevzuat ve düzenleme yoluyla kamu müdahalesi kullanılır. Madencilik gibi sektörlerde yasaklama, belirli tehlikeli madencilik yöntemlerinin yasaklanması, belirli zehirli kimyasalların kullanılması veya çevreye duyarlı alanlarda madencilik yapılması şeklinde olabilir (Sun ve Daniels, 2014: 135). Örneğin, hava ve su kirliliğini ve habitat tahribatını önlemek için, yerleşim bölgelerine yakın alanlarda veya ekolojik öneme sahip bölgelerde açık ocak madenciliği kullanımı yasaklanabilir.

Bu yaklaşımın temel faydası, dolaysız ve net olmasıdır. Zararlı faaliyetlerin tamamen yasaklanması ya da ciddi şekilde kısıtlanmasıyla çevre ve kamu sağlığı doğrudan korunmuş olmaktadır. Bu yöntem, geri dönüşü olmayan zararların önlenmesinde veya bir faaliyetin potansiyel risklerinin tam olarak anlaşılmadığı ve izin verilemeyecek kadar büyük olduğu durumlarda etkili olabilmektedir (Biglan, 2009: 217). Diğer taraftan, negatif dışsallıkların yasaklanması da bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. Özellikle yasaklanan faaliyetlerin önemli bir istihdam ve ekonomik büyüme kaynağı olduğu bölgelerde ciddi ekonomik olumsuzluklara yol açabilmektedir (Rogeberg, 2018: 154).

Negatif dışsallıkların önlenmesi, halk sağlığına ve çevreye önemli zararlar verilmesini önlemek için güçlü ancak zaman zaman gerekli bir tedbirdir (Rogeberg, 2018: 154). Kısa vadede etkili olsa da uzun vadede başarısı, ekonomik ve sosyal etkilerini hafifletmek için yapılacak kapsamlı planlama, uygulama ve tamamlayıcı politikalara bağlıdır.

Çevresel Standartların Uygulanması

Çevre standartlarının uygulanması, endüstrilerin çevre üzerindeki etkilerini en aza indirmek için umuları gereken belirli ve ölçülebilir kriterlerin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu standartlar genellikle kamu kurumları veya uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenmekte ve çevre kalitesini ve kamu sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Kabul edilebilir kirlilik, kaynak kullanımı ve ekolojik bozulma seviyeleri için ölçüt görevi görmektedir (Picazo-Tadeo ve Prior, 2009: 3334). Madencilik gibi sektörlerde, çevre standartları hava ve su kirlleticilerinin kabul edilebilir sınırlarını, atık yönetimi protokollerini, arazi ıslah prosedürlerini ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını belirleyebilir. Örneğin, bu standartlar atık suda izin verilen en yüksek toksik madde konsantrasyonlarını belirleyebileceği gibi maden sahalarının çıkarıldıktan sonra belirli bir ekolojik duruma getirilmesini de gerektirebilir (Butler ve Macey, 1996: 23).

Çevre standartlarının birincil faydası, endüstrilerin karşılaması gereken açık, objektif kriterler sunarak çevrenin korunması için şeffaf bir çerçeve sunmasıdır. Bu standartlar, şirketler uyum sağlamak için yeni teknolojiler ve yöntemler geliştirdikçe yenilikçiliği teşvik edebilir. Ayrıca, tüm oyuncuların aynı çevresel beklentilere tabi tutulmasını sağlayarak sektörde eşit bir rekabet alanı yaratılmasına yardımcı olurlar. Bununla birlikte, çevre standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması bazı zorluklara da beraberinde getirmektedir. Uygun seviyelerin belirlenmesi kapsamlı bir bilimsel bilgi ve risk değerlendirmesi gerektirmektedir. Çok katı olan standartlar ekonomik olarak mümkün olmayabilirken, çok gevşek olanlar da çevreyi yeterince koruyamayacaktır (Picazo-Tadeo ve Prior, 2009: 3334).

Çevre standartlarına uyulmasını sağlamak için etkili izleme ve uygulama mekanizmaları gereklidir. Ancak bu mekanizmaların kurulması ve işletilmesi yoğun bir emek gerektirebilmektedir. Ayrıca, çevre standartlarındaki küresel eşitsizlikler, eşit olmayan çevre korumasına ve ekonomik rekabete neden olabilmektedir (Butler ve Macey, 1996: 23).

Piyasa Çözüm Yolları

Piyasa çözümleri, piyasa güçlerine ve ekonomik ilkelere dayanan dışsallıkların ele alınmasında öne çıkmaktadır. Coase Teoremi, tarafların açık mülkiyet hakları ve düşük işlem maliyetleri ile dışsallıkları düzeltmek için müzakere edebileceğini öne sürmektedir. Hicks-Kaldor Tazminat İlkesi, toplam faydanın maliyetten daha ağır bastığı varsayımlar dışsallıklardan olumsuz etkilenenlerin tazmin edilmesini içermekte, Scitovsky Yaklaşımı ise bir politika veya projenin genel sosyal refahı artırıp artırmadığını değerlendirmektedir. Birleşmeler veya satın almalar yoluyla içselleştirme,

ilgili tarafların çıkarlarını aynı hızla getirmekte ve dışsallığı içselleştirmektedir (Barrera, 2007: 192). Dışsallıklara ilişkin piyasa yönlü çözüm yolları bağlamında öne çıkan teorem, yaklaşım ve ilkeler kısaca aşağıda açıklanmıştır.

Coase Teoremi

Adını ekonomist Ronald Harry Coase'den alan Coase Teoremi, çevre ekonomisi ve dışsallıklar konusundaki temel kavramlardan biridir. Mülkiyet haklarının açıkça tanımlanması ve işlem maliyetlerinin düşük olması halinde, tarafların dışsallıkları kendi başlarına çözmek için müzakere edebileceklerini ve bunun da mülkiyet haklarının başlangıçtaki dağılımından bağımsız olarak kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesiyle sonuçlanacağını öne sürmektedir (Chipman ve Tian, 2012: 313). Coase Teoremi, ilgili taraflar arasındaki özel müzakerelerin, devlet müdahalesine gerek kalmadan dışsallık sorunlarının optimal çözümüne yol açabileceğini öne sürmektedir (Ng, 2007: 643).

Coase Teoremi, pratik açıdan, dışsallıkların mevcut olduğu çeşitli sektörlerde uyarlanabilmektedir. Madencilik bağlamında örneğin, bir madencilik şirketi yerel toplumu etkileyen bir kirliliğe neden oluyorsa, Coase Teoremi, şirket ve toplumun karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm üzerinde müzakere edebileceğini öne sürmektedir. Müzakereler, şirketin topluma tazminat ödemesini ya da kirliliği azaltmak için önlemler almasını içerebilecektir (Chipman ve Tian, 2012: 313). Bu yaklaşımın birincil avantajı, ilgili tarafların özel koşullarına göre uyarlanmış karşılıklı fayda sağlayan çözümler bulma potansiyelidir. Taraflar, kendilerine özgü ihtiyaç ve kapasitelerine uygun olan anlaşmaları müzakere edebilmekte ve dışsallıkların ele alınmasında esneklik ve yeniliğe olanak tanımaktadır (Ng, 2007: 643).

Coase Teoremi dışsallıklara yönelik gelişmiş bir teorik çözüm sunsa da bunun politikada pratik olarak uygulanabilmesi, müzakereleri engelleyebilecek faktörlerin dikkatle değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle politika yapımcılar, işlem maliyetlerinin azaltılmasına yardımcı olarak ve adil müzakerelerin yapılmasını sağlayarak Coase Teoreminin uygulanmasını kolaylaştırabilirler (Chipman ve Tian, 2012: 313). Böyle bir durum, müzakere platformları sağlayarak, hukuki destek vererek veya arabulucu olarak hareket ederek gerçekleştirilebilir.

Hicks-Kaldor Tazmin İlkesi

Hicks-Kaldor Tazmin İlkesi, politika eylemleri veya piyasa değişikliklerinden kaynaklanan ekonomik refah veya verimlilikteki değişiklikleri değerlendirmek için kullanılan iktisadi bir kavramdır. Bu ilkeye göre bir politika değişikliği ya da eylem, eğer bu değişiklikten kazananlar teorik olarak kaybedenleri telafi edebiliyor ve yine de daha iyi durumda olabiliyorlarsa faydalı olarak değerlendirilebilir (Barrera, 2007: 193). İlke gerçek bir telafi gerektirmez, ancak telafi potansiyeli varsa, politika veya değişikliğin bir Pareto iyileşmesine yol açtığını öne sürer. Diğer bir deyişle, herhangi bir tarafı daha kötü duruma düşürmeden en az bir tarafın daha iyi durumda olduğu bir durumdur (Kantarıcı ve Kutlutürk, 2018: 16).

Dışsallıklara yönelik piyasa çözümleri bağlamında Hicks-Kaldor ilkesi, madencilik faaliyetleri veya endüstriyel kalkınma gibi faaliyetlerin genel refah etkisini değerlendirmek için kullanılabilir. Örneğin, yeni bir madencilik projesi, yerel halkın maruz kaldığı çevresel veya sosyal maliyetlerden daha ağır basan ekonomik faydaları yatırımcılar ve çalışanlar gibi belirli gruplara sağlıyorsa, proje bu ilke kapsamında kabul edilebilir olarak değerlendirilebilir (Kantarıcı ve Kutlutürk, 2018: 16). Projenin arkasındaki ilke, faydaların herhangi bir olumsuz etkiyi potansiyel olarak dengeleyecek kadar önemli olması gerektiğidir. Bu yaklaşımın temel avantajlarından biri, genel ekonomik verimlilik ve refaha yaptığı vurgudur. Refah kazanımlarının potansiyelini kayıplara karşı tartarak politika kararlarını değerlendirmek için basit bir çerçeve sağlamaktadır (Barrera, 2007: 193). Ancak Hicks-Kaldor ilkesi, gerçek telafi ve hakkaniyete vurgu yapmaması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirmenler, ekonomik faaliyetlerin ve politikaların dağılımsal etkilerini göz ardı ettiğini ve toplam ekonomik kazançlar kayıplardan daha büyük olduğu sürece, daha az varlıklı olanlar pahasına varlıklara fayda sağlayan eylemleri potansiyel olarak haklı çıkardığını savunmaktadır (Medema, 2017: 16). Bu nedenle, hakkaniyetli olmaları sağlamak için ekonomik politikaların ve faaliyetlerin toplumsal dağılım üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmak gerekir.

Scitovsky Yaklaşımı

Pazarlık yaklaşımı olarak bilinen bu yaklaşım üretim ya da tüketim süreçleri sonucunda ortaya çıkmış ve olumsuz dışsallıktan etkilenen bir birey veya firma varsa olumsuzluk yaratan olayın sınırlandırılması ve olumsuz etkilenen kişi veya firma ile bu olumsuz dışsallığa neden olanlar arasında pazarlık yapılabilceğini savunmaktadır (Scitovsky, 1954: 143-151). Ekonomist Tibor Scitovsky tarafından geliştirilen Scitovsky yaklaşımı, yukarıdaki Hicks-Kaldor tazmin ilkesinin

geliştirilmiş halidir. Özellikle politika değişikliklerinin bazılarında fayda sağlarken diğerlerine zarar verme potansiyeli gibi bazı eksikliklerini gidermektedir (Barancsuk, 2015: 82). Çifte kriter kavramını ortaya atan Scitovsky yaklaşımına göre, bir politika değişikliği ya da ekonomik tedbir iki testi geçtiği takdirde bir gelişme olarak değerlendirilebilir: tersine çevirme testi ve potansiyel telafi testi (Hicks-Kaldor'a benzer). Tersine çevirme testi, bir politika değişikliğinin ardından, kaybedenlerin kazananları tazmin ederek politika değişikliğini varsayimsal olarak tersine çevirip çeviremeyeceğini inceler (Medema, 2017: 17). Dışsallıkların piyasa çözümleri yoluyla ele alınması bağlamında Scitovsky yaklaşımı, endüstriyel genişleme veya çevre politikaları gibi politikaların genel refah etkisini değerlendirmek için kullanılabilir. Örneğin, yeni bir çevre düzenlemesinin hava kalitesini iyileştirerek kamuya fayda sağladığı, ancak sanayiye maliyet yüklediği bir durumda, Scitovsky yaklaşımı yalnızca kamunun potansiyel olarak sanayiye tazmin edip edemeyeceğini (Hicks-Kaldor testi) değil, aynı zamanda düzenlemeden sonra sanayinin düzenlemeyi tersine çevirmek için kamuyu tazmin edip edemeyeceğini (tersine çevirme testi) de dikkate alacaktır.

Bununla birlikte, Hicks-Kaldor ilkesi gibi Scitovsky yaklaşımının da sınırlamaları vardır. Hala teorik olmakla birlikte fiili telifinin gerçekleşmesini gerektirmemektedir. Ayrıca, ölçülmesi zor olabilecek varsayimsal senaryolar içerdiğinden pratikte uygulanması da oldukça külfetli olabilmektedir (Medema, 2017: 17). Politika yapıcılar ve endüstri yöneticileri için Scitovsky yaklaşımı, dışsallıklar içeren kararların daha geniş etkilerini değerlendirmek için yararlı bir çerçeve sağlamaktadır. Politikaların veya eylemlerin refah üzerindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlayarak değişikliklerin daha geniş çapta faydalı olmasını teşvik etmektedir. Sonuç olarak, Scitovsky yaklaşımı, özellikle dışsallıkların yönetiminde ekonomi ve politika değişikliklerini değerlendirmek için daha kapsamlı bir yöntem sunmaktadır.

İçselleştirme (Şirket Birleşmesi / Merger)

Dışsallıklar bağlamında birleşme veya devralma yoluyla içselleştirme kavramı piyasa temelli bir çözümü ifade etmektedir. Bir şirket dışsallıklara neden olan bir faaliyeti kendi faaliyetlerine entegre eder ve böylece bu faaliyetle ilişkili maliyetleri veya faydaları bünyesine katmış olur. Bu yaklaşım, tek bir kuruluşun hem dışsallığın kaynağına hem de etkilerine sahip olması veya bunları kontrol etmesi durumunda, dışsallığın etkin bir şekilde ele alınması için bir teşvik olacağı fikrine dayanmaktadır (Uetake ve Watanabe, 2020: 5).

Pratikte bu yaklaşım genellikle bir şirketin, şirketi etkileyen dışsallıkların kaynağı olan ya da şirketin kendi dışsallıklarından etkilenen bir başka şirketle birleşmesini ya da bu şirketi satın almasını içerir (Fikru ve Gautier, 2016: 69). Örneğin, bir imalat firması kirliliği veya kaynak yönetimi uygulamalarını daha doğrudan kontrol etmek için bir tedarikçi satın alabilir. Alternatif olarak, çevresel dışsallıklara neden olan bir şirket, çevresel iyileştirme konusunda uzmanlaşmış bir firma ile birleşebilir ve böylece olumsuz etkilerinin azaltılması konusunda doğrudan sorumluluk ve kontrol kazanabilir. Bu yaklaşımın en önemli avantajlarından biri, dışsallıkların yönetilmesine yönelik teşvikleri ticari çıkarlarla uyumlu hale getirmesidir. Bir dışsallığı içselleştirmek, bir şirketin eylemlerinin tüm maliyet ve faydalarını üstlenmesi anlamına gelir ve bu da daha sorumlu ve sürdürülebilir karar alma sürecine yol açar (Fikru ve Gautier, 2016: 69). rekabetin azalması ve pazar tekelleşmesi potansiyelini göz önünde bulundurmak önemlidir.

3.3. Altın Arama ile İşletme Faaliyetlerinde Dışsallık

Dışsallıklar kavramının çok yönlü olması ve sınıflandırılmaları, niteliklerinin ve yansımalarının anlaşılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Dışsallıklar kaynaklarına, etkilerine ve doğalarına göre kategorize edilebilir ve her biri ekonomik analiz ve politika müdahalesi için farklı bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Altın madenciliklerinin ekonomik ve siyasi yönleri genellikle tarihsel analizlerde ana odak noktası olsa da bu faaliyetin sosyal ve kültürel etkileri de aynı derecede önemlidir. Altın madencilikliği yalnızca değerli cevherin çıkarılmasıyla ilgili değildir. Aynı zamanda toplulukları değiştiren, kültürü etkileyen, dini uygulamaları etkileyen ve sosyal tabakalaşmada rol oynayan dönüştürücü bir etken olmuştur. Madencilik topluluklarında farklı grupların bir arada yaşaması çoğu zaman kültürlerarası etkileşimlere yol açmış, bu da yerel gelenekleri zenginleştirmiş ve küresel kültürel mirasa katkıda bulunmuştur.

Madencilik sektöründe pozitif üretim dışsallıkları çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Önemli bir pozitif dışsallık teknoloji yayımıdır. Madencilik genellikle ileri teknolojik çözümler gerektirmekte, bu da diğer sektörlerle fayda sağlayan inovasyon ve teknolojik ilerleme için bir katalizör görevi görebilmektedir. Altyapı gelişimi de yaygın bir pozitif dışsallıktır (Berliant vd.,

2002: 276). Madencilik faaliyetleri genellikle yollar, elektrik ve su temini de dâhil olmak üzere yerel altyapının oluşturulmasını veya iyileştirilmesini gerektirmekte, bu da çevredeki topluluklara fayda sağlayabilmektedir. Buna ek olarak, madencilik sadece madenlerde değil, aynı zamanda destekleyici endüstrilerde de önemli istihdam fırsatları yaratabilir ve böylece yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilir. Bu durumdan dolayı yerel işletmeler, madencilik faaliyetlerinin teşvik ettiği ürün ve hizmetlere yönelik artan talep nedeniyle büyüyebilirler.

Madencilikle ilişkili olumsuz üretim dışsallıkları diğer taraftan oldukça önemli ve farklı boyutlardadır. En büyük endişe kaynağı çevresel bozulmadır. Madencilik faaliyetleri, yerel ekosistemler üzerinde önemli etkileri olan arazi bozulması, ormansızlaşma ve su kirliliğine yol açabilmektedir (Berliant vd., 2002: 276). İşçiler ve yerel halk için sağlık riskleri de önemli bir olumsuz dışsallıktır. Madencilikte kullanılan kirletici ve tehlikeli maddelere uzun süre maruz kalmak ciddi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Buna ek olarak, kaynakların tükenmesi madenciliğin doğasında var olan bir olumsuz dışsallıktır, çünkü yenilenemeyen kaynakların yeryüzünden çıkarılmasını gerektirmektedir. Madencilik sadece bu kaynakları tüketmekle kalmamakta, aynı zamanda yerel ekolojik dengeleri de bozabilmektedir. Ayrıca, bu çevresel etkiler tarım veya turizm gibi diğer sektörler üzerinde zincirleme etkilere yol açarak daha geniş bir ekonomik sistemi etkileyebilmektedir.

Madencilikteki üretim dışsallıklarının açıklayıcı bir örneği kömür veya değerli metaller açısından zengin bölgelerde görülmektedir. Bu tür bölgelerde, madencilik altyapı gelişimi ve ekonomik büyüme getirirse de genellikle ekolojik yıkımın izlerini bırakmaktadır. Su kaynakları madenlerden akan sularla kirlenebilmekte, bu da sadece su yaşamını değil, aynı zamanda bu su kaynaklarına bağımlı olan yerel halkın sağlığını da etkileyebilmektedir (Berliant vd., 2002: 276). Örneğin kömür madenciliği bölgelerinde, bölge sakinleri ve işçiler arasında solunum problemlerinin yaygınlığı uzun zamandır bir sorun teşkil etmekte ve olumsuz sağlık dışsallıklarına işaret etmektedir.

Madencilik bağlamında bu dışsallıklar, madencilik endüstrisi tarafından üretilen ürün veya hizmetlerin kullanımdan ve bunların toplum ve çevre üzerindeki daha geniş etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda altın madenciliği pozitif tüketim dışsallıkları yaratabilmektedir (Gali, 1994: 3). Örneğin, gelişen bir madencilik endüstrisinin teşvik ettiği ekonomik büyüme, çevredeki topluluklarda yaşam standartlarının iyileşmesine yol açabilmektedir. Madencilik faaliyetlerinin yarattığı artan zenginlik, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi daha iyi kamu hizmetlerine dönüştürülebilmekte ve bu da dolaylı olarak bölgedeki tüketicilere fayda sağlamaktadır. Başlangıçta madencilik faaliyetlerini desteklemek için altyapının geliştirilmesi, yerel halk için erişilebilirliği ve bağlantıyı artırabilir, böylece yaşam kalitelerini ve ekonomik fırsatlarını iyileştirebilir (Petach ve Tavani, 2021: 981).

Negatif tüketim dışsallıkları madencilik bağlamında genellikle daha belirgindir. Bunlar arasında, maden akışından kaynaklanan su kirliliği veya toz ve emisyonlardan kaynaklanan hava kirliliği gibi çevre kirliliği nedeniyle yerel halk arasında görülen sağlık sorunları yer almaktadır (Liu ve Turnovsky, 2005: 1024). Doğal alanların bozulması veya rekreasyon alanlarının kaybı da bu çevresel varlıklara değer verenlerin yaşam tarzını ve refahını etkilediği için olumsuz tüketim dışsallıkları olarak ifade edilmektedir (Petach ve Tavani, 2021: 981). Ayrıca kirlenme veya tükenme yoluyla yerel gıda ve su kaynakları üzerindeki etki, yerel toplumların sağlığı ve geçim kaynakları üzerinde ciddi sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Sosyo-Ekolojik Sistemler (SES) yaklaşımı uygulandığında, bu tüketim dışsallıklarının sosyal ve ekolojik sistemler üzerinde derin etkileri olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplumun sağlığı ve refahı, yerel ekonomi ve bölgenin çevresel sağlığı birbirleriyle derinden bağlantılıdır. Örneğin, madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilik yalnızca yerel nüfusun sağlığını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda ekolojik dengeleri bozarak tarımı ve biyolojik çeşitliliği etkilemekte ve bunun da sosyo-ekonomik sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bu tüketim dışsallıklarının yönetimi ve bunlara ilişkin algı çok kritik bir öneme sahiptir. Kamuoyu ve siyaset, bu dışsallıkların nasıl ele alınacağı konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Liu ve Turnovsky, 2005: 1024). Çevresel zarar azaltmayı, sağlık ve güvenlik standartlarını uygulamayı ve etkilenen toplumlar için adil tazminat sağlamayı amaçlayan düzenlemeler kritik öneme sahiptir. Özellikle madencilik faaliyetlerinden doğrudan etkilenen topluluklardaki kamuoyu algısı, politika kararlarını ve madencilik şirketlerinin sosyal faaliyet ruhsatını etkileyebilmektedir (Gali, 1994: 3). Ekonomik faydalar ile çevresel ve sosyal maliyetler arasındaki denge, genellikle madencilik bölgelerindeki politika tartışmalarının ve kamusal söylemin merkezinde yer almaktadır.

Altın madenciliği söz konusu olduğunda, bu dışsallıklar özellikle belirgin ve çeşitlidir. Çıkarılan her bir ons altının çevre, yerel ve daha geniş sosyal doku ve ekonomi üzerinde ek etkileri

olabilmektedir. Bu etkiler ekonomik büyüme gibi olumlu ya da çevresel bozulmanın artması gibi olumsuz şekilde olabilmektedir. Madencilik sektörü ise marjinal dışsallıkların nasıl ortaya çıktığına dair net bir örnek teşkil etmemektedir. Olumlu açıdan bakıldığında, altın madenciliği faaliyetlerindeki artış genellikle artan istihdam olanakları ve ekonomik canlanma ile ilişkilendirilirken, her bir ilave maden işletmesi, istihdam yaratılması ve hizmetlere olan talebin artması yoluyla yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilecek niteliktedir (Buchanan ve Stubblebine, 1962: 141).

Madenciliğin yarattığı çevresel etkiler oldukça önemlidir; ilave maden çalışmaları arazi bozulmasının artmasına, su kirliliğine ve hava kalitesi sorunlarına yol açabilir. Sosyal açıdan, yeni işler yaratılırken, topluluklar bozulabilir ve kirleticilere maruz kalmanın artması nedeniyle olumsuz sağlık etkileri olabilir (Diamond, 1973: 527). Bu pozitif ve negatif dışsallıklar arasındaki hassas denge, madencilik operasyonları ve politikalarında kilit bir husustur.

Bu marjinal dışsallıkların ölçülmesi, özellikle daha az somut etkilerin sayısallaştırılması açısından önemli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Fayda-maliyet analizi, madencilik faaliyetlerinin net etkilerini değerlendirmek için kullanılan yaygın bir araçtır. Bu, hem faydalara (ekonomik büyüme gibi) hem de maliyetlere (çevresel rehabilitasyon gibi) parasal değer biçilmesini gerektirmektedir. Ancak, biyoçeşitlilik kaybı veya kültürel bozulma gibi piyasa dışı etkilere parasal değerler atamak oldukça zordur ve genellikle tartışmalıdır (Diamond, 1973: 527). Örneğin, su kirliliğinin yerel ekosistem üzerindeki tam etkisi, madencilik faaliyeti arttıktan sonra uzun yıllar boyunca hissedilmeyebilir. Bu durum, yeni bilgilere ve değişen koşullara uyum sağlayabilen dinamik bir ölçüm yaklaşımı gerektirmektedir (Petach ve Tavani, 2021: 981).

Altın madenciliği bağlamında, inframarjinal dışsallıklar, madencilik faaliyetlerinin ölçeğinden bağımsız olarak devam eden bir maden sahasının kurulması ve işletilmesinin etkilerini ifade etmektedir. Bu etkiler, değişimsiz peyzajlar, toprak erozyonu ve habitat tahribatı gibi uzun vadeli çevresel değişiklikleri içerebilmektedir. Ayrıca, bir maden işletmesinin kurulması genellikle toplum dinamiklerinde önemli değişimlere neden olabilmektedir. Yerel istihdam kalıplarındaki değişiklikler, madencilik işleri için göç nedeniyle demografik değişimler ve yerel kültür ve sosyal yapılarındaki değişiklikler madenciliğin yansımalarından bazılarıdır.

Madenciliğin uzun vadeli sosyo-ekonomik ve çevresel etkileri oldukça derin ve kapsamlı olmaktadır. Madencilik genellikle arazi yapılarını geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirmekte, daha önce tarım veya doğal rezervler için kullanılan alanları tahrip edebilmektedir. Bu değişikliklerin yerel biyoçeşitlilik ve ekosistemler üzerinde zincirleme etkileri olabilmektedir. İşçi akını veya yerel nüfusun yerinden edilmesi gibi demografik değişimler bir bölgenin sosyal dokusunu değiştirebilecek niteliktedir. Ayrıca, özellikle kirleticilere maruz kalma ve su kalitesindeki değişikliklerle ilgili olanlar olmak üzere uzun vadeli sağlık etkileri nesillerce devam edebilmektedir. Bu dışsallıklar kalıcıdır ve madencilik faaliyetleri sona erdikten çok sonra bile bölgenin kalkınma sürecini şekillendirebilmektedir. Politikalar genellikle anlık, marjinal etkileri azaltmaya odaklansa da daha geniş, marjinal olmayan dışsallıkları ele almak da aynı derecede önemlidir (Diamond, 1973: 527). Bu da madencilik faaliyetlerinin kalıcı çevresel ve sosyal etkilerini dikkate alan kapsamlı planlama ve uzun vadeli stratejiler gerektirmektedir. Çevresel restorasyon girişimleri, toplumsal kalkınma programları ve uzun vadeli sağlık takibi, inframarjinal dışsallıkları ele alan önlemlere örnektir.

Altın madenciliği sektörü, mülk değerleri üzerindeki etkiler ve çevresel temizlik maliyeti de dahil olmak üzere bir dizi parasal dışsallık ortaya çıkarmaktadır. Madencilik faaliyetleri, ekonomik büyüme nedeniyle artan ya da çevresel kaygılar nedeniyle azalan mülk değerlerinde dalgalanmalara neden olabilir. Ayrıca, çevresel temizliğin maliyeti genellikle madencilik şirketlerinden ziyade yerel topluluklara veya hükümetlere düşmektedir. Altın madenciliği açısından toprak ıslahı, su artma ve ekosistem restorasyonu ile ilgili maliyetleri kapsamaktadır. Buna ek olarak, altın madenciliğinin, daha yüksek istihdam oranları ve yeni iş fırsatları nedeniyle artan yerel harcamalar gibi ekonomik faydaları olabilir ve bu da yerel ekonomilere sermaye girişi sağlayabilir (Liu ve Turnovsky, 2005: 1024).

Bu parasal dışsallıkların ölçülmesi, çevre ekonomisi içinde çeşitli yöntemleri gerektirmektedir. Yerel ekonomiler üzerindeki doğrudan mali etkinin değerlendirilmesi, emlak değerlerindeki değişikliklerin, çevresel temizlik harcamalarının ve madencilikle ilgili sağlık sorunlarının kaynaklanan sağlık masraflarının hesaplanmasını kapsamaktadır (Lerva, 2023: 3). İstihdam yaratmanın ekonomik faydaları, yerel gelir seviyelerindeki ve istihdam oranlarındaki artış incelenerek ölçülebilmektedir. Ancak bu dışsallıkların doğru bir şekilde değerlendirilmesi önemli zorluklar içermektedir. Çevresel zararın uzun vadeli maliyetlerinin veya sağlıkla ilgili harcamaların tam kapsamını hesaplanması oldukça zordur. Anlık ekonomik faydalar ile hemen ortaya

çıkılabilecek uzun vadeli maliyetleri dengelemek de ayrıca önemlidir (Ghossoub ve Reed, 2019: 94). Madencilik faaliyetlerinin sadece doğrudan mali etkilerini değil aynı zamanda dolaylı ve uzun vadeli sonuçlarını da içeren kapsamlı bir ekonomik model oluşturulması gerekmektedir.

Dışsallıklar, özellikle teknolojik değişikliklerin geniş kapsamlı sonuçlara yol açabildiği madencilik gibi sektörlerde, bir endüstrinin tüm etkisini anlamak için oldukça önemlidir. Çünkü madencilik, teknolojik yeniliklere öncülük ederek hem olumlu hem de olumsuz dışsallıklara yol açmaktadır. Olumlu açıdan bakıldığında, madencilik mühendislik ve malzeme bilimlerinde ilerlemelere yol açarak inşaat ve imalat gibi diğer sektörlere fayda sağlamaktadır. Yeni madencilik teknolojilerinin geliştirilmesi, madencilik operasyonlarında verimliliği ve güvenliğini artırarak dolaylı olarak daha geniş anlamda ekonomiye fayda sağlayabilmektedir. Ancak madencilik, gelişmiş kirlilik kontrol teknolojilerine duyulan ihtiyaç gibi önemli teknolojik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Su kirliliği ve arazi bozulması da dahil olmak üzere madenciliğin çevresel etkileri, daha gelişmiş çevre teknolojilerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu zorluklar inovasyonu teşvik etmekle birlikte sektöre ilişkili olumsuz sonuçları da yansıtmaktadır.

Teknolojik dışsallıkların daha geniş etkilerinin ele alınması da önemlidir. Madencilik teknolojilerindeki ilerlemeler, işgücü dinamiklerini değiştirebilir ve yerel topluluklardaki istihdam modelleri ve beceri gereksinimleri üzerinde sosyal düzeyde etkileri olabilmektedir. Yeni madencilik teknolojilerinin kullanılmaya başlanması yerel ekosistemler üzerinde farklı etkileri olabilmektedir. Bazen çevresel zararın azaltılmasına yardımcı olabilirken, bazen de öngörülemez ekolojik bozulmalara yol açabilmektedir. Ayrıca, madencilik teknolojilerinin benimsenmesi ve evrimi, gelecekteki madencilik uygulamalarını ve çevre yönetimi stratejilerini önemli ölçüde etkileyebilecek niteliktedir. Buna daha sürdürülebilir madencilik yöntemlerinin geliştirilmesi ve çevresel hususların teknolojik yeniliklere entegre edilmesi gibi yöntemler örnek olarak verilebilir (Sayadi, 2009: 145).

Geliştirilecek politikalar, madencilik faaliyetlerinin maddi ve maddi olmayan etkilerini hesaba katması gerekmektedir. Teknolojik yenilikleri teşvik eden çevrelerin geliştirilmesi, olumsuz çevresel etkilerin azaltılması ve sürdürülebilir uygulamaların desteklenmesi açısından son derece önemlidir. Parasal olmayan dışsallıkların, özellikle de teknolojik dışsallıkların ele alınması, daha az somut olmaları nedeniyle daha zordur (Worcester, 1969: 876). Ancak, madencilik yönetişimine bütüncül bir yaklaşım için bu dışsallıkların politika ve yönetim kararlarına dahil edilmesi gerekmektedir. Bu konuda sadece ekonomik faktörleri değil aynı zamanda sosyal, çevresel ve teknolojik boyutları da dikkate alan çok disiplinli bir bakış açısı gereklidir.

SONUÇ

Geleceğe bakıldığında, altın madenciliğinin teknolojik gelişmelere, çevresel taleplere ve değişen piyasa koşullarına kaçınılmaz bir şekilde uyum sağlamaya devam etmesi gerektiği açıktır. Otomasyon ve yapay zekâ gibi teknolojik gelişmeler madencilik verimliliğini artırmaktadır. Ancak bu verimlilik aynı zamanda işgücü ve toplumsal etkilerle ilgili karmaşık soruları da beraberinde getirmektedir. , iklim değişikliği meselesi, atık yönetimi ve enerji azaltımını kapsayan sürdürülebilir madencilik uygulamalarına doğru büyük bir hamle yapılmasını gerektirmektedir. Sorumlu bir şekilde tedarik edilen altına olan talebi artıran etik tüketiciliğin yükselişiyle birlikte pazar dinamikleri de değişmektedir (Mudd, 2007: 634). Bu değişim, piyasa fiyatları ve kurumsal sorumluluk dahil olmak üzere çeşitli yönleri etkilemektedir.

Uluslararası gerilimler ve kaynak temelli çatışmalar altın madenciliği faaliyetlerinin yerlerini ve yöntemlerini önemli ölçüde etkileyebileceğinden, jeopolitik faktörler işleri daha da karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca, düzenleyici ortamdan kaynaklanan yeni zorluklar da kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Örneğin, otomatik madencilik operasyonlarındaki veri gizliliği endişeleri yeni mevzuatın oluşturulmasını gerektirmektedir. Ayrıca, daha sıkı çevre düzenlemeleri, madencilik faaliyetlerine daha sert standartlar uygulanma gereksinimini doğurmaktadır (Mudd, 2007: 634). Madencilik faaliyetlerinin toplum tarafından kabul görmesiyle ilgili olan "sosyal işletme lisansı" fikri giderek daha önemli hale gelmektedir (Fidan, 2016: 28). Toplumsal değerler ve beklentiler değiştiğçe bu sosyal lisansı korumak için şirketler daha şeffaf olmalı ve toplumlarla proaktif bir şekilde ilişki kurmaları gerekmektedir.

Altın madenciliği sektöründeki paydaşlar, ortaya çıkan trendlere ve zorluklara kapsamlı bir şekilde hazırlanarak ekonomik, çevresel ve sosyal kaygıları özenle dengeleyen, iyi bilgilendirilmiş kararlar alabilirler. Bu katkı, özellikle sorumlu ve sürdürülebilir bir altın madenciliği geleceğine yol açabilecek niteliktedir. Günümüz standartlarına göre ilkel olsa da bu ilk teknikler çağdaş altın

madencilik teknolojilerinin temelini oluşturmıştır. Ayrıca, geçmiş toplumlar yaratıcılığını ve uzmanlığını göstermeleri açısından da tarihi ve kültürel öneme sahiptirler (Mudd, 2007: 634). Bu eski yöntemleri anlamak, insan yaratıcılığının, teknolojik ilerlemelerin ve bu ebedi değerli metalin süregelen büyüünün bir birleşimi olmaya devam eden çağdaş altın madencilik endüstrisi için değerli bir bağlam sunmaktadır.

Altın madenciliğinin seyrî, yalnızca teknolojik ve ekonomik gelişmeleri değil, aynı zamanda sürekli gelişen bir yasa ve yönetmelikler dokusunu da kapsamaktadır. Bu karmaşıklık hem dünya genelindeki görünümüler hem de Türkiye'deki özel düzenleyici çerçeve dikkate alındığında özellikle belirgin hale gelmektedir. Başlangıçta, yapılandırılmış düzenlemelerin eksikliği, maden sahaları çevresinde kanunsuz, 'Vahşi Batı' koşullarına yol açmış, sadece küresel olarak değil Türkiye'de de birçok arazi anlaşmazlığına ve güvensiz çalışma koşullarına neden olmuştur. Ancak madencilik çevre üzerindeki ciddi etkileri artık göz ardı edilemeyince durum değişmeye başlamıştır. Örneğin, Birleşik Krallık'taki Temiz Su Yasası gibi yasalar ortaya çıkmış ve dünya çapında ülkeler için bir emsal oluşturmıştır. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) üyeliği adaylığını göz önünde bulundurarak, büyük ölçüde AB çevre standartlarıyla entegre olan yasalar çıkarmıştır. Benzer şekilde, özellikle Türkiye'de iş kanunları yıllar içinde önemli ölçüde ilerleme kaydetmiş, işçilerin güvenliğini ve refahını ön planda tutan küresel standartları giderek daha fazla taklit eder hale gelmiştir (Gökboğa ve Kahraman, 2023: 634). Ayrıca, Türkiye'nin toprak mülkiyeti ve madencilik imtiyazlarına ilişkin yasal çerçevesi, uluslararası ilkeler ve yerel şartlar göz önüne alınarak önemli değişikliklere uğramıştır.

Sürekli gelişmekte olan bu düzenleyici ortamda, uluslararası anlaşmaların ve küresel girişimlerin önemi katlanarak artmıştır. Türkiye'nin evrensel olarak tanınan madencilik standartlarına uyuma konusundaki kararlılığını gösteren Kimberley Süreci gibi girişimlere bağlılığının altını çizmek gerekmektedir. Küresel standartlar ile Türkiye'nin toplumsal ve çevresel kaygılarının birleşik etkisi, Türkiye'yi yerel ve küresel faktörlerin düzenleyici çerçeveler içinde nasıl etkileşime girdiğini incelemek için cazip bir araştırma konusu haline getirmektedir (Aydal, 2020: 11). Mevcut altın madencilik yasalarını tanımlayan ilişkiler ağını çözmek için, bu düzenlemelerin ve standartların nasıl geliştiğini anlamak çok önemlidir. Gelecekte paydaşlar ve politika yapıcılar bu tarihsel dokuyu analiz ederek hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda düzenleyici yaklaşımların geleceğini kuşkusuz karakterize edecek zorlukları daha etkin bir şekilde öngörebilir ve bunlara göre gerekli hazırlıklar yapılabilir.

Türkiye'de "Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği" madencilikten etkilenen alanların restorasyonu ve rehabilitasyonu için yasal bir temel çerçeve sağlamaktadır. Yönetmelik, çabaların başarısını ve sürdürülebilirliğini tespit etmek için restorasyon çalışmalarının tamamlanmasını takiben üç yıllık bir izleme dönemi öngörmektedir. Bu mevzuat çevresel restorasyona odaklansa dahi, toplum ve sağlık izlemesinin de bu çerçevelere sorunsuz bir şekilde dahil edilmesi çok önemlidir. Örneğin ilgili il çevre ve şehircilik müdürlüğü; yerel makamlarla iş birliği içinde, restorasyon hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmek durumundadır. Bu danışma prosedürü, özellikle yerel nüfus ve geçmiş çalışanlar üzerindeki uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesine yönelik olarak toplum sağlığı ve refahı ölçütlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir.

İzleme sırasında restorasyon sürecinde herhangi bir eksiklik tespit edilirse, uyarlanabilir yönetim stratejileri kullanılabilir. İlgili mevzuat, maden ruhsatının yenilenmesi halinde altı ay içinde yenilenmiş bir uygulama programının sunulmasını zorunlu kılmaktadır. İşletmecinin, araziye işletme sonrası faaliyetleri için uygun hale getirmek üzere faaliyetin sona ermesini takiben iki yıllık bir süresi vardır. İşletmeci mücbir sebep olmaksızın rehabilitasyon çalışmalarını durdurursa, ilgili yasalara uygun olarak işin tamamlanması için gereken masraflar kendisinden tahsil edilecektir. Yönetmelik, çevre ve şehircilik il müdürlüğünün restorasyon sürecini denetlemedeki rolünü ana hatlarıyla belirtmektedir. Üç yıllık bir izleme döneminin ardından bu müdürlük, restorasyon hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için ilgili yerel kurumlara danışacaktır. Onaylandıktan sonra, işletmecinin alana ilişkin sorumluluğu sona ermekte ve şirketlerin maden arazilerinin geri kazanımı ve izlenmesinden sorumlu olması sağlanabilmektedir. Mevzuatı çevresel restorasyona önemli bir vurgu yapmakta ve denetim için yapılandırılmış bir mekanizma sunarak çevresel hususların madencilik faaliyetlerine entegre edilmesi için bir model oluşturmaktadır. Madencilik faaliyeti sonrası bu mevzuatın uygulanması; özellikle de kapsamlı izleme ve uyarlanabilir müdahaleler yoluyla, işletmelerin etik ve yasal yükümlülüklerini layıkıyla yerine getirmesini ve madencilik faaliyetlerinin olumsuz yönlü çevresel ve sosyal etkilerini etkili bir şekilde azaltarak uzun vadeli sürdürülebilirliği artırmalarını sağlayabilir.

Altın arama faaliyetleri sonrası çevresel izleme odaklı uzun vadeli restorasyon çalışmaları hayati önem taşımaktadır. Çevresel izleme, altın arama faaliyetleri sonrası restorasyon faaliyetlerinin sürdürülebilir başarısını sağlamak için de önemlidir. Bu sürekli süreç, restore edilen bitki örtüsünün sağlığının ve büyümesinin izlenmesinin yanı sıra su ve toprak kalitesi testleri gibi çeşitli teknik değerlendirmeler gerektirmektedir. Zaman içindeki peyzaj değişikliklerini değerlendirmek için dronlar ve uzaktan algılama teknolojileri gibi gelişmiş araçlardan da yararlanılabilmektedir. Düzenli izleme, toprak erozyonu, su kirliliği veya bitki örtüsünün kurulamaması gibi potansiyel sorunların erken tespit edilmesini sağlayarak zamanında müdahaleye olanak tanımaktadır. Çevresel kaygılara ek olarak, ıslah edilmiş maden sahalarının uzun vadeli istikrarı ve güvenliği de toplumdaki sosyal ve sağlık ölçütlerinin izlenmesini gerektirmektedir. Bu sosyal uyum, ekonomik fırsatlar ve psikolojik refah gibi hususları kapsayacak şekilde toplumun refahını ölçmek için periyodik anketler ve değerlendirmeler yapılmasını içerebilmektedir (Fidan, 2016: 28).

Bitki örtüsünün amaçlandığı gibi büyümemesi durumunda, toprak işlemlerinin veya alternatif ekim stratejilerinin kullanılması düşünülebilir. Uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanması için bakım sonrası faaliyetlerin şirketler tarafından yürütülmesi yasal bir zorunluluktur ve bu faaliyetler hem yerel hem de ulusal ölçekte çeşitli yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmektedir (Fidan, 2016: 29).

Bu yasal çerçeveler genellikle firmaların düzenli raporlar sunmasını ve muhtemelen sosyal ve çevresel standartlara uyumu sağlamak için üçüncü taraf denetimleri yapılmasını gerektirmektedir. Sosyo-ekonomik restorasyon da hayati önem taşımaktadır. Madencilik şirketleri, çevresel boyutun ötesinde, faaliyetlerinden etkilenen toplulukların sosyal ve ekonomik refahından giderek daha fazla sorumlu hale gelmektedir. Sorumlulukların gereğince yerine getirilmediği hallerde ise bu durum işçilerin ıslah projeleri veya diğer endüstrilerdeki yeni pozisyonlara geçişini gerektirebileceğinden yeni ek sorunlara da neden olabilecektir.” (Mudd, 2007: 639).

Ek olarak bu süreçte uyarlanabilir yönetim stratejilerinin uygulanması da oldukça yerinde bir düşüncüdür. Uyarlanabilir yönetim stratejileri, izlemenin saha ıslahı veya toplum refahının belirli yönlerinin beklendiği gibi performans göstermemesi hallerinde telafi edici bir katkı sağlayacaktır (Mestanza-Ramón vd., 2021: 7).

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. Dileyici D. ve Vural, İ. Y. (2006) Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Arrow, K. J., (1969). The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent To The Choice Of Market Versus Non Market Allocation, In: Congress of The United States, The Analysis And Evaluation of Public Expenditures: The PPB System, 47–64.
- Barnett, A. H., & Yandle, B. (2009). “The end of the externality revolution”. *Social Philosophy and Policy*, 26(2), 130-150.
- Benshaul-Tolonen, A., Chuhan-Pole, P., Dabalen, A., Kotsadam, A., ve Sanoh, A. (2019). “The Local Socioeconomic Effects of Gold Mining: Evidence From Ghana”. *The Extractive Industries and Society*, 6(4), 1234-1255.
- Buchanan, J. M., & Stubblebine, W. C. (1962). Externality. In *Classic papers in natural resource economics* (ss. 138-154). London: Palgrave Macmillan UK.
- Canoğlu, M. C. (2019). Derin Maden Sondajlarında Ön İnceleme Aşaması Mühendislik Yaklaşımları ve Fizibilite Etütlerinin Gerçekleştirilmesi. *International Journal Of Engineering Research And Development*, 11(2), 627-636.
- Diamond, P. A. (1973). Consumption externalities and imperfect corrective pricing. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 526-538.
- Edizdoğan, N. (2011) Kamu Maliyesi, Ekin Kitabevi, Bursa, 2011.
- Ekelund, R. B. & Tollison D. R. (1991). Microeconomics, London: HarperCollins Publishers Inc.
- Friedman, M. (1982). Capitalism and Freedom. London: The University of Chicago Press.
- Güneş, E. (2014). Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6), 175-188.
- Helbling, T. (2010). What are externalities. *Finance & development*, 47(4), 198.
- Kargı, V., & Yüksel, C. (2010). Çevresel dışsallıklarda kamu ekonomisi çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.
- Lazăr, A. I. (2018). Economic efficiency vs. positive and negative externalities. *Review of General Management*, 27(1), 112-118.
- Lerva, B. (2023). The Monetary Value of Externalities. Policy Research Working Paper 10521. Development Impact Evaluation Group, Development Economics, 1-60.
- Liu, W. F., & Turnovsky, S. J. (2005). Consumption externalities, production externalities, and long-run macroeconomic efficiency. *Journal of public economics*, 89(5-6), 1097-1129.

- Mestanza-Ramón, Selene Paz-Mena, Carlos López-Paredes, Mirian Jiménez-Gutierrez, Greys Herrera-Morales, Giovanni D'Orio and Salvatore Straface (2021). History, Current Situation and Challenges of Gold Mining in Ecuador's Litoral Region. *Land*, 10(1220). 1-18.
- Malashkevych, D., Petlovanyi, M., Sai, K., & Zubko, S. (2022). Research Into The Coal Quality With A New Selective Mining Technology of The Waste Rock Accumulation In The Mined-Out Area. *Mining of Mineral Deposits*, 16(4).
- Meade, J. E. (1952). "External economies and diseconomies in a competitive situation". *The economic journal*, 62(245), 54-67
- Mudd, G. M. (2007). Gold Mining In Australia: Linking Historical Trends And Environmental And Resource Sustainability. *Environmental Science & Policy*, 10(7-8), 629-644.
- Muter, N. Çelebi K. & Sarkınç, S. (2012) Kamu Maliyesi, 4. Baskı, Manisa: Emek Matbaası.
- Nelson, A. D., & Church, M. (2012). Placer Mining Along The Fraser River, British Columbia: The Geomorphic Impact. *Bulletin*, 124(7-8), 1212-1228.
- Nadaroğlu, H. (2000), Kamu Maliyesi Teorisi, 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi
- Parhomovsky, G., & Siegelman, P. (2012). Cities, property, and positive externalities. *Wm. & Mary L. Rev.*, 54, 211.
- Peña-Graf, F., Órdenes, J., Wilson, R., & Navarra, A. (2022). Discrete Event Simulation for Machine-Learning Enabled Mine Production Control with Application to Gold Processing. *Metals*, 12(2), 225.
- Oates, W., & Baumol, W. (1975). The instruments for environmental policy. In *Economic analysis of environmental problems* (pp. 95-132). NBER.
- Redwood, S. D. (2020). The History of Mining And Mineral Exploration in Panama: From Pre-Columbian Gold Mining to Modern Copper Mining. *Boletín de la Sociedad Geológica Mexicana*, 72(3).
- Pigou, A. C. (1932). *The Economics of Welfare* (5. b.). London: Macmillan Limited. Rådström, S. J. (2005). An Urban Identity Movement Rooted In The Sustainability of Place: A Case Study of Slow Cities And Their Application In Rural Manitoba. University of Manitoba. <http://hdl.handle.net/1993/23022>.
- Rosen, H. S. (1991). *Public Finance*. 3rd Edition, United States: IRWIN
- Sönmez, S. (1987). *Kamu Kesimi Teorisi: Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı*. Ankara: Teori Yayınları.
- Sayadi, S. (2009). Social demand for the aesthetic externality of rural landscape: Monetary and non-monetary valuation for sustainable agri-environmental policy design in Mediterranean rural areas. *Agroforestry systems as a technique for sustainable land management*, 145.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the public sector* (3rd Edition). New York: W. W. Norton & Company.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*. (2. Baskı). Çev: Faruk Batirel. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaası.
- Şener, O. (1998). *Kamu Ekonomisi* (6. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tucker, R. F., Viljoen, R. P., & Viljoen, M. J. (2016). A Review of the Witwatersrand Basin-The World's Greatest Goldfield. *Episodes Journal of International Geoscience*, 39(2), 104-133.
- Veiga, M. M., & Fadina, O. (2020). A Review of The Failed Attempts To Curb Mercury Use At Artisanal Gold Mines And A Proposed Solution. *The Extractive Industries and Society*, 7(3), 1135-1146.

Derrida'nın Différance Söylemi Bağlamında Çağdaş Seramik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme

Sevgi KILINÇ¹

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Değildir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

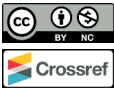
Makale Kayıt Tarihi: 04.07.2025

Onay Tarihi: 24.08.2025

Atf: Kılınç, S. (2025). Derrida'nın Différance Söylemi Bağlamında Çağdaş Seramik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 8(2), 34-53.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.82904>

Özet

Derrida'nın différance söyleminin, Batı metafiziğinin geleneksel düşünce yapısına karşıt bir görüş olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Postmodern dönem içerisinde gelişen bu kavram ile Derrida metinlere yapışökümsel bir tavırla yaklaşmaktadır. Araştırma, birçok disiplini etkileyen différance söyleminin genelde sanat alanına, özel de ise seramik sanatına nasıl yansıdığını anlamaya yöneliktir. Çalışmada yöntem olarak kuramsal analiz ve sanat eseri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Différance kavramı, tarihsel gelişimi, sanattaki etkisi gibi konular hakkında literatür taramaları yapılmış, ilgili bölümler kuramsal bir çerçevede aktarılmıştır. Araştırma kapsamında différance kavramının seramik eserlere nasıl yansıdığını eser ve sanatçı bağlamında anlayabilmek adına yedi sanatçının seçilen yapıtları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yenilikçi okuma biçiminin seramik yapıtlarının estetik ve düşünsel yapısına büyük katkılar sağlayarak güncel okumaları olanaklı kıldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmada yer verilen bilgilerin ve elde edilen sonuçların seramik disiplini ile birlikte, diğer sanat disiplinlerine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Derrida, Différance, Yapışöküm, Seramik, Sanat.

An Evaluation of Contemporary Ceramic Works in the Context of Derrida's Différance Discourse

Abstract

It is known that Derrida's différance discourse emerged as a view opposing the traditional thought structure of Western metaphysics. With this concept that developed in the postmodern period, Derrida approaches texts with a deconstructive attitude. The research aims to understand how the différance discourse, which affects many disciplines, is reflected in the field of art in general and ceramic art in particular. Theoretical analysis and art work analysis methods were used as methods in the study. Literature reviews were conducted on topics such as the concept of différance, its historical development, and its impact on art, and the relevant sections were transferred to the study within a theoretical framework. Within the scope of the research, an evaluation was made on the selected works of seven artists in order to understand how the concept of différance is reflected in ceramic works in the context of the work and the artist. It was concluded that this innovative reading style makes great contributions to the aesthetic and intellectual structure of ceramic works and enables current readings. It is thought that the information and results obtained in the research will contribute to other art disciplines as well as the ceramic discipline.

Keywords: Derrida, Différance, Deconstruction, Ceramic, Art.

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi. ORCID: 0000-0001-5880-3760, Mail: sevgikilinc_02@hotmail.com

1. GİRİŞ

Fransız düşünür Jacques Derrida'nın (15 Temmuz 1930; El-Biar, Cezayir - 8 Ekim 2004; Paris, Fransa) kendisinin ortaya koyduğu ve farklı disiplin alanlarında işlerlik kazanan “yapısökümcü” eleştirel okuma yöntemiyle, postyapısalcı felsefe çevresinin kurulmasında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Gençlik yıllarında okumaya başladığı Jean-Jacques Rousseau, Friedrich Nietzsche, Henri Bergson, Albert Camus, André Gide ve Jean-Paul Sartre gibi düşünürler sayesinde Derrida'nın felsefe ve edebiyata yöneldiği bilinmektedir. Fransızca, Derrida'nın düşüncelerini aktarmak için önemli bir ifade aracı olmasının yanı sıra, onun düşünce malzemesi olarak da gördüğü bir dildi; bu nedenle kendisi için oldukça kıymetliydi. Yapısalcı dil araştırmalarının ve dil felsefesinin güncel olduğu bir dönemde bu tercih, herhalde hesapta olmayan önemli bir boyut da taşımaktaydı (Timur, 2005, s. 149). Derrida, 1952 yılında Fransa'nın önemli yükseköğrenim kurumlarından biri olan École Normale Supérieure'e kaydolmuştur. 1960 ve 1964 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermiştir. 1970'lerden itibaren Paris'te ve ABD'nin Johns Hopkins, Yale, Harvard ile California gibi üniversitelerinde akademik kariyerine devam ettiği bilinmektedir.

Jacques Derrida Batı metafiziğinin dil konusundaki düşünce yapısına karşıt bir fikir oluşturacak şekilde “yapısöküm” adı altında yeni bir okuma metodu geliştirmiştir. Bu metod postyapısalcı düşünce merkezinde gelişip olgunlaşarak günümüze kadar ulaşmıştır. Derrida Batı metafiziğine getirdiği eleştiriler doğrultusunda ortaya koyduğu difference terimi bağlamında yazınsal eserlere yapısökümsel bir tavır ile yaklaşmaktadır. Klasik tarzda bir metin okuma tekniğinden farklı olan yapısöküm bizlere yeni öneriler sunmaktadır. Derrida tarafından literatüre kazandırıldığı bilinen bu kavramın kökenleri aslında Friedrich Nietzsche, Ferdinand de Saussure ve Martin Heidegger'in çalışmalarına kadar uzanmaktadır. Derrida, metinlerinde Heidegger'in “Abbau”, “Destruktion” kelimelerinden yola çıkarak ve bu sözcükleri çevirerek “yapısöküm” kavramına eriştiğini bize aktarmaktadır. Derrida “Japon Bir Dosta Mektup” adlı yazısında yapısökümün ortaya çıkmasında Heidegger ve Nietzsche'nin rolünü şöyle ifade etmektedir. Bu kelimeyi seçtiğimde ya da o bana kendisini benimsettiğinde, sanıyorum Gramatoloji Üzerine'deydi, beni o dönemde ilgilendiren söylemde ona bu tarz önemli bir rol verileceğini düşünmemiştim. Bütün diğer şeylerle birlikte, Heidegger'in Destruksiyon ya da Abbau kelimelerini çevirerek, kendi konuma göre şekillendirmeyi umuyordum. Her iki kelime de bu anlamda, varlık öğretisinin ya da batı metafiziğinin ana kavramlarının gelenekselleşmiş düzenine ya da mimarisine ilişkin bir işlemi ifade ediyordu. Fakat Fransızca'da yıkmak yani destruction sözcüğü çok net bir şekilde bir hiçlemeyi, önermiş olduğum Heideggerci okuma türünden ya da yorum şekilden çok belki de Nietzscheci yerle bir etmeye (démolition) daha yakın bir durumda olan olumsuz bir indirgemeyi içeriyordu (Derrida, 1999a, s. 185).

Difference kavramı Batı düşünce tarihi, mevcudiyet metafiziği ve Ferdinand de Saussure'ün dilbilimi alanındaki görüşleri ve yöntemleri bağlamında Derrida'nın eleştirilerini yapılandırdığı kendi yaratımı olan bir düşünce tarzını ifade etmektedir. Bu kavramın kökeni temelde Batı metafiziğine dayanmaktadır ve buna göre söz karşısında yazı ikincil bir unsur olarak tanımlanmaktaydı. Sözmerkezcilik denilen bu anlayışa göre yazı sözün bir alt değeri olarak kabul edilmekteydi. Derrida difference kavramını tam da bu anlayışın karşısında konumlandırmıştır. Buradaki amacı ise Batı metafiziğinin algısal olarak kavranmış varoluşlarının ana tema olduğu fikrine karşı köktenci bir eleştiri sunarken diğer yandan sözün yazı karşısındaki önceliğini geçersiz kılmaktır (Cevizci, 2009, s. 1284). Metnin yapısının derinliklerini araştırmayı hedefleyen bu yöntemsel yaklaşım dilbilim, edebiyat, felsefe, sosyoloji, hukuk, sanat ve mimarlık gibi disiplinler başta olmak üzere birçok farklı alanda yeni fikir açılımlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Sanatta modernizm ile başlayan yeni düşünme biçimleri ve çok yönlü sanatsal bakış açıları arayışı, çağdaş dönemde de aynı hızla ilerlemeye devam etmektedir. Bu dönemin ortaya koyduğu fikirler kendinden önceki sanatsal ve fiktisel yaratım süreçlerine muhalif bir tutumla hareket etmektedir. Çağdaş sanatın bu ilerici muhalif tutumu Derrida'nın bakış açısı ile paralellik göstermektedir. Bu anlamda çalışmanın temel amacı birçok disiplini etkileyen difference söyleminin genelde sanat alanına, özel de ise seramik sanatına nasıl yansımaları verdiğini anlamaya yöneliktir. Araştırmada yöntem olarak kuramsal analiz ve sanat eseri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Difference kavramı, tarihsel gelişimi, sanattaki etkisi gibi konular hakkında literatür taramaları yapılmış, ilgili konular kuramsal bir çerçevede araştırmaya aktarılmıştır. Çalışma kapsamında difference kavramının

seramik eserlere nasıl yansıdığını eser ve sanatçı bağlamında anlayabilmek adına yedi sanatçının seçilen yapıtları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

2. DIFFERENCE KAVRAMI

Jacques Derrida Batı metafiziğinin temelini oluşturan “söz merkezçiliği” ne karşı çıkarak, sesin bu hakimiyetinin keyfi bir durum olduğunu herhangi bir temele dayanmadığını ortaya koymuş ve kendi yaklaşımını yeni bir terim ile ifade etmiştir. Bu terim metinler üzerinde uyguladığı sözcük oyunları doğrultusunda Fransızca “Différer” fiilinden ürettiği *Difference*’dir. Aslında fiil olan “Différer” kelimesinin birbirinden tamamen farklı iki manaya sahip olduğu bilinmektedir. Bu anlamlardan ilki “ayrım”, “fark”, “özdeş olmama” iken ikinci anlam “ertelemek”, “sonraya bırakmak”, manasına gelmektedir (Derrida, 2014, s. 38). Derrida bu iki farklı anlam ile yazının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır çünkü “*difference*” ve “*différence*” kelimeleri arasında ses bakımından bir fark bulunmamaktadır. Yani sözcüklerin yazımında bulunan fark ses olarak işitilememektedir. Bundan dolayı bu farkın anlaşılabilir olması için söz yazıya muhtaç bir durumdadır. Zira bu fark ancak yazının desteği ile ortaya çıkartılabilmektedir.

Difference söylemini Derrida’nın, Heidegger’ in varlık-var olan ayrımı hakkındaki düşüncelerinden yola çıkarak ortaya koyduğu bilinmektedir. Heidegger, geleneksel felsefenin varlık nedir sorusuna karşın, varlığın anlamını sorgulama yoluna gittiği yeni bir varlık felsefesi ortaya koymuştur. Bu düşünce doğrultusunda varlık ile ilgili soru sorabilmek için varlığın önceden biliniyor ve her an ulaşılabilir olması gerekmektedir. “Varlık” tam olarak ne ifade etmektedir, bunu tamamen bilemeyiz ancak “Varlık nedir?” diye bir soru sordüğümüz zaman, “dir” in neyi anlatmaya çalıştığını kavramsal olarak anlayamamak bile “dir”i anlamayı sürdürürüz. Anlamı ondan ayırımsamamız ve saptamamız gereken çevren hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Bu sıradan ve bulanık varlık anlayışı bir olgudur (Heidegger, 2004, s. 24).

Derrida’nın fikirlerinden oldukça etkilendiği Heidegger’in yolunda Batı “Logosuna” yani en üst seviyede rasyonalite şeklinde algılanan “Batı metafiziğine savaş açtığı bilinmektedir, çünkü ona göre Batılı insanlar birtakım yanlışlar içinde yaşamaktaydı. Kökeni Aristo ve Eflatun’a kadar uzanan bir “felsefe” “Batılı Lojik ve Gramer türleri ile birlikte ilk zamanlarda dili kontrolü altına almış” ve tüm sözcük ve kavramlara metafizik bir mana yüklemişti. Bu durumun ciddiyeti aydınlanma çağından itibaren metafiziğe karşı durmuş filozofların bile donmuş kavram ve “anlam”ların sapırtıcı otoritesinden kurtulamadıklarını görünce daha net ortaya çıkmıştır. Bu esas yanlışçı gidermek adına Derrida, rasyonalizmi apayrı bir anlayışı içerisinde düşünmeye çalışıyordu ve ancak “yapısöküm” ile bunu gerçekleştirebilirdi. Derrida’nın bundan sonraki bütün hayatı felsefe tarihinin temel metinlerinin “yapısökümü”nü yapmak ve başka düşünürleri okumakla geçmiştir (Timur, 2005, s. 143).

Batı düşünce tarihinde mevcudiyet metafiziği ile doğrudan bağlantı kurabilen söz bu özelliği ile yazının sahip olduğu değeri alçaltan önemsizleştiren yani bir bakıma onun değerini belirleyen bir güce sahipti ancak Derrida sözün ellerinden bu hakimiyeti *difference* sözcüğü ile alarak, sözü yazıya muhtaç bir hale getirmiştir. Buradaki muhtaç kılma durumu Batı metafiziğın yaptığı gibi yazıyı yüceltip sözü değersizleştirmek için yapılmamıştır. Derrida *difference* kavramını tamamen geleneksel bir düşünce tarzına dönüşmüş olan sözün hakimiyetinin temelsiz olduğunu göstermek için üretmiştir. Düşününün ortaya koyduğu sözcük oyunu sayesinde sözün belirleyici olma rolü bulanıklıkmaktadır. Derrida anlamın sonsuz bir *difference*’i olarak dilin özgür oyununu kutlamaktadır (Derrida, 1999b, s. 51). Böylece *difference* sözcüğü ile tek bir gerçekliğin kurduğu hakimiyet sonlanmış olur ve sonsuz anlamlar üretme olanağı gelişir (Topakkaya ve Halıcı, 2021, s. 79). Derrida *difference* için “ne bir sözcük ne bir kavramdır” der (Derrida, 1999b, s. 51). *Difference* söylemi herhangi bir yapıya veya kavrama üstünlük kurma eğiliminde olmamakla birlikte, kendi karşıtı da oluşturmaz. Bundan dolayı ne herhangi bir kavramı ikinci plana koyar ne de merkez konumuna getirir. Aslında bu kavram egemenlik kurma niyetinde değildir ve kurulmuş egemenlikleri sarsmaktadır (Topakkaya ve Halıcı, 2021, s. 80). Bu durumu da şöyle ifade eder Derrida; “Ne kadar harika, biricik, ilkece ve aşkın olması istenirse istensin, o bir varolan değildir. Hiçbir şey buyurmaz, hiçbir şey üzerinde egemenlik kurmaz, hiçbir yerde yetki iddia etmez. Hiçbir büyük harf kullanmaz. *Difference*’in yalnızca kralığı yoktur, tüm kralık düzenini de bozar” (Derrida, 1999a, s. 58). Bu kavram kurulmuş hâkimiyetleri bozarak, Batı metafiziğının o güne kadar otorite olarak varsaydığı şeyleri yapısöküme uğratar. Bunu yaparken de herhangi bir hakimiyet kurmadan sözcükler üzerinde oyunlar oynayarak yeni anlamlar üretmenin yolunu açmaktadır.

Derrida'nın difference söylemini, Batı metafiziğinin temelini oluşturan mevcudiyet düşüncesine karşıt bir görüş olarak ortaya koyduğu daha önce ifade edilmişti. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için burada Cevizci'nin ifadelerine yer vermek uygun olacaktır, Cevizci bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır; klasik dil anlayışı temelini mevcudiyetten almaktadır. Bu anlayışın Aristoteles'teki yorumuna göre, gerçekte var olan şeyler onun "birinci dereceden tözler" diye adlandırıldığı çevremizi algıladığımızda zihnimizi etkileyen, ona suretlerini bırakan, taşlar, kayalar, sandalyeler, masalar ve insan benzeri gündelik şeylerdir. Aristoteles yazı dilinin konuşma dilini, konuşma dilinin ise zihin hallerini temsil etmekte olduğunu ifade etmiştir. Ona göre yazılı dil temel mevcudiyetlerin veya esas şeylerin iki kademe uzağında kalırken, birinci kademeden tözler temel mevcudiyetlerdir. Difference terimi ile Derrida mevcut durumu tersine çevirmek için çabalamıştır. Buna göre o, difference sözcüğüyle karşısına aldığı difference sözcüğü arasında konuşma veya ses bakımından değerlendirildiğinde hiçbir farklılık olmadığını ifade etmeye çalışırken, konuşmanın yazı karşısındaki öncelikli durumunu geçersiz kılar ve farklılığı yaratmanın aslında yazılı dil olduğunu gösterir. Bu anlamda Derrida gündelik tecrübe ile Aristoteles'in metafiziğinin algısallıkla idrak edilmiş mevcudiyetlerinin esas olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Böylece hem soyut düşünceler hem de algısal nesneler genel olarak mevcudiyet üzerine yoğunlaşan klasik bakış açısının dilin, özellikle de yazı dilinin öncelikli durumunu ve geçerliliğini ortadan kaldırdığını söylemektedir (Cevizci, 2009, s. 728).

Difference kavramının oluştururken Derrida "e" yerine "a" harfini koyarak bir farklılığın oluşabileceğini dile getirmeye çalışmıştır. Bu farklılık yazımda fark edilir (difference-difference) fakat telaffuzda herhangi bir değişim söz konusu değildir. Aslında difference kelimesini difference şeklinde dönüştürerek yapısköme uğratmıştır. Derrida temelde belli amaçlara hizmet etmesi için bu grafiksel farklılığı ortaya koymuştur. Buradaki ilk amaç geleneksel Batı felsefesindeki söz yazı karşıtlığına yeni bir olanak sunmaktır çünkü o güne kadarki felsefi düşüncede, söz yazı karşısında ayrıcalıklı bir konum sahipti. Yazı ise sözün ikinci dereceden bir kaydı olarak görülmekteydi ayrıca sözün güvenli bir seviyede yazının ise güvenilemez olduğu düşüncesi etkindi. Derrida yazı ile söz arasındaki ayrımın temel bir dayanağı olmadığını dikkat çekmek için bu iki kelime arasında yazıda görülebilen fakat telaffuzda anlaşılmayan bir farklılık yaratmıştır. Kendi ifadesiyle bu farklı olma durumu "yazılabilmekte ya da okunabilmekte, ama duyulmamaktadır" (Derrida, 1999b, s. 50).

Difference kelimesinin differer fiilinden türediğine daha önce yukarıda değinilmişti. Bu fiilin ikinci manası olan ertelemek ve sonraya bırakmak anlamları, difference kavramı içerisindeki anlamın ve bilginin ertelenmesini ifade etmektedir. Buradaki erteleme aslında hakikatin bilgisine ulaşmanın zorluğunu anlatmak için kullanılmaktadır. Böyle bir kullanımda anlam sürekli olarak değişime uğramaktadır. Hiçbir zaman kendisini tam olarak sunmamakta ve sonsuz şekilde kendisini erteleme yoluna gitmektedir.

Derrida 1999 yılında yayınlanan Difference yazısında "im" ve yazı sorunsalından bahseder. Genellikle "im" in yanı sıra, şimdi burada var olanın şeyin yerine geçtiğini söyler, "şey" in ise anlamda kendisine gönderilen de olabileceğini ifade eder ve bu durumu şöyle açıklar. "Im" şimdi burada var olanı yokluğunda sunar, aslında onun yerine geçer. Şeyi gösterebileceğimiz, onu ele alabileceğimiz değerde ona buradaki, burada olan deriz, ne zaman ki artık burada kendi varlığını sunmaz, imleme yöntemine başvururuz, "imi" için içerisine dahil ederiz. İşaret alma, işaret etme ya da işaret verme yoluna gideriz. O halde "im" ya da işaret ayrımı(m) konuşmuş (differe) buradahlıktır diyebiliriz ya da ertelenmiş şimdi, yerinden ayrılmış burasdır demek de mümkündür. İster yazılı ister sözlü şekilde bahsedilen bir "im" olsun, isterse politik temsille ve seçimle ilgili olsun imlerin dolaşımı şeyin kendisiyle karşılaşabileceğimiz, harcayabileceğimiz, tüketene kadar kullanabileceğimiz, görebileceğimiz ve burada görülebileceğimiz anı ertelemektedir (Derrida, 1999b, s. 52).

Bu erteleme durumunu Derrida, gösterge sistemindeki sözcüklerin ve kavramların anlamını tamamlayacak aşkın bir gösterilen olmayışına bağlamaktadır. Aşkın gösterilenin olmaması, gösterenin devamlı bir biçimde başka gösterenlere sürüklenmesine neden olmaktadır. Sürekli olarak başka gösterenlere aktarılan söz konusu olduğundan anlamın tamamlanmadığı döngüsel bir süreç ortaya çıkmış olmaktadır. Bununla ilgili şöyle bir örnek verilebilir, herhangi bir sözcüğün manası için sözlüğe baktığımız zaman sözlük bakan kişişi başka kavramlara yönlendirir. Başka kavramlar da diğer farklı kavramlara yönlendirir ki bu da sürecin sonsuza kadar sürmesine neden olabilir. Gösterge de bu duruma benzer bir şekilde kendisiyle ilgili bilgiyi elde etmek için sürekli başka gösterenleri zorunlu kılacağı ve göstereceği için "kendi içinde asla tamamlanamayacak"tır.

Derrida'nın difference söylemi ile zamanda ertelemenin ve uzamda aralanmanın birlikte düşünüldüğü yeni bir anlam üretiminin ya da parçalanmanın sürecine/ serüvenine girildiğini söylemek mümkündür. Dünya resimleri (Welt-bild) çağının temsillerinin, resmi ideolojilerinin veya resimlerinin farklı yönlere dağılma ve "varlığın evi" olarak kabul edilen dilin katmanlarının tortusu üzerinde başlangıcı olmayan (en azından önceden belirlenmiş bir telos'u ve arkhe'si olmayan) ve hiç bitmeyen bir "yeniden başlama" dönemine girildiğini söylemek mümkündür (Başaran, 2013, s. 161).

3. İZ VE DIFFERENCE

Derrida'nın difference söylemi, içerisinde bir "iz" kavramını barındırmaktadır. Metafizik kapalılıkla bağlarını koparan "iz"lerin izinde bir anlam devamlılığına doğru yol alan, metnin ve öznenin de ötesindeki hareketliliği ifade etme açısından difference düşüncesini ortaya koymaktadır. Bu iz kavramı da fark ve erteleme gibi anlamlara sahiptir. Dolayısıyla da kendini sunmaz ve kendisini sınırsızca erteleme yoluna gider. "Her zaman erteleme, sonradanlık, gecikme ve ilavesellik ile kurulan anlam, hazır olarak var değildir. Bir bütünü tamamlayıcı olarak eklenen ilave, eksikliğin telafi edilmesi demektir" (Derrida, 2001, s. 266). İz bir mevcudiyet göstermez, zıtlıklar üzerinden kendi yapısını tamamlamaz. Aksine iz bir yandan kendisini sunarken bir yandan da yok eder. İzın kendisini yok etmesi durumu mevcudiyet metafiziği ile arasındaki farkı açığa çıkartmasını sağlar. Çünkü iz kendisini ortaya koyarken yok etmezse, değişmeyen gerçekler yapıyı ya da metni ele geçirir. Derrida bu çerçevede metin okuma izleğini şöyle açıklamaktadır; "Attığım her adımda yazdıklarımı eksilterek, onlar üzerinde düzeltme yapma yoluna giderek ve yaptığım düzeltmeleri de sonrasında düzelterek, elimin altındaki kavramlara, onları kullanmaya en çok ihtiyacım olduğu anda yol vererek ilerlemek zorundayım" (Spivak, 2014, s. 22). Derrida metinlere böyle bir tarzda yaklaşırken, metnin dışsal etkenlerini değil sadece kendisini önemsemektedir. Bu da metni tek başına değerli yapmaktadır ki onun değerini ne yazarın niyeti ne de yazıldığı koşullar etkileyebilir. Onu değerli kılan şey barındırdığı sonsuz anlamlardır. Derrida'nın bakışıyla metnin içerisinde tek bir gerçek arama düşüncesi sona bulur, bu da anlam arayışlarında sonsuzluk, erteleme ve fark gibi sözcüklerin değerlendirilmesini olanaklı kılar. Derrida bu durumu şöyle ifade etmektedir; "bütün bildiğimiz, burada, yalın olarak bilinecek bir şey varsa, o da, biricik bir sözcüğün, başkalarının efendisi olacak bir adın asla bulunmamış ve asla bulunmayacak olduğudur" (Derrida, 1999b, s. 60).

Yapısökümcü bir okuma fark ve iz ekseninde birbiri ile bağlantı kurduğunu düşündüğü terimleri hiyerarşik düzen içerisinde bulundukları yerlerden oynattığı için birincil ve ikincil kavram ortadan kalkar. Bu durumda var olan ikili karşıtlıkların bütün kavramları iz ve fark temelinde birbiri ile bağlantı halinde ise iz ve fark terimleri ana kavramlar olabilir mi? diye sorulabilir. Varlık metafiziği eleştirisinin ve batı felsefesinin kilit noktasını oluşturabilecek bir sorudur bu. Derrida'ya göre ister iz kavramı ister fark kavramı olsun ya da başka bir kavram ana bir kavram olma özelliği taşıyamaz. Batı düşünce sisteminde ana sözcük olarak varlık gösteren kavramların bütünüünün alt kavramlar üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca bir kökenin kendi ötekisine zorunlu olması durumu kökenliğini – yani "dır"- ötekisiyle arasında bulunan farktan almaktadır. Oysaki bu fark hem temel olanın hem de ikincil konuma yerleştirilenin kendi karşıtından farkıdır. Aynı olmak veya farklı olmanın mümkün olması, temel olarak varsayılan kökensellikten kurtarır. Bundan dolayı Derrida, Kartezyen fikrin kendi kendine yetebilen zemininde bir çatlak açılmasına sebep olmuş olur. Bu düşünceler doğrultusunda yapısökümün, hermeneutik bir çözümlüm değil, felsefi bir okuma biçimi olduğunu söylemek mümkündür (Küçükalkan, 2017, ss. 80-81).

Varlık ve var olanlar kavramı arasındaki ayrımın izinin saklandığı yerde Derrida, kendi difference fikrini ortaya koymaktadır. Bu düşünceye göre izin izinin silinmesi yok olması durumu ortaya çıkar ve aslında "Anaksimander Fragmanı"nda bahsi geçen şeyin özelliği bu konu olduğu dile getirilir. Çünkü fragman, varlığın özü, varlığın tarihi ve var olanlardan farklı olmasıyla beraber, kendini kendisine saklamasının sonucu olarak, varlığın unutulmasıyla başladığını ifade eder. Bahsi geçen bu unutmada durumuyla ilişkili olarak da var olanlar ile varlık arasındaki ayrımın bile zayıfladığını anlatır. Bu duruma göre mevcut var olmanın mevcut bir şey gibi bir yere yerleştirilmesi ve nihayetinde en üst seviyede varolan biçiminde görülmesiyle birlikte, varolanlar ve varlık arasındaki ayrımın erken izleri de silinir (Küçükalkal, 2015, s. 612). Derrida'ya göre "mevcut olan göstergenin göstergesi izin izi haline gelir" (Derrida, 1982, s. 23). İşte bu iz difference'ın izidir, kendisinden ve diğer şeylerden sürekli olarak farklılık gösteren difference'ın kendisi, kendisinin belirlediği yol ile iz olacaktır. O ilk veya son iz, başlangıç ve son olarak ifade edilebilir. Derrida difference ve iz

arasındaki mevcut bağlantıdan yola çıkarak varlığı düşünceye, buradan da akli olana indirgeyen ve tanımlayan geleneksel varlıkbilimini “varolmaklık veya varolanların ontolojisi” biçiminde adlandırarak, ona karşı tenkitlerini, difference kavramı çerçevesinde en aşırı boyutlarına taşır (Küçükalp, 2015, s. 613).

Derrida gösteren ve gösterilenin, ayırmadan önce ve ayırmanın dışında hiçbir mevcudiyetinin olamayacağını ifade eder. Göstergeler arasındaki söz konusu ayrımların işlevinin sonucunda anlam ortaya çıkar. Gösteren veya gösterilen seviyesinde olsun her unsur kendileri ile zıtlık oluşturacak diğer unsurların, yani öteki olanın izleri tarafından belirlenir. Derrida’nın terminolojisine göre, iz simülakrum olarak mevcut olanın hayaletidir. Göstergenin sahip olduğu biçim bir iz biçiminde varlık gösterdiği için “anamlama ediminde iz’in öte tarafına geçmek mümkün değildir, yani ötekinin eksiksiz varlık mevcudiyetini asla bulamayız” (Altuğ, 2008, s. 224). Bundan dolayı gösteren, kendisini göndergeden yani doğal olarak varlık gösterenden ve temsili yapıyla olan bağlantısını ortadan kaldırarak işlevine devam eder. Böyle bir seviyede de ancak kendi temsiliyetini kendisi sağlayabilir daha da ilerisine gidemez. Dolayısıyla kendisine örnek olarak aldığı mevcudiyeti ya da temsil edilen gerçeklik, zamandaki ayrışma sebebiyle ortadan kalkmıştır. Bütün bunların sonucunda “gösterge”nin artık ne bir tasarım ne de bir temsil olduğunu, sınırsız bir şekilde çoğalabilen ve çoğaltılabilen bir kopya konumuna geldiğini söylemek mümkündür.

4. SANAT VE DIFFERENCE İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Derrida’nın difference terimi ile düşün dünyasında kurulmuş olan hâkimiyetler bozulur ve dolayısıyla Batı metafiziği temel alınarak bu kavram açıklanamaz. Bu kavram Batı metafiziğinin o güne kadar otorite olarak kabul ettiği şeylerin yapısını sökmeye odaklıdır. Bundan dolayı difference bir öz veya otorite oluşturmadan kurduğu sözcük oyunları ile yeni anlam arayışlarına doğru gitmektedir. “Difference olan bir şey değildir (on), var değildir; ne olursa olsun bir burada olan değildir ve böylece onun olmadığı bütün her şeyi vurgulayacağız, yani bütünü ve sonuçta ne varlığı ne de özü olmadığını” (Derrida, 1999b, s. 51). Sözcükler üzerinde değişiklikler yapılarak gerçekleştirilen yapısöküm bir yıkma ya da yok etme değildir. Burada yapısal katmanları sökmek anlamında “abbau” ise yine bir yıkma durumundan bahsetmez. Amaç bir şeyin oluşma şeklini anlamak açısından incelenmesi amacıyla parçalara bölünmesini ifade etmektedir (Derrida, 1999a, s. 185). Derrida’nın ortaya koyduğu yapısöküm fikri, dışlanan şeylere uzamlar açmak düşüncesiyle kendisini “kurumsal arma”nın çatlaklarına sokmak için ötekine yer açmaya çalışmaktadır (Derrida, 2020, s. IV). Derrida’nın sanat hakkındaki fikirlerini, edebiyatı temel alarak kullandığı şu ifadeler üzerinden yorumlamak mümkündür. Derrida bir yandan estetik sorumsuzluk öte yandan toplumsal normlara karşı bir sorumluluk bağlamları arasındaki kısır zıtlığın ötesine geçilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre edebiyat her şeyi söyleme olanağına bağlı kalacaksa, ahlaki, politik, dini ve diğer yerleşik güç odaklarına itaat etmeme sorumluluğu bulunmaktadır (Derrida, 2020, s. XXVIII).

Difference söylemi edebiyat ve felsefe gibi alanlarla sınırlı kalmamış birçok farklı disiplini değişik biçimlerde etkilemiştir. Sosyoloji, hukuk, mimarlık gibi alanlarla birlikte, bu kavramın sahip olduğu düşünsel boyutun sanat alanını da etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle modern sonrası dönemde giderek artan sanatta yeni fikirler arayışı sanatçıları farklı disiplinlerde okumalara yönlendirmektedir. Bundan dolayı Derrida’nın edebiyatı temel alarak ortaya koyduğu difference söylemi aslında çağdaş sanat açısından da oldukça dikkate değerdir. Geleneksel yapı düzenini ve dolayısıyla yapısalcılığı reddeden bu kavramla birlikte düşün dünyasında sorgulama olanakları artmıştır. Bir metin okuma ve analiz yöntemi olarak adlandırılan difference söylemi ile Derrida metinleri yapısöküme uğratarak yeni bakış açıları ortaya koymayı hedeflemiştir. Metinlerin parçalara ayrılması ve bu parçalar üzerinden yeni okumaların yapılması yaratıcılığa giden yolun önünü açmıştır. Metin bir yandan bozulmaya uğrarken diğer yandan yeni anlamlar sürecine katılarak ortaya güncel okuma olanaklarının çıkmasını sağlamaktadır.

Çağdaş sanatın sorgulayıcı bakış açısı disiplinler arası okumaların yolunu açarak güncel tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Postmodernizmin bir getirisi olan difference söylemi de sanat eseri üzerinde kendisini bir tavır olarak göstermektedir. Bozma ve parçalama düşüncesini esas alan bu söylemin eser üzerinde eyleme dönüşmesi yeni yaratım pratiklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede yapıt üzerinde yapısöküm yöntemi uygulanarak güncel okumalar elde edilmektedir. Geleneksel sanatın aksine güncel sanat içerisinde biçimin tek başına yeterli olmaması ve farklı anlamlara ihtiyaç duyması yapısökümün önemini artırmaktadır. Söylemde ve eylemde gerçekleşen yıkımın yeni yapılanmalara dönüştüğü döngü içerisinde sanatçı için birçok

farklı yaratım söz konusu olmaktadır. Bozma, parçalama, yer değiştirme ve bağlamından koparma gibi eylemlerin kullanıldığı bu yöntem sanat açısından farklı bakış açıları oluşturarak güncel söylemleri olanaklı kılmaktadır. Bu parçalama ve bozma olumsuz bir anlam içermemekle birlikte yapıyı altüst ederek çatışmalar oluşturmaktadır. Güncel sanatın tam da ihtiyaç duyduğu bu çatışma zemini sayesinde eser üzerinde katmanlar oluşturulmasının yolu açılarak güçlü yaratımlar elde edilebilecektir.

Difference, bir işaretin anlamın yalnızca kendi içinde değil, diğer işaretlerle olan farkında ve bu farkların sürekli ertelenen bir dizgesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu durum, çağdaş sanatın malzeme, form, izleyici ve bağlamla kurduğu ilişkilerde de gözlemlenmektedir. Geleneksel temsil sistemlerinin parçalanması, sanat eserinin tamamlanmış ve kapalı bir anlam taşıyıcısı olmaktan çıkıp çoklu anlamalara açık, sürekli oluşum halinde bir süreç dönüşmesi, Derrida'nın difference kavramı ile bire bir örtüşmektedir. Örneğin çağdaş sanat pratiğinde anlamın merkezleştirilmesi, izleyicinin eseri yorumlayan değil, onunla birlikte anlamı kuran bir özne haline gelmesi difference'ın yapısökümcü yönüyle benzerlikler göstermektedir. Marcel Duchamp'tan günümüz kavramsal sanatçılarına kadar birçok sanatçı, anlamın sabitlenemeyeceği fikrini eserlerinde işlemiş; dil, kimlik, hafıza ve temsil gibi temaları parçalayarak yeniden kurgulamıştır. Bu bağlamda difference'ı, çağdaş sanat için sadece bir kavramsal araç değil, aynı zamanda bir yaratım biçimi olarak nitelendirmek mümkündür. Difference'ın önerdiği bu gecikmeli ve farklılaşan anlam rejimi, özellikle postmodern sanatın merkezinde yer alan çoğulluk, belirsizlik ve katmanlık gibi niteliklerle doğrudan ilişkilidir. Metin gibi sanat eseri de artık kendine kapalı bir bütün değil; okunan, yeniden yazılan, sorgulanan bir metin haline gelir. Dolayısıyla Derrida'nın difference düşüncesi, çağdaş sanatın hem teorik hem de pratik düzlemde yapıbozumcu, çoğulcu ve sürece açık doğasını kavramsallaştırmak için güçlü bir çerçeve sunmaktadır.

Marcel Duchamp'ın sanat yaratımlarında hazır-nesne (ready-made) kullanma stratejisi, gösteren ile gösterilen, sanat ile gündelik nesne arasındaki sınırların belirsizleşmesine neden olmuştur. Duchamp, *Çeşme (Fountain - Görsel 1)* adlı radikal eseriyle izleyiciyi, anlam üretme noktasında sürece aktif olarak dahil etmiştir. Bu durum Derrida'nın difference'ında olduğu gibi, sanatın anlamının sabit bir öze sahip olamayacağı fikri ile örtüşmektedir. Ortaya konan eserin bağlamı ise niyet ve izleyici etkileşimiyle sürekli ertelenip yeniden kurulmasıyla güncellenmektedir. Duchamp'ın bu eserini, yalnızca bir nesne olarak değil, anlam üretiminin nasıl çalıştığını gösteren bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Judovitz, 1995, ss. 98–100).

Görsel 1. Marcel Duchamp, *Çeşme (Fountain)*, 1917 (replica 1964).

Hal Foster, Duchamp'ın *Çeşme* adlı eserini modernist temsilin çöküşü ve postmodern yapısökümün başlangıcı olarak yorumlamaktadır. Ona göre Duchamp'ın readymade'leri, sanat nesnesini çevreleyen temsili sistemleri ifşa ederek, anlamın artık sabit olmadığını ve sürekli bir yer değiştirme içinde olduğunu göstermektedir (Foster, 2017, ss. 49–50). Bu anlamda eser, Derrida'nın difference söyleminin estetik düzlemde vücut bulmuş halidir demek mümkündür. Anlam burada sabitlenmez, bağlamsal olarak kayar, ertelenir ve farklılık üzerinden kurulur.

Amerikalı minimalist sanatçı Carl Andre'nin 1966 yılında tuğladan yaptığı *Eşdeğer VIII (Equivalent VIII - Görsel 2)* adlı eser 1972'de Tate Modern tarafından satın alınmış ve halen bu

müzede sergilenmektedir. Eser, altıya onluk bir dikdörtgen şeklinde iki katman halinde düzenlenmiş 120 adet (her bir tuğla 127 x 686 x 2292 mm) ateş tuğlasından oluşmaktadır. Andre, heykellerini genellikle yaygın endüstriyel malzemeleri bir araya getirerek ve bunları basit bir geometrik desen halinde düzenleyerek oluşturmaktadır (URL 1). Sanatçı 1960'lardan bu yana, malzemelerin doğasında var olan nitelikleri vurgulayan çalışmalar yapmaktadır.

Görsel 2. Carl Andre, *Eşdeğer VIII (Equivalent VIII)*, 1966.

Derrida'nın difference söylemi bir eserin anlamının hiçbir zaman kapalı ve sabit kalmayacağı vurgusunu yapmaktadır. Çok boyutlu olma özelliğine sahip olan yapıt içerisinde anlam sürekli hareket halinde olur ve izleyiciden izleyiciye değişiklik gösterir. Carl Andre'nin minimalist özellikler taşıyan bu heykel çalışması da difference söylemi doğrultusunda değerlendirildiğinde izleyici üzerinde farklı etkiler ve yaklaşımlar oluşturmaktadır. Sanatçının kendisinin de istediği şey aslında budur. Burada anlam konusundaki bütün sorumluluğu izleyiciye bırakmaktadır. Andre bu konuda düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; “Bana göre heykelin sonsuz bakış açıları sunması gerekir. İzleyicinin onu görmek için durması gereken tek bir yer, hatta birkaç yer bile olmamalıdır” (Şen, 2017, s. 100). Eserini ortaya koyan sanatçının görevinin bittiği yerde, izleyicinin görevi başlamaktadır. Yapıt üzerindeki anlam katmanları izleyicinin düşün dünyasıyla birleşerek yeni döngüler oluşturmaktadır ve bu durum da eserin güncelliğinin korunmasına katkı sağlamaktadır.

Felix Gonzalez-Torres'in *İsimsiz (Ross'un Los Angeles'taki Portresi)*, *Untitled (Portrait of Ross in L.A.)* adlı eseri, 175 lbs (yaklaşık olarak 80 kg) şekerden oluşan bir enstalasyon çalışmasıdır ve sanatçının AIDS'ten kaybettiği partneri Ross Laycock'a ithaf edilmiştir. Eserin fiziksel biçimi ve ölçüğü, galerideki yerleşiminin yanı sıra izleyici etkileşimlerinden de etkilenecek her sergilenişte değişmektedir. Fiziksel şekli ne olursa olsun, çalışmanın etiketinde ideal ağırlığı listelenmektedir, bu muhtemelen yetişkin bir erkeğin ortalama vücut ağırlığına veya belki de başlıkta bahsedilen özne olan Ross Laycock'un ideal ağırlığına denk gelmektedir. Eser sonsuz bir yenilenme potansiyeli taşısa da ziyaretçiler şeker aldıkça yapılandırma değişmekte ve katılımçı eylemi kayıpla ilişkilendirmektedir (URL 2).

Görsel 3. Felix Gonzalez-Torres, *İsimsiz (Ross'un Los Angeles'taki Portresi)*, *Untitled (Portrait of Ross in L.A.)*, 1991.

Eserin fiziksel olarak eksilmesi, varlık ile yokluk arasındaki geçişliliği göstermektedir. Aynı zamanda, anlam da tam olarak orada değildir; izleyicinin katılımı, zamanla değişen formu, duygusal bağlamı tüm bunlar eserinin anlamını sürekli erteleyen unsurlardır. Derrida'nın *différance*'ı gibi bu eser de hem zamanla hem de başka bağlamlarla kurduğu ilişkilerle anlamı kaydırmaktadır. Burada anlam hiçbir zaman tam olarak verilemez; her zaman başka işaretlere, bağlamlara ve zamanlara ertelenir (Derrida, 1982, s. 28). Bu, çağdaş sanatın izleyiciyle kurduğu ilişkinin de zamansal ve bağlamsal olduğunu göstermektedir. Anlam sabit değil, izleyicinin kültürel ve kişisel birikimiyle şekillenen, sürekli değişen bir süreç içerisinde.

Postmodern dönem ile birlikte sanat artık tarihselliğini tek bir çizgi üzerinden değil, çoklu bağlamlar ve farklar üzerinden kurmaktadır. Özellikle *appropriation* (yeniden üretim) sanatında bu açıkça görülmektedir. Sherrie Levine'in Walker Evans fotoğraflarını yeniden üretmesi, sanat tarihini hem alıntılarla hem de farklarla yeniden yazmaktadır. Levine, Walker Evans'ın 1930'lu yıllarda çektiği meşhur depresyon dönemi fotoğraflarını birebir yeniden fotoğraflamış ve bunları kendi adıyla sergilemiştir (URL 3).

Görsel 4. Sherrie Levine, Walker Evans'tan Sonra: 2 (After Walker Evans: 2), 1981.

Walker Evans'tan Sonra:2 (After Walker Evans: 2- Görsel 4) adlı eser, özgünlük ve temsil kavramlarını sorgulamaktadır. Levine'in yeniden üretimi, tıpkı Derrida'nın *différance*'ında olduğu gibi, orijinal ile kopya arasındaki farkın sabitlenemeyeceğini göstermektedir. Anlam burada sadece görüntüde değil, aynı zamanda alıntılama, bağlam ve izleyici belleği arasında dolanmaktadır. Buradaki amaç alıntılanan imgenin kültürel olarak belirlenmiş konumunu, ona belirli bir değer atayan kültürel sistemin boyutlarını ortaya çıkarmaktır. Bu anlamda eser, anlamın sabit olmadığını, her yeniden bağlamlanışta farklılaştığını kanıtlamaktadır.

Karen Ryan'ın YAPILMAMIŞ 07 (UNMADE 07-Görsel 5) adlı çalışması araştırma kapsamında ele alınan bir diğer eserdir. Sanatçı bu projesinde atıl durumdaki porselen vazoları alıp yüzeylerini tıraşlayarak "UNMADE 07" logosu ile yeniden markalamaktadır. Vazonun dış kısmının orijinal sırlı yüzeyi, marka logosunun kalan dekorasyondan kesildiği yerler hariç kaldırılırken, vazanın işlevi bozulmadan kalmaktadır. Bunu yaparken de seri üretime ve küresel markalaşmaya kendi markası olan UNMADE 07 ile bir sorgulama getirmektedir. Bu marka mevcut atılmış nesnelerin, bu çalışma özelinde eski vazoların yok edilmesini temsil etmektedir (URL 4).

Görsel 5. Karen Ryan, YAPILMAMIŞ 07 (UNMADE 07), 2007.

Derrida'nın eklenti olarak adlandırdığı bağlamı noktasından değerlendirildiği zaman Karen Ryan, *UNMADE 07* adlı çalışmasını anlamlandırmak çok daha kolay olacaktır. Derrida'ya göre bir eserdeki eklenti temsil edilen şeyin temsilinden doğmakta ve yaratılış olarak bir kopyanın kopyası olarak var olmaktadır. Dâhil olduğu yapıdaki eksiklikleri ifşa ederken, bir yandan da bu eksiklikleri gidermeye çalışır. Bundan dolayı "eklenti" dahil edildiği yere dışsal bir konumdadır. Eklendiği pozitifliğin dışında görünür ve yerine geçebilmesi için kendisinden başka bir şey olması gereken o şeye yabancıdır (Derrida, 2014, s. 241). Sanatçı bu çalışması için vazolar üzerindeki dekoratif desenleri bilinçli bir şekilde silerek onları başkalarının yorumlamasına açık hale getirmektedir. Vazolar üzerine eklediği kendi UNMADE 07 logosu ile izleyicinin eser üzerinde yeni sorgulamalara gitmesini sağlamaya çalışmaktadır. Geçmişe ait bu vazolar, hazır nesnenin eklentilerle nasıl güncel bir sanat yapıtına dönüştüğünü de izleyiciye göstermektedir.

5. DIFFERENCE BAĞLAMINDA SERAMİK ESER OKUMALARI

Modern sanat ile başlayan sanatta yenilikçi fikirler arayışı postmodern dönemde de bu arayışına devam etmektedir. Günümüzde sanat üzerine yapılan okumalar felsefi okumalarla desteklenerek güçlü fikirlerin oluşmasının zemini hazırlanmaktadır. Derrida'nın difference söylemi doğrultusunda yapıtlar üzerine uyguladığı yapısöküm metodu da bu anlamda önemli bir yerdedir. Bir eser üzerindeki göstergelerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler, oluşturdukları bağlamlar ve bunların yapısöküm ile parçalanıp yeni anlamlara evrilmesi sonucu oluşan zengin anlamlar silsilesi. İşte Derrida'nın düşün dünyasına kattığı ve günümüzde sanatçıların da üzerine okuduğu tartıştığı ve bu yolla üretimler yaptığı difference söylemi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Plastik sanatlar alanında oluşturulmuş bir eser üzerinde difference söylemi doğrultusunda uygulanacak yapısökme metodu ile eser üzerinde yıkma, bozma, parçalara ayırma ve yeni bağlamlar oluşturma olanağı artmış olacaktır. Seramik sanatı seramik malzemenin özellikleri ve uygulanabilecek teknikler sayesinde oluşturulabilecek anlam katmanları bakımından yapısöküme elverişli bir ortama sahiptir. Günümüzde diğer sanat alanlarında olduğu gibi seramik yaratımlarında da geleneksel bakış açılarının her geçen gün azaldığı görülmektedir. Sanatçı artık yaratım sürecinde bazen estetik kaygılarını da bir tarafa bırakarak, mesaj içerikli çok katmanlı eserler üretme yoluna gitmektedir. "Bu anlamda yapısöküme uğrayan çalışmalar bir sonraki ifadenin başlangıç noktasına gönderme yapmakta ve çalışmaların içeriklerinin daha doğru bir şekilde okunmasını gerektirmektedir" (Danabaş, 2023, s. 73). Difference söyleminin karşılıklar ilkesi, anlamda erteleme ve yer değiştirme gibi özellikleri, seramik eserlerdeki göstergeler üzerinde yeni göndermeler oluşturarak ifadeyi güçlendirecek katkılar sağlamaktadır.

Difference kavramı, anlamın sabit ve kesin olmadığını, her anlamın başka bir anlama ertelenerek ve farklılaşarak oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu düşünce, çağdaş seramik sanatında özellikle malzeme, biçim ve işlevin sorgulanmasıyla somutlaşmaktadır. Geleneksel olarak işlevsel nesnelerle özdeşleştirilen seramik, çağdaş sanatçılar tarafından estetik, kavramsal ve geçici yapılar üretmek üzere dönüştürülür. Seramiğin kalıcılığına karşılık bazı çağdaş sanatçılar geçiciliği, çözünürlüğü ve anlamsal belirsizliği tercih etmektedir. Bu yaklaşım, difference'ın öngördüğü gibi, izleyicinin anlamı sabitleyemediği, sürekli ertelenen bir estetik deneyim yaratmaktadır. Seramik, bu bağlamda hem biçimsel hem de düşünsel bir "yüzey" olarak, Derrida'nın metin anlayışına benzer biçimde

okunur. Bu okuma biçiminde anlam her zaman başka bir şeye bağlıdır ve asla tamamlanamaz bir konumdur. Araştırmanın bu bölümünde Derrida'nın *différance* söyleminin seramik eserlere nasıl yansıdığını anlamak adına bir değerlendirme yapılmıştır. Bunun için seramik malzemeyi bir ifade aracı olarak kullanan güncel sanatçılara yer verilmiştir. Bu sanatçıların seçilen eserleri biçimsel, içeriksel, bağlamsal, yorumlama ve kavramsal boyut gibi sanat eseri analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiş, *différance* söylemi ile bağlantıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradaki amaç *différance* kavramını kuramsal bir zemin olarak kullanarak çağdaş seramik sanatının düşünsel ve biçimsel dönüşümünü incelemektir. Geleneksel olarak işlevsel ve sabit anlamlar taşıdığı varsayılan seramik nesnelerin, çağdaş sanat ortamında nasıl çok katmanlı, yoruma açık ve anlamı sürekli ertelenen yapılar hâline geldiği sorgulanmaktadır.

Çağdaş seramik sanatçıları, seramiği sadece işlevsel veya dekoratif bir nesne olarak değil, anlamlı yüklü bir kültürel gösterge olarak ele almaktadır. Bu anlamda Grayson Perry'nin *Modern Aile* (*Modern Family- Görsel 6*) adlı eseri seramiği politik ve kültürel söylemlerle ilişkilendirerek anlamını dönüştürmektedir. Seramik, geleneksel kırılgan ve zarif anlamının ötesine geçerek güç, direniş ya da kimlik meselelerine dair söylemler taşımaktadır. Perry'nin seramik eserlerinde, kimlik, aidiyet, sınıf ve cinsiyet temalarını ironik ve çoğu zaman eleştirel bir bakışla işlemektedir. Grayson Perry eserlerindeki kavramsal altyapıyı şu şekilde ifade etmektedir;

Estetik zevkimiz gibi, düşünme eğiliminde olmadığımız veya hafife almadığımız şeylerle her zaman ilgilenmişimdir. Kimlik, yalnızca bir şekilde tehdit edildiğinde veya sorunlu olduğunda bir sorun haline gelen bir şey gibi görünüyor. Eserlerime konu olarak, insan olmanın belirli yönlerini vurgulayan durumlarda olan bireyleri, aileleri veya grupları seçiyorum. Hepimizin paylaştığı deneyimleri biraz ışık tutmalarını umuyorum. Yaptığım sanat eserleriyle, konuların kimlik anlatısını, kendimiz olma sürecinin devam eden sürecini tasvir etmeye çalışıyorum (URL 5).

Görsel 6. Grayson Perry, *Modern Aile* (*Modern Family*), 2014.

Différance'ın temel ilkesi olan anlamın sürekli ertelenmesi ve farklılık üzerinden kurulması, Perry'nin bu seramik eserinde görsel düzeyde temsil bulmaktadır. Vazo yüzeyinde yer alan imgeler, popüler ikonlar, çocukluk ve queer referansları bir araya geldiklerinde sabit bir anlam oluşturmaz; tam tersine, izleyiciyi metinler arası bir okuma sürecine davet eder. Derrida'ya göre gösterenler, tek bir gösterilene değil, başka gösterenlere atıfta bulunur, bu zincir hiçbir zaman tamamlanamaz (Derrida, 1982, s. 28). Perry'nin vazo formunu seçmesi, geleneksel el sanatları ve yüksek sanat arasındaki ayrımı sorgulaması açısından anlamlıdır. Çağdaş sanatın bir kısmı geleneksel üretim biçimlerini ele alarak temsilin sınırlarını genişletip, izleyiciyi hem estetik hem de toplumsal düzeyde düşünmeye zorlamaktadır. Perry'nin eserinde bu durum hem süslemelerin aşırı yoğunluğu hem de alıntılanan imgelerin çokluğu sayesinde, anlamın hiçbir zaman sabitlenemeyeceği bir alan yaratmaktadır.

Seramik sanatçıları, bazen biçimi kasıtlı olarak bozarak anlamın tamamlanmasını engelleme yoluna giderler. Gareth Mason'un organik ve neredeyse kaotik formlarıyla seramiği, tamamlanmış bir obje olmaktan çok süreçsel bir oluş haline dönüştürmektedir. Kusurlu, çatlaklı veya kırık biçimler, anlamın tamlığını reddeder ve sanatçının eseri, daima başka bir okumanın eşliğinde bırakılır. Bu yaklaşım, anlamın sürekli ertelenmesi ve farklılaşması fikrini estetik düzeyde yansıtmaktadır. Karakter olarak yoğun bir şekilde ifade edici ve enerjik olan heykelsi kapları, yaratılışın dinamiklerini ve gizemlerini yakalama isteğini yansıtır. Ateşin dönüştürücü gücüne dalmış olan Mason'ın ruhu, sanatsal ortamı olan toprak aracılığıyla özgürleşir ve böylece seramikleri kendi canlı kişiliklerini geliştirir. Bu bazen çarkta fırlatmadan ve sonraki tüm manipülasyonlara, fırınlamaya, sırlamaya ve ayrıca çeşitli malzemelerin kompozisyonuna kadar yıllar süren metamorfik bir süreçtir. Her durumda sonuç, doku, form ve görsel yoğunlukta şaşırtıcı bir zenginliktir (URL 6).

Görsel 7. Gareth Mason, *Secret Keeper*, 2011.

Gareth Mason'un *Secret Keeper* (Görsel 7) adlı eseri biçimsel çelişkiler, yüzeydeki kırılmalar ve materyal yoğunluklarıyla Derrida'nın difference kavramıyla yakından ilişkilendirilebilir. Mason, seramiğin geleneksel estetik değerlerini sorgularken, biçim ve yüzey arasında kurduğu gerilim aracılığıyla sabitlenemeyen, ertelenen ve sürekli yeniden kurulan bir anlam alanı yaratmaktadır (Derrida, 1982, s. 8-10). *Secret Keeper* adlı eserinde sanatçı, form, materyal ve renk katmanlarını net bir anlatımla sunmak yerine izleyiciyi yorumlamaya zorlar. Birçok parça kusurlu, çatlak ya da bilinçli olarak tamamlanmamış gibi görünür. Bu durum, anlamın eksik ve ertelenmiş doğasını görselleştirmektedir. Form yüzeyindeki çatlaklar, izler, yarıklar, bunlar geleneksel zanaatkar hassasiyetinin tersine anlamın çoğulluğunu ve parçalanmışlığını vurgulamaktadır. Kilin parlak sırlarla karşıtlık içinde kullanımı, düzensiz formun bilerek yaratılması, anlamın tek bir yöne sabitlenemeyeceğini ifade etmektedir. Mason eserinde, çamurun olasılıklarını kullanarak anlamın sabitlenemezliğini hem estetik hem kavramsal düzeyde görünür kılmaktadır.

Rachel Kneebone, seramiği zamansal bir izleyici olarak işler, onu tarih, travma ya da bedensel izleri taşıyan ve geçmiş şimdide erteleyen bir yüzey olarak kullanır. Sanatçının *399 Gün* (399 Days-Görsel 8) adlı eseri beş metre yüksekliğinde ve her biri elle yapılmış ve fırında pişirilmiş 63 dış panelden oluşmaktadır. Her panelde zarif detaylar yer almaktadır. Sanatçı porselen kullanarak yarattığı heykelinde, küreler ve çiçekler gibi soyut ve organik formların yanında hareket ediyormuş gibi görünen bacaklar aracılığıyla insan vücuduna göndermeler yapmaktadır (URL 7). Sanatçının heykeli kaotik bir karmaşa içerisinde kıvranan kemik beyazı porselenden yapılmış figür gruplarından oluşmaktadır. Ancak yakından bakıldığında bu figürlerin bedenlerinin tam olarak oluşmadığı görülmektedir. Bacaklar, üçüncü uzuvlara doğru incelen kesik gövdelere birleştirilmiştir veya bedensel destek olmadan kendi başlarına var olurlar. Kemikleşen uzuvların yanı sıra, Kneebone'nun bu eseri ayrıca bükülmüş asmalar, çiçekler, kurdeleler ve cinsel organlara göndermeler içermektedir. Yaptığı her şeyde bir hamur inceliği vardır, seçtiği malzemenin kırılabilirliğini yalanlayan bir inceliklidir bu. Aslında tüm heykelleri yaşamın içerisindeki çelişkiler

olarak görülebilir. Yaşam ve ölümü, acı ve coşkuyu, hareketi ve katılığı aynı anda kapsül haline getiriyor gibi görünüyorlar. Bir bakıma sanatçının eserleri yaşamın birçok paradoksu için mükemmel metaforlardır (URL 8).

Görsel 8. Rachel Kneebone, 399 Gün (399 Days), 2012-2013.

Kneebone'nun 399 *Gün* adlı büyük ölçekli porselen heykeli, Derrida'nın difference söylemi bağlamında okunabilecek çağdaş seramik sanatının çarpıcı örneklerinden biridir. Bu devasa eser, insan bedeninin parçalanmış, burkulmuş ve iç içe geçmiş formlarıyla kimlik, süreklilik ve temsil kavramlarını sorgulamaktadır. Derrida'ya göre metin yalnızca yazılı sözcüklerden oluşmaz; her şey, bağlamsal ve yapısal olarak okunabilir birer metindir. Bu düşünce, çağdaş seramik için özellikle önemlidir. Seramik yüzeyler artık yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda dilsel ve kavramsal göstergelerle örülüdür. Kneebone'nun figüratif olmayan ama bedene göndermeler yapan organik formları, izleyiciyi tanıdık ile yabancı arasında sürekli bir geçişe zorlamaktadır. Göz, sürekli bir bütün ararken, eser bunu bilinçli olarak sunmaz. Bu durum, difference'ın anlamı bir merkeze sabitlemeyi reddeden yapısını yansıtmaktadır. Burada parçalanmışlık, birliğin imkânsızlığına değil, anlamın çoğulluğuna işaret etmektedir. Figüratif ama parçalanmış beden formlarıyla hem insanın hem de nesnenin bütünlüğünü sorgulamaya yöneliktir. Bu eser, parçalanmış beden estetiği, anlamın kayganlığı ve izleyiciyle kurduğu açık ilişki aracılığıyla kimliğin, ifadenin ve temsilin sabitlenemezliğini ortaya koymaktadır.

Ai Weiwei, enstalasyon, heykel, seramik, küratörlük, fotoğraf ve film alanlarında aktif bir şekilde çalışan Çinli çağdaş bir sanatçı aynı zamanda aktivisttir. Sosyal, siyasal ve kültürel bir eleştirmen olan sanatçı, sanatını sıklıkla politik ve ekonomik adaletsizliği eleştirmek için kullanmaktadır. Londra'daki Tate Modern'de 2010 yılında yaptığı *Ayçiçeği Tohumları* (*Kui Hua Zi- Görsel 9 ve 10*) adlı enstalasyonu difference söylemi açısından araştırmamıza katkı sağlayacak bir eser olma özelliği taşımaktadır. Sanatçı bu enstalasyonu için, porselenden yapılmış olan toplam 100.000.000 adet ayçiçeği çekirdeğini kalın bir tabaka oluşturacak şekilde Türbin Salonu'nun zeminine yerleştirmiştir. Tohum katmanları, form olarak basit olmasına rağmen birçok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Weiwei, çocukluğunda kök salmış popüler imgeleri altüst etmek için ayçiçeği tohumunu kullanmıştır. Çin'deki Komünist propaganda, lider Mao Zedong'u iyimser bir şekilde güneş, Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşlarını ise başkanlarına doğru dönen ayçiçekleri olarak tasvir etmekteydi. Ai Weiwei ise ayçiçeği çekirdeğini zor zamanlarda yoldaşlığın sembolü olarak yeniden vurgulayarak, yönetime karşı eleştirisini dile getirmektedir (URL 9).

Görsel 9. Ai Weiwei, *Ayiçiçeği Tohumları* (Kui Hua Zi), 2010.

Ai Weiwei'nin diğer eserleri gibi *Ayiçiçeği Tohumları* da Çin'deki toplumu, siyaseti ve ekonomiyi yakından ilgilendiren bir çalışma ve aynı zamanda sadece bu ülkede gerçekleştirilebilecek bir proje olma özelliği taşımaktadır. Çünkü Çin porselenin ana vatanıdır ve çalışma için üretilen her bir ayçiçeği çekirdeği Jingdezhen şehrindeki küçük çaplı atölyelerde işçiler tarafından tek tek şekillendirilmiş ve boyanmıştır. Herhangi bir fabrikada üretilmemiştir bu çekirdekler, yüzlerce yetenekli insanın elinin emeği ile üretilmişlerdir. Çin'deki küreselleşmeye ve Batı'nın tüketiciliğine hitap eden seri üretime ve üretim zincirinin en altında yer alan önemsiz sayılan unsurlara (binlerce ucuz işçiye, devasa fabrikalardaki montaj hatlarına ve sıkıcı prosedürlere) gönderme yapmaktadır. Sanatçı burada ayçiçeği çekirdeği aracılığıyla domino etkisini tetikleyerek, bireylerin önemini ve bir araya geldiklerinde ortaya çıkan heybetli gücü odak noktasına getirmeye çalışmaktadır (URL 10).

Görsel 10. Ai Weiwei, *Ayiçiçeği Tohumları* (Kui Hua Zi).

Derrida geçmişinden koparılıp günümüze taşınan şeylerin “belirli ve değişmez bir töze dayanmadığı için” daha önce sahip olduğu anlamdan koptuğunu ve başka anlamlar ortaya koymaya başladığını ifade etmektedir. Differance söyleminin başladığı anın birleşme yeri olan bu kısma gelindiğinde zamansal bağlantıların fonksiyonu ortadan kalkar. Böylece zamansallık bir mana yaratımını esas olarak kabul eden uzamsallığa dönüşerek farklı bir boyuta geçer (Derrida, 1999b, s. 58). Böyle değerlendirildiğinde Ai Weiwei'nin, *Ayiçiçeği Tohumları* zamansal ve uzamsal bir boyut kazanmaktadır. Weiwei'nin bir metafor olarak kullandığı ayçiçeği tohumları her biri görünüşte birbirinin aynısı ama aslında farklı olan milyonlarca küçük eserden oluşmaktadır. Bu tohumları gerçek bağlamından koparan sanatçı izleyiciye eleştirel bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Ayçiçeğinin kendisi yerine porselenden yapılmış benzerlerini kullanmak, sanatçının dikkat çekmeyi planladığı anlamları pekiştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Dünyanın nüfus olarak en kalabalık ikinci ülkesi olan Çin'in ayçiçeği tohumlarıyla temsil edilmesi hiç de şaşırtıcı bir

durum değildir. Sanatçı eserinde kullandığı milyonlarca tohum üzerinden Çin halkının birlikte ayağa kalkıp yönetime karşı bir güç oluşturabileceğine gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla da kullandığı ayçiçeği tohumları artık birer tohum değil, büyük bir halkın ifade özgürlüğüne ve harekete geçme gücüne gönderme yapan temsiller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mutlu Başkaya'nın *Akıllı Süzgeci* (Görsel 11 ve 12) adlı eseri difference söylemi doğrultusunda değerlendirmemize katkı sağlayacak bir diğer eserdir. Günümüzde Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik bölümünün duvarında sergilenmekte olan yapıt izleyicisi ile aktif bir etkileşim halindedir. Sanatsal pratiğinde seramik malzeme ile birlikte hazır nesneler kullanan sanatçı karışık malzeme tekniğini başarıyla sürdürmeye devam etmektedir. *Akıllı süzgeci* adlı eserinde de mısır pastası olarak adlandırılan seramik bünyeyi metal süzgeç ile birleştirerek güçlü bir birliktelik yakalamıştır. Sanatçı bu uygulamasında hazır nesne kullanmasının nedenini 2009 yılındaki yayınında şu şekilde ifade etmiştir; kompozisyonlarda ikinci seviyede kullanılan malzemeler, izleyicinin algısını ve bakış açısını değiştirmek arzusuyla, günlük hayatta kullanılan ve bilinen bir nesneyi bilinmeyene dönüştürmek için kullanılmıştır. Bu eserde kullanılan çay süzgeçleri seramik malzeme ya da mısır pastasıyla birlikte pişirilip sergilendiklerinde, süzgeç olma işlevlerini kaybetmişlerdir (Baskaya Yağcı, 2009, s. 56). Sanatçının eserinde kavramsal düşünce boyutunu yakalamak için bir metafor olarak kullandığı süzgeç, insanların fikirlerini akıl süzgecinden geçirerek ifade etmesi gerektiğine gönderme yapmaktadır.

Görsel 11. Mutlu Başkaya, *Akıllı süzgeci*, 2009.

Görsel 12. Mutlu Başkaya, *Akıllı süzgeci*, 2009.

Derrida'nın düşüncesine göre, herhangi bir mevcudiyete ve belli bir kökene dayanmayan gösterenlerin birbirleri arasında ilişki kurarak ortaya koydukları anlamsal sapmalar veya anlam çeşitliliği difference'ın oyun yönüne dikkat çekmektedir. Anlamda sürekli olarak erteleme sabit kesinliklerden ziyade, sürekli bir değişim ve dönüşüme işaret etmektedir. Geleneksel sanat pratiklerinin dışında olan bu uygulama Başkaya'nın *Akıllı süzgeci* adlı yapıtında da kendisini göstermektedir. Burada sanatçının geleneksel estetik bakış açısının kesin olarak kabul edilen kurallarının dışına çıkarak vermek istediği mesajı metafor kullanarak ortaya koyduğu görülmektedir. Bu sayede oluşturduğu anlam zenginliği ile izleyicinin algısında sapmalar meydana gelecek bu da güncel bakış açılarının yakalanmasına katkı sağlayacaktır. Sanatçının kavramsal

altyapı bakımından oldukça güçlü olan bu eserinin aslında toplumsal bir eleştiri ve hiciv niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kırık çeyizler (Görsel 13 ve 14) Elif Ağatekin'in Sanatta Yeterlik çalışması kapsamında ortaya koyduğu birkaç eserden oluşan seriye verdiği isimdir. Sanatçı eserini, çevresinde sıklıkla karşılaştığı kısa sürede yıkılmış evliliklere ve bu durumun aile büyüklerinde yarattığı olumsuz duygulara dikkat çekmek amacıyla ürettiğini ifade etmiştir. Porland Porselen fabrikasının atıklarının bulunduğu yerden temin ettiği porselen tabaklara ait kırık parçalar, yapıtının temel malzemesini oluşturmaktadır. Ağatekin, geçmişteki kalabalık ailelerin bereketini ve artık o büyük aile resimlerinin ne kadar uzakta kaldığını anlatabilmek adına, bir internet sitesinden aldığı siyah beyaz görselleri sulu çıkartma yöntemi ile tabakların üzerine, hep aynı görseli tekrarlayacak şekilde uygulamış ve böylece yapıtını tamamlamıştır. Sanatçı, eseri ile dikkat çekmek istediği boşanma konusu hakkında 2012 yılındaki yayınında boşanma istatistikleri ile ilgili resmi bilgileri paylaşmış şunları ifade etmiştir; rakamlar yüksek, yazılanlar gerçeği ifade etmektedir. Hayatta her şeyin en güzelini yaşama hayali ile sürdürülen birlikteliklerin bitmesi için evlenmenin gerekliliğe dönüştüğü bu yıllar, en çok çocukları için her şeyi yaptıklarına inanan ve sorunun ne olduğuna bir türlü anlam veremeyen ebeveynler tarafından sorgulanmaktadır (Ağatekin, 2012, s. 146).

Görsel 13. Elif Ağatekin, *Kırık çeyizler* toplu halde, 2012.

Görsel 14. Elif Ağatekin, *Kırık çeyizler* 1, 2012.

Derrida difference söylemi içerisinde yer alan saçılma ile metin içerisinde sabit anlamların bulunamayacağı, her yeni okumada anlamın sürekli bir biçimde değişeceğine vurgu yapmaktadır. Anlamın sürekli bir şekilde parçalanıp yeni kombinasyonlar oluşturması metin veya yapıt üzerinde farklı anlamların yaratımına katkı sağlamaktadır. Burada okuyucunun veya izleyicinin rolüne dikkat çeken Derrida, bu kişilerin okuma bakış açıları ile yapıta dâhil olduğunu ifade etmektedir. Ağatekin'in *Kırık çeyizler* eseri bu anlamda değerlendirmeye uygun nitelikler taşımaktadır. Eser üzerinde oluşturulan fiziksel ve anlamsal katmanlar, izleyicinin de konuya dâhil olmasıyla oluşumunu tamamlamaktadır. İzleyicinin konu ile ilgili geçmiş tecrübesi ya da hiç tecrübesinin olmaması gibi veriler anlamı etkileyecek faktörlerin başında gelmektedir. Her izleyici esere kendi yaşamışlıkları üzerinden anlamlar yükleyerek, bu doğrultuda değerlendirmeler yapmaktadır.

Emre Can'ın Orta Doğu adlı projesinde yer alan *Orta Doğuda Kahvaltı (Görsel 15)* adlı çalışma araştırmamıza katkı sağlayacak bir diğer eserdir. Sanatçı yapıtlarında kili şekillendirmek için geleneksel üretim yöntemlerinin dışına çıkarak üç boyutlu yazıcı kullanmayı tercih etmektedir. İçinde yaşadığımız doğanın hem maddi hem de sezgisel olduğunu ve bizi etkileyen içsel bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Doğanın organik yapısına karşın dijital medyanın yapay yapısıyla bir vurgu yapmaktadır. Sanatçı yaratım pratiğini şu şekilde ifade etmektedir; amacım, yapay formları bir makineden farklı dokunuşlar kullanarak organik bir biçime dönüştürmek, organik ve yapay olan arasındaki zıtlığı yakalamak ve bir makine tarafından üretilen seramik yapılar üzerinde biçim bozmaları yaratarak yeni formlar ortaya çıkarmaktır. Bir yapının iç mekanlarını kullanmak için tasarım yaparken, dijital ortamda oluşturduğum formları geleneksel şekillendirme yöntemleriyle birleştiriyorum. Her bir öğeyi oluşturan ve o öğeyi canlı tutan bir iskelet, bir sistem vardır. Merak ettiğim ve çalışmalarında anlatmak istediklerime odaklandığım şey budur. Yapının yüzeyinin verdiği pürüzsüzlük ve mükemmellikten ziyade iç işleyişini ortaya çıkarmak için onu kırma isteği beni farklı maceralara sürüklüyor. Ayrıca belirlediğim kavram çerçevesinde yeni formlar da elde ediyorum (URL 11).

Görsel 15. Emre Can, *Orta Doğuda Kahvaltı*, 2018.

Sanatçı, Derrida'nın difference söylemi doğrultusunda *Orta Doğuda Kahvaltı* adlı esere yapısökümsel bir metotla yaklaşmaktadır. Postmodern yapısöküm metodunu fiziksel bir boyutta yapıtlarında uygulayan sanatçı bu yöntem ile organik ve yapay arasındaki zıtlıklara dikkat çekmektedir. Bunu yaparken dijital olarak elde ettiği yapay formun içyapısını ortaya çıkarmak için, yapıyı fiziksel bir şekilde bozarak yeni formlar üretme yoluna gitmektedir. Can, makineden çıkan yapay parçayı duygu ve dokunuşlarının yardımıyla bir esere dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Makinenin mükemmel pürüzsüz ama cansız üretimine, canlı olan doğa ile vurgu yapmaktadır. Orta Doğuda Kahvaltı adlı eser üzerinde bilinçli bir şekilde yapısal bozulmalar ve deformasyonlar yaratılmıştır. Sanatçının bu fiziksel yapıbozumlar üzerinden Orta Doğu'da yaşanan savaşlara ve yıkımlara dikkat çekmeyi amaçladığını söylemek mümkündür. Günümüzde bölgede yaşanan savaşlar neticesinde belki de birçok yıkıntı arasında böyle sahneleri görmek hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Can, yapısöküm metodu üzerinden bize sorgulayıcı ve eleştirel güncel bir okuma olanağı sunarak insanlığa karşı sanatçı olarak görevini tamamlamaktadır.

6. SONUÇ

Derrida'nın difference söyleminin, Batı metafiziğinin geleneksel düşünce yapısına karşı bir görüş olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Postmodern dönem içerisinden gelişen bu kavram günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Derrida difference söylemi ile edebi metinlere yapısökümsel bir tavırla yaklaşarak, anlam konusunda farklı ihtimallerinde olabileceğini vurgulamaktadır. Difference söylemi edebiyat ve felsefe gibi alanlarla sınırlı kalmamış birçok farklı disiplini değişik biçimlerde etkilemiştir. Sosyoloji, hukuk, mimarlık gibi alanlarla birlikte, bu kavramın sahip olduğu düşünsel boyutun sanat alanını da etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle modern sonrası dönemde giderek artan sanatta yeni fikirler arayışı sanatçıları farklı disiplinlerde okumalara yönlendirmektedir. Bundan dolayı Derrida'nın edebiyatı temel alarak ortaya koyduğu difference söylemi aslında çağdaş sanat açısından da oldukça dikkate değerdir. Çağdaş sanatın

sorgulayıcı bakış açısı disiplinler arası okumaların yolunu açarak güncel tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Postmodernizmin bir getirisi olan difference söylemi de sanat eseri üzerinde kendisini bir tavır olarak göstermektedir. Plastik sanatlar disipliniinde oluşturulmuş bir eser üzerinde difference söylemi doğrultusunda uygulanacak yapısökme metodu ile eser üzerinde yıkmak, bozma, parçalarla ayırma ve yeni bağlamlar oluşturma olanağı artmış olacaktır. Seramik sanatı da kil malzemenin özellikleri ve uygulanabilecek teknikler sayesinde oluşturulabilecek anlam katmanları bakımından yapısöküme elverişli bir ortama sahiptir. Günümüzde diğer sanat alanlarında olduğu gibi seramik yaratımlarında da geleneksel bakış açılarının her geçen gün azaldığı görülmektedir. Sanatçı artık yaratım sürecinde bazen estetik kaygılarını da bir tarafa bırakarak, mesaj içerikli çok katmanlı eserler üretme yoluna gitmektedir. Bu doğrultuda araştırma, seramik malzemenin bir fikir malzemesine dönüştüğü seçilmiş sanatçı eserleri üzerinden değerlendirme yapmayı olanaklı kılmaktadır. Çalışma kapsamında difference kavramının seramik eserlere nasıl yansıdığını eser ve sanatçı bağlamında anlayabilmek adına yedi sanatçının seçilen yapıtları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmada ilk olarak Grayson Perry'nin *Modern Aile* (Görsel 6) adlı eseri değerlendirilmiştir. Bu eser difference'ın temel ilkesi olan anlamın sürekli ertelenmesi ve farklılık üzerinden kurulması fikrinin görsel düzeyde bir temsilini sunmaktadır. Vazo yüzeyini bir tuval gibi değerlendiren sanatçı, kullandığı resimler ve imgelerle bir göstergeler zinciri oluşturarak anlamın sürekli ertelenmesine olanak sağlamaktadır. Gareth Mason *Secret Keeper* (Görsel 7) adlı eserinde bilinçli bir şekilde deformasyonlar, katkılar, yarıklar ve renk katmanları oluşturmuştur. Mason bunları yaparak, çamurun olasılıklarını kullanıp anlamın sabitlenemezliğini hem estetik hem kavramsal düzeyde görünür kılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen bir diğer eser Rachel Kneebone'nun, *399 Gün* (Görsel 8) adlı heykel çalışmasıdır. Bu heykel figüratif ama parçalanmış beden formlarıyla hem insanın hem de nesnenin bütünlüğünü sorgulamaya yöneliktir. Burada parçalanmış beden estetiği, anlamın kayganlığı ve izleyiciyle kurduğu açık ilişki aracılığıyla kimliğin, ifadenin ve temsilin sabitlenemezliğini ortaya koymaktadır. Ai Weiwei'nin, *Ayçiçeği Tohumları* (Görsel 9 ve 10) adlı eseri ise porselenden yapılmış olan toplam 100.000.000 adet ayçiçeği çekirdeğinden oluşan bir enstalasyon çalışmasıdır. Sanatçının bu eseri, Derrida'nın difference söylemi kapsamında değerlendirildiğinde zamansal ve uzamsal bir boyut kazanmaktadır. Ayçiçeği çekirdeğini gerçek bağlamından koparan sanatçı izleyiciye eleştirel bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Mutlu Başkaya'nın, *Akıllı süzgeci* (Görsel 11 ve 12) adlı karışık malzeme tekniği ile yapılmış eseri değerlendirmemize katkı sağlama noktasında oldukça uydundur. Difference'ın oyun yönüne dikkat çeken bu yapıt, anlamda sürekli olarak ertelenme sabit kesinliklerden ziyade, sürekli bir değişim ve dönüşüme işaret etmektedir. Burada sanatçının geleneksel estetik bakış açısının kesin olarak kabul edilen kurallarının dışına çıkarak vermek istediği mesajı metafor kullanarak ortaya koyduğu görülmektedir. *Kırık çeyizler* (Görsel 13 ve 14) Elif Ağatekin'in hazır nesneleri sanat eserine dönüştürdüğü bir grup eserine verdiği isimdir. Derrida'nın difference söylemi içerisinde yer alan "saçılma" ile birlikte anlam sürekli bir şekilde parçalanıp yeni kombinasyonlar oluşturarak metin veya yapıt üzerinde farklı anlamların yaratımına katkı sağlamaktadır. Ağatekin'in eseri bu noktada değerlendirildiğinde, sanatçının üzerinde oluşturduğu fiziksel ve anlamsal katmanlar izleyicinin de konuya dâhil olmasıyla oluşumunu tamamlamaktadır. Araştırmaya katkı sağlayan son eser Emre Can'ın, *Orta Doğu'da Kahvaltı* (Görsel 15) adlı çalışmasıdır. Postmodern yapısöküm metodunu fiziksel bir boyutta yapıtlarında uygulayan sanatçı bu yöntem ile organik ve yapay arasındaki zıtlıklara dikkat çekmektedir. Yapıyı fiziksel bir şekilde bozarak yeni formlar üretme yoluna giden Can, bu şekilde bize sorgulayıcı, eleştirel ve güncel bir okuma olanağı sunmaktadır. Bu araştırma, Jacques Derrida'nın difference kavramı aracılığıyla çağdaş seramik sanatının biçimsel ve kavramsal dönüşümünü değerlendirmeyi amaçlamıştır. Difference'ın anlamın ertelenmesi ve farklılık yoluyla sürekli olarak yeniden inşası düşüncesi, çağdaş seramik eserlerin geleneksel formlardan saparak çok katmanlı anlamlar üretmesini mümkün kılmaktadır. Seramik, artık yalnızca işlevsel ya da dekoratif bir nesne değil; anlamın sabitlenemediği, sınırların bulanıklaştığı ve izleyiciyle diyalektik bir ilişki kuran bir ifade aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çağdaş seramik sanatçıları tarafından üretilen eserler, Derrida'cı bir yaklaşımla okunduğunda, özne-nesne, biçim-içerik, gelenek-modernite gibi ikiliklerin sorgulandığı alanlar hâline gelmektedir. Seramik, Derrida'nın izinden giderek, sessizliğin ve boşluğun içinde bile anlamın daima ertelendiği, asla tamamlanmayan bir söylem olarak değerlendirilebilir. Bu da çağdaş seramiği, postyapısalcı düşüncenin özgürleştirici etkisiyle yeniden okumanın ve yorumlamanın önünü açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağatekin, E. (2012). *Seramik Sanatında Alternatif Bir İfade Aracı Olarak Atık Keramik Kullanımı* [Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi]. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Altuğ, T. (2008). *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başaran, M. (2013). "Derrida ve Yapıçözüm" veya "Vav". Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), 153-163. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaygi/issue/16208/169827>
- Başkaya Yağcı, H. M. (2009). *Sanatsal Formlarda Keramik ve Karışık Malzeme Birlikteliği* [Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Danabaş, N. (2023). 21. Yüzyıl Kil Malzeme ile Yapısöküm Metodu Üzerinden Sanatçı Ve Yapıt Okumaları. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 8(16), 68-89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijia/issue/80463/1356751>.
- Derrida, J. (1982). *Differance* (A. Bass, Ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1999a). Japon Bir Dosta Mektup. *Toplumbilim*, (M. Atıcı ve M. Omay, Çev.), (10), 185-188.
- Derrida, J. (1999b). *Differance*. *Toplumbilim*, (Ö. Sözer, Çev.), (10), 49-61.
- Derrida, J. (2001). *Writing and Differance* (A. Bass, Ed.), Londra: Routledge Classics.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji* (İ.Birkan, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Derrida, J. (2020). *Edebiyat Edimleri* (A. Utku, & M. Erkan, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- Foster, H. (2017). *Gerçeğin Geri Dönüşü Yüzyılın Sonunda Avangard* (E. Hoşsucu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve Zaman* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Judovitz, D. (1995). *Unpacking Duchamp: Art In Transit*. California: University of California Press.
- Küçükalkan, G. (2017). *Anlamanın Yapısökümü: Haberi Derrida'dan Okumak* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükalkp, K. (2015). Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni-Yirminci Yüzyıl Düşüncesi. İçinde: Ş. Öçal (Ed.), *Derrida ve Dekonstrüksiyon*. İstanbul: İnsan Yayınları. 597-624.
- Spivak, C. G. (2014). *Gramatoloji'ye Önsöz* (İ. Yılmaz, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Şen, M. (2017). Eşdeğer VIII: Carl Andre Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(50), 94-100. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.12433>.
- Timur, T. (2005). *Felsefi İzlenimler Sartre, Althusser, Foucault, Derrida*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Topakkaya A. ve Halıcı E. (2021). Temelsiz Şiddete Karşı Jacques Derrida Felsefesi. *Felsefe Dünyası Dergisi*, (73), 71-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/64193/973341>.

İnternet Kaynakları

- URL- 1: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/andre-equivalent-viii-to1534> (Erişim tarihi: 03.01.2025)
- URL- 2: <https://www.artic.edu/artworks/152961/untitled-portrait-of-ross-in-l-a> (Erişim tarihi: 17.06.2025)
- URL- 3: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/267209> (Erişim tarihi: 18.06.2025)
- URL- 4: <https://www.dezeen.com/2007/07/08/unmade-07-by-karen-ryan/> (Erişim tarihi: 19.01.2025)
- URL- 5: <https://www.meer.com/en/11948-grayson-perry-who-are-you> (Erişim tarihi: 20.06.2025)
- URL- 6: <https://jasonjacques.com/artists/gareth-mason> (Erişim tarihi: 20.06.2025)
- URL- 7: <https://ysp.org.uk/whats-on/exhibitions/past-exhibitions/rachel-kneebone-399-days> (Erişim tarihi: 21.06.2025)
- URL- 8: <https://www.studiointernational.com/rachel-kneebone-interview-399-days-yorkshire-sculpture-park> (Erişim tarihi: 21.06.2025)
- URL- 9: <https://smarthistory.org/ai-weiwei-kui-hua-zi-sunflower-seeds/> (Erişim tarihi: 15.01 2025)
- URL- 10: <https://smarthistory.org/ai-weiwei-kui-hua-zi-sunflower-seeds/> (Erişim tarihi: 15.01 2025)
- URL- 11: <https://www.emrecanceramic.com/about> (Erişim tarihi: 25.02.2025)

Görsel Kaynakları

- Görsel 1. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/duchamp-fountain-t07573> (Erişim tarihi: 02.01.2025)
- Görsel 2. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/andre-equivalent-viii-t01534> (Erişim tarihi: 02.01.2025)
- Görsel 3. <https://www.artic.edu/artworks/152961/untitled-portrait-of-ross-in-l-a> (Erişim tarihi: 17.06.2025)
- Görsel 4. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/267209> (Erişim tarihi: 18.06.2025)
- Görsel 5. <https://www.dezeen.com/2007/07/08/unmade-07-by-karen-ryan/> (Erişim tarihi: 19.01.2025)
- Görsel 6. <https://www.meer.com/national-portrait-gallery/artworks/55509> (Erişim tarihi: 20.06.2025)
- Görsel 7. <https://www.newashgate.org.uk/about/case-study-gareth-mason> (Erişim tarihi: 20.06.2025)
- Görsel 8. <https://www.artsandcollections.com/399-days-in-yorkshire-with-rachel-kneebone/> (Erişim tarihi: 21.06.2025)
- Görsel 9. <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/unilever-series/unilever-series-ai-weiwei-sunflower-seeds> (Erişim tarihi: 15.01.2025)
- Görsel 10. <https://smarthistory.org/ai-weiwei-kui-hua-zi-sunflower-seeds/> (Erişim tarihi: 15.01.2025)
- Görsel 11. Kanişkan, E. (2020). Çağdaş Seramik Sanatçısı Mutlu Başkaya'nın Umuda Yolculuğu, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 8(46), 260-168. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-46-04>.
- Görsel 12. Acıbal, N. (2023). *Antik Mısır Pastası Çamurlarının Üretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi Ve Form Uygulamaları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Görsel 13. Ağaatekin, E. (2012). *Seramik Sanatında Alternatif Bir İfade Aracı Olarak Atık Seramik Kullanımı* [Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi]. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Görsel 14. Ağaatekin, E. (2012). *Seramik Sanatında Alternatif Bir İfade Aracı Olarak Atık Seramik Kullanımı* [Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi]. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Görsel 15. <https://www.emrecanceramic.com/middle-east?pgid=jby3vlnn-f3135a00-9cbd-4ce6-9d55-9d96ea25d61a> (Erişim tarihi: 25.02.2025)

Yabancı Dil Öğrenme Sorunu Hakkında Düşünceler

Tahir BALCI¹

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Başka yerde yayınlanmamış özgün makale.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 16.09.2025

Onay Tarihi: 25.09.2025

Atf: Balci, T. (2025). Yabancı Dil Öğrenme Sorunu Hakkında Düşünceler. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 8(2), 54- 63.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.87290>

Özet

Bu çalışmanın amacı, yabancı dil öğreniminde neden yeterince başarılı olunamadığını yöntem bazında tartışmaktır. Bunun için kaynaklar taranacak ve görüşler tartışılacaktır. Zira günlük hayatta, yolda, garda, otobüste, kısacası herhangi bir yerde bilmediğimiz bir dili konuşan bir insanla karşılaştığımızda onun ne dediğini anlamayı merak ederiz. Bu merak, yabancı dil öğrenme isteği uyandırır. İnsanı dil öğrenmeye sevk eden çok nedenimiz var. Fakat „dil nasıl öğrenilir?“ sorusu bu nedenlerin önüne geçmektedir. Yabancı dili kim dil öğrenecek? Neden öğrenecek? Ne zaman öğrenecek? Ne kadar öğrenecek? Nerede öğrenecek? Kimden öğrenecek? Kiminle öğrenecek? Hangi materyallerle öğrenecek? Bu sorular öğrencilerin, öğretmenlerin ve programcıların yaklaşımlarını etkileyen sorulardır. Araştırmacılar öğrenmeyi daha verimli bir duruma getirmek ve eniyleştirmek için sürekli yeni yöntem arayışında olmuşlardır. Her yöntem kendinden öncekilere doğrudan ya da dolaylı bir tepki olarak, öğrenmeyi daha etkili ve verimli bir şekilde dönüştürme iddiasıyla ortaya çıkmıştır; yoksa çıkışının bir nedeni olamazdı. Ancak bu iddia gerçeği yansıtsa idi, üçüncü bir yöntemin olmasına gerek kalmazdı. Oysa Bilim, toplum, eğitim – öğretim, yaşam gibi alanlarındaki sürekli devinin, yöntemlerde de buna koşut gelişim ve değişimi şart koşar. Bahsedilen yöntemler arasındaki farklar önceledikleri becerilerde ve bu becerilerin hangi strateji ve tekniklerle kazanılacağına odaklanmaktadır. Bir kere bütün yöntemler birden fazla beceri kazandırmayı hedeflenmektedir. En ilkel yöntem kabul edilen dilbilgisi – çeviri yöntemi bile okuduğunu anlama ve yazma / çevirme becerisinin çok iyi öğretilmesini amaçlar. Neticede herkese her becerinin edinilmesi için hitap edebilecek bir yöntem yoktur. Çünkü yabancı dil öğrenen herkes her beceriye gereksinim duymayabilir. Yöntemlerdeki farklılıklar genelde becerilerden hangisinin ya da hangilerinin üzerinde odaklanılacağından ibarettir.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon, Türkçe Eğitimi, Türkçe dersi.

Thoughts On Foreign Language Learning Issues

Abstract

This study aims to discuss why foreign language learning is not always successful, focusing on methodology. To this end, sources will be reviewed and opinions discussed. After all, in daily life, whether on the street, at the station or on the bus, we often find ourselves wondering what people are saying when we encounter someone speaking a language we don't know. This curiosity can spark a desire to learn a foreign language. There are many reasons that motivate people to learn a language. However, the question 'How is a language learned?' takes precedence over these reasons. Who will learn the foreign language? Why will they learn it? When will they learn it? How much will they learn? Where will they learn it? From whom will they learn it?

With whom will they learn it? What materials will they use to learn it? These questions influence the approaches adopted by students, teachers and programmers alike. Researchers have constantly sought new methods to optimise and improve the efficiency of learning. Each method has emerged as a direct or indirect response to its predecessors, claiming to transform learning into a more effective and efficient process. Otherwise, there would be no reason for its existence. However, if this claim were true, there would be no need for a third method. In fact, the constant

¹ Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-00032557-5567>. tbhbalci@gmail.com

evolution of fields such as science, society, education and teaching requires parallel development and change in methods. The differences between the aforementioned methods focus on the prioritised skills and the strategies and techniques used to acquire them. All methods aim to develop multiple skills. Even the grammar-translation method, considered the most basic, is effective in teaching reading comprehension and writing/translation skills. Ultimately, no single method can address the acquisition of every skill for everyone. This is because not everyone learning a foreign language needs every skill. The differences between methods generally boil down to which skill or skills they focus on.

Keywords: Communication, foreign language, methods

1. GİRİŞ

İnsanlar birçok ortamda anlamadığı bir dille karşılaşabilir. Günlük hayatta, yolda, garda, otobüste, kısıcası herhangi bir yerde bilmediğimiz bir dili konuşan bir insanla karşılaştığımızda onun ne dediğini anlamayı merak edebiliriz (bak. Darancık 2018b). Bu merak, yabancı dil öğrenme isteği uyandırabilir. Okullardaki ders müfredatının önemli bir bölümünü zaten yabancı dil(ler) oluşturur; istemesek de yabancı dillerle iç içe oluruz ve yaşarız. Yabancı dil ile karşılaşmamızı etkileyen en önemli etmenlerden birisi de elbette mesleğimizdir. Örneğin kendini geliştirmek ve kendi alanına katkı sağlamak için bilimsel araştırma yapabilmek açısından bir akademisyenin yabancı dil bilmemesi düşünülemez.

Demek ki bizleri dil öğrenmeye sevk eden yeterince gerekçemiz ve nedenimiz var. Bu gerekçelerin samimi veya ciddiyetsiz² olup olmaması öğrenmenin özünü oluşturur. Ancak makalenin başlığını oluşturan „dil nasıl öğrenilir?“ sorusu yabancı dil öğrenme / öğretme uzmanlarının üzerinde daha çok yoğunlaştığı soru olmuş; bu soruya aranan yanıt, yüzyıllardır üzerinde tartışılan öğrenme / öğretme kuramlarının, yaklaşımlarının, yöntemlerinin ve tekniklerinin³ ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

16. Yüzyıldan bu yana eğitimciler ya da filozoflar yabancı dilin etkin bir şekilde kullanılması için kafa yoruyordu. Örneğin Michel de Montaigne (1533–1592), Johann Amos Comenius (1592–1670), John Locke (1632–1704), Johann Bernhard Basedow (1724–1790), James Hamilton (1769–1831) ve Jean Joseph Jacotot (1770–1840) gibi şahsiyetler dilin bireşimci (synthetisch) ve tümevarımcı (induktiv) yöntemlerle etkin bir şekilde öğrenilip kullanılabileceğini savunuyordu.

Johann Valentin Meidinger (1756–1822), Johann Heinrich Philipp Seidenstück (1765–1817), Johann Franz Ahn (1796–1865) ve Heinrich Gottfried Ollendorff (1803–1865) gibi bazı eğitimci ve filozoflar keza dilin etkin biçimde kullanılmasıyla öğrenileceğini savunmuşlar, ancak bireşimci (synthetisch) ve tümevarımcı (induktiv) yaklaşım yerine tümdengelimci (deduktiv) ve çözümleyici (analytisch) yaklaşımı benimsemişlerdir.

Bunlar dışında, 19. Yüzyılda okuldışı öğrenme ve tamamen günlük konuşma ihtiyaçları için geliştirilen Meisterschaftssystem, Methode Gaspey-Otto-Sauer, Methode Booch-Ärkossy, Methode Thum, Methode Toussaint-Langenscheidt, Berlitz-Methode“ gibi yöntemler de vardı.

Biz burada yaklaşım – yöntem farkını dikkate almadan, yabancı dil öğrenmenin etrafında kümelenen bazı soruları sorarak konuyu açmaya çalışacağız:

- Kim dil öğrenecek? Çocuk, yetişkin, kız, erkek, esnaf, sanatkar, öğrenci, öğretmen, yönetici, akademisyen ...
- Neden öğrenecek? Merak, zevk, özel ilgi, anlık iletişim durumları, seyahat, okul hayatının gerekliliği, mesleki gelişim ve iletişim, araştırma için.
- Ne zaman öğrenecek? Tam gün, akşam / gece, boş zaman buldukça.
- Ne kadar öğrenecek? Gereklerinize yetecek kadar, öğrenim bitinceye kadar, yaşam boyu.

² Birçok kişi yabancı dil öğrenmek istediğini söyler, ama eyleme geçmez, yani ciddi değildir, gerçekte istememektedir.

³ Yaklaşım, müfredatın tasarımına yönelik genel bir inanç ya da ilkelere bütündür. Yöntem ise bir yaklaşımın özetlediği ilkelere dayanan öğrenme / öğretme biçimini anlatır. Teknik, bir yöntemi uygularken izlenen adımlar anlamına gelir.

- Nerede öğrenecek? Okulda, kursta, kendini uygun hissettiği ortamlarda (otobüs, tren, çay bahçesi vb.)
- Kimden öğrenecek? Okul / kurs öğretmeninden, bilgisayardan, kendi kendine (kitaptan, kulaklıktan dinleyerek, film izleyerek)
- Kiminle öğrenecek? Tek başına, grupla (ikili, üçlü vs.), sınıf arkadaşlarıyla.
- Hangi araçlarla öğrenecek? Kitap, defter, kalem, slayt, video, film vb. görsel – işitsel araçlar (bak. Darancık 2013).

Bu ve benzeri sorular öğrencilerin, öğretmenlerin ve plan ve programcılarının yaklaşımlarını etkileyen sorulardır. Böylece araştırmacılar öğrenmeyi daha verimli bir duruma getirmek ve eniyileştirmek için sürekli yeni yöntem arayışında olmuşlardır (bak. Zagratzki 2006). Her yöntem kendinden öncekilere doğrudan ya da dolaylı bir tepki olarak, öğrenmeyi daha etkili ve verimli bir şekilde dönüştürme iddiasıyla ortaya çıkmıştır; yoksa çıkışının bir nedeni olamazdı. Ancak bu iddia gerçeği yansıtsa idi, üçüncü bir yöntemin olmasına gerek kalmaz idi. Oysa Bilim, toplum, eğitim – öğretim, yaşam gibi alanlarındaki sürekli devinim, yöntemlerde de buna koşut gelişim ve değişimi şart koşar. Böylece yeni yöntemlerin çoğu öncekilerden mikro düzeyde ayırt edilebilir. Aşağıda sıralanacak olan bazı yöntemlere baktığımızda ortak yanlarının farklı yönlerinden daha büyük olduğunu ve önceki yöntemlerden bir şeyler aldığını görürüz. Siyah – beyaz gibi öncesiyle ayrılmak isteyen yöntemler arzu ettikleri etkiyi yaratamaz. Örneğin dilbilgisi çeviri yönteminde dilbilgisi kurallarının bilinmesini ve yazınsal metinlerin çevrilebilmesini amaçlardır. Bugün hangimiz bir yabancı dilin kuralıysa iyi öğrenilebileceğini iddia edebilir? Tabii ki öğrenmenin odak noktasını kuralları öğrenmek olmayacaktır (Karaman 2013), lâkin çoğu zaman öğrenirken biz kendi kuralımızı kendimiz oluşturur ve kendimize özgü bir öğrenme tarzı oluştururuz. Belki 19. Yüzyılın koşullarında herkesin kitlesel tarzda yabancı dil öğrenmesine, sokakta vs. konuşmasına gerek yoktu. Yabancı dil ihtiyacını oluşturan temel etmenler okumak, anlamak ve çevirmektir. Çeviri – dilbilgisi yöntemine tepki olarak doğal / doğrudan yöntem, dilbilgisini tamamen gözardı edip yabancı dilin anadilimizi öğrendiğimiz gibi öğrenilebileceğini sanmıştı. Oysa yabancı dili anadili gibi ve anadilimiz(in etkisi yokmuşcasına) anadilimizden bağımsız öğrenmek, bizce öğrenmenin ruhuna aykırıdır. Öğrendiğimiz ilk dil ve daha sonrasında öğrendiğimiz yabancı diller, sonradan öğrenilen dilleri olumlu ya da olumsuz etkiler.

2. BAZI YABANCI DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Aşağıda en çok bilinen yöntemler hakkında bilgiler verilecektir.⁴

2.1. Dilbilgisi - Çeviri Yöntemi (Grammatik – Übersetzungsmethode)

19. yüzyıla / 20. Yüzyılın başlarına kadar Eski Latince, Eski Yunanca öğretiminde etkili olan bu yöntem çok ilkel görünse de, birçoğumuzun açık ya da örtük olarak hâlâ yararlandığı bir yöntemdir. Yöntem, dilbilgisi kurallarının (sözdizim, biçimbilgisi) öğrenilmesine, sözcük dağarcığının geliştirilmesine, yazılı metinlerin iyi anlaşılmasına ve çeviriye odaklanır. Dersler genellikle anadilde işlenir. Okuduğunu anlama dışındaki becerilerin ihmal edilmesi bu yöntemin en büyük eksikliğidir.

2.2. Seri Yöntemi (Serien-Methode)

Keza 20 Yüzyılın başlarında tasarlanan Gouin'in seri yöntemi, çocukların dil öğrenimi aşamalarını örnek almasıyla bilinir. Temel ilke, algılamaları kavramlara dönüştürmek için eylem ile sözü birbirleriyle bağdaştırarak dili öğretmektir. Adı çok az duyulan bir yöntemdir. Görsellerle, hareket ve dramatizasyonla desteklenen dersler, “Okula gidiyorum – Derse giriyorum – Tahtaya çıkıyorum – Cümleler yazıyorum” gibi söz serileriyle öğrenmenin sağlanacağını savunur.

2.3. Assimil yöntemi (Assimil – Methode)

Assimil, 1929'da Alphonse Chérel'in Fransa'da kurduğu yayınevinin adıdır. Yöntem, adını bu yayınevinden alır. Chérel, L'Anglais Sans Peine adlı kitabını yayınlarak Assimil yöntemini kurmuştur. Kendi kendine öğrenme için tasarlanan bu yöntemin özelliği, öğrencinin karşı karşıya

⁴ Yabancı dil öğretim yöntemlerinin yanında, yabancı dil öğretimine dolaylı katkı sağlayan edebiyat öğretimi yöntemleri de vardır (bak. Müller 1968; Aksöz & Darancık 2008; Aksöz 2012 ve 2017; Darancık 2015 ve 2018a).

gelen sayfalarda yer alan iki dilli bir metni, ekli ses kaydıyla günlük dersler halinde çalışmasıdır. Bu yöntem, okullardaki yabancı dil öğretimine herhangi bir etkisi olmamıştır.

2.4. Doğal Yöntem / Doğrudan Yöntem (Direkte Methode)

Öncüleri Maximilian Berlitz ve Charles François Gouin olan bu yöntem 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında dilbilgisi – çeviri ve seri yöntemlerine karşı tepkisel bir değişim hareketi olarak doğmuştur. Bu öncüler seri yönteminde olduğu gibi, yabancı dilin de anadiline benzer bir biçimde öğrenilebileceğini savunmuşlardır. Keza düşünce ve sözlü eylem arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgularlar. Çeviriye başvurulmadan yabancı dilin doğrudan kullanılması, anadilin derslerde kullanılmasından kaçınılması, konuşma, sesletim ve dinlediğini anlama becerilerinin öncelenmesi, tümevarım yöntemiyle açık dilbilgisi öğretimi yerine örnek ve kullanım yardımıyla örtük bir şekilde dilbilgisi kurallarının keşfedilmesi, günlük yaşamda dilin pratik kullanılması, soru-cevap alıştırmaları ve anlık (spontane) öğretmen-öğrenci etkileşimi ile öğrencilerin derse etkin katılımı bu yöntemin esasını oluşturur.

2.5. İşıtsel Dil Yöntemi (Audiolinguale Methode)

1940'lar-1960'lar arasında ABD ordusu personeline yabancı dil öğretmek için açılan kurslarda kullanılmak üzere için geliştirilen, yapısalcılık ve davranışçılık temelli ilk yöntemidir. Türkiye'de bu yöntemin kullanımının en az 1980'li yıllara kadar sürdüğü söylenebilir. Nitekim ortaokul ve lisede bize bu yöntem uygulanmıştır.

Bu yöntemde göre yabancı dil öğreniminde dilbilgisi açıklamalarından kaçınılır, kuralların örtük olarak anlaşılması beklenir. Öğrenmenin kalıp alıştırmalarla, yoğun tekrarlarla ve diyaloglarla gerçekleşeceği kabul edilir.

2.6. Görsel – İşıtsel yöntem (Audiovisuelle Methode)

1950'lerden sonra ortaya çıkan bu yöntemin, görsel materyaller katılarak sesli dil yönteminin farklılaştırılmış bir biçimi olduğu düşünülebilir. Bu yöntemde göre yabancı dil, belirli bağlamlar içerisinde, görsel ve işitsel materyallerle desteklenerek anadili gibi öğrenilmelidir. Kuru dilbilgisi kuralları yerine ses kayıtları, diyaloglar, filmler, resimler vs. bu yöntemin esasını oluşturur.

Dilbilgisi kurallarının tündengelimli bir öğrenmeyle zaman içerisinde öğrenci tarafından keşfedilmesi beklenir. Konuşmaya başlamadan önce esas olan şey, dili görmek ve işitmek suretiyle öğrenmektir. Bu yöntemde mümkün olduğu kadar anadilinin kullanılmasından kaçınılır.

2.7. Aracı Yöntem (Vermittelnde Methode)

Bu yöntemin n önde delen savunucusu Harald Gutschow'dur. 19. yüzyıla / 20. Yüzyılın başlarına kadar etkili olan geleneksel yöntemlere tepki olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan işitsel yöntem ve görsel-ışitsel yöntemler devreye sokulmuştu. Ancak H. Gutschow, A. Bohlen ve F. Schubel gibi eğitimcilere göre bu yöntemlerde sadece belli becerilere odaklanılması ve önceki geleneksel yöntemlerin sağlayabileceği kazanımların dikkate alınmaması, aracı yöntemi doğurmuş oldu (bak. Gutschow 1968).

Aracı yöntemde göre yabancı dil derslerinde anadilinden sakınılması ve dilbilgisini öğrencinin keşfetmesinin beklenmesi zihne dayalı eğitim çabalarıyla uyumsuzdu. İşıtsel yöntem ve görsel-ışitsel yöntemin çözmekte zorlandığı sözcüksel, dilbilgisel, sözdizimsel, deyimse ve biçimsel yapıların algılanıp kullanılabilmesi için anadili de kullanılabilir, dilbilgisel açıklamalar da yapılabilir.

2.8. Dalma Yöntemi (Immersionmethode)

1965 yılında Kanada'nın Québec kentinde bir grup veli, bir pilot proje başlatarak İngilizce konuşan çocukların 1. sınıftan itibaren tüm derslerde yalnız Fransızca eğitim görmesini sağladı. Elde edilen sonuçlara göre çocuklar İngilizcede geri kalmadan Fransızcaı öğrenip iki dilli olmuşlardı. Bu sonuçlar, dalma yönteminin Avrupa, Asya ve Amerika'da yaygınlaşmasını sağladı.

Dalma yöntemi, öğrencilerin “bir çocuğun ana diline dalması” ya da anadilini kullanarak öğrenmesi gibi yabancı dile “dalarak” öğrenmelerini amaçlar. Böylece öğrenci yabancı dil ile sürekli temas

halinde olacak ve okulda, günlük yaşamda, medyada, her yerde dili hızlı ve doğal bir biçimde edinebilecektir.

Dalma yöntemine göre dil bir iletişim aracıdır. Başlangıç aşamasından itibaren dili etkin kullanmak esastır. Temel ilkeler bağlamsal öğrenme ve sözsüz destektir. (mimik ve jestler); çeviri ve dilbilgisi üzerinde ya hiç durulmaz ya da mümkün olduğu kadar az durulur.

2.9. Yapısal Yaklaşım / Durumsal Dil Öğretimi (Structural Approach / Situational Language Teaching)

20. yüzyılın başlarında İngiltere’de ortaya çıkan bu yönteme göre yabancı dil birbiriyle bağlantısız kuru kuruya dilbilgisi kuralları ile değil, belli durumlar ile ilgili ve bağlamlara göre oluşturulan diyalog ve alıştırmalar yoluyla öğrenilebilir. Böylece içeriğe uygun sözdizimsel ve biçim yapılar, işlevler sayesinde keşfedilmiş olur. “Sinemada”, “duraktı”, “tiyatrodada”, “markette” gibi durumsal / bağlamsal diyaloglar bugün bile birçok kitapta yer almaktadır. Lâkin diyalogların ve alıştırmaların özgün değil de yapay metinlerden oluşması verimsizliğe neden olmuştur. Yöntem kısmen de olsa ses – dil yöntemine benzemektedir.

2.10. İletişimsel Yöntem (Kommunikative Methode)

1970’lerden sonra insan ve girdi temelli yöntemler rağbet gördü. Bu bağlamda anılan ilk yöntem iletişimsel yöntemidir. Buna göre yabancı dil, gerçek hayattaki iletişim ve etkileşimler esas alınarak yapılandırılmıştır. İletişim dilbilgisel doğruluktan ziyade dili özgün bağlamlarda etkin veya edilgen biçimde kullanabilme (konuşma, konuşulma) anlama, yazma, yazılanı anlama) becerilerinin akıcı bir şekilde gerçekleştirilebilmesine öncelik verildi. Kültürel öğelere çok önem verilmeye başlandı (bak. Piepho 1974).

2.11. İçerik Temelli Öğretim

İçerik Temelli Öğretim, dil öğrenimini konu içeriği ile entegre ederek, öğrencilerin akademik materyallerle ilgilenirken dil becerilerini edinmelerini sağladı. Bu yaklaşım, hem dil yeterliliğini hem de içerik bilgisini aynı anda geliştirmeyi amaçlayarak öğrenmeyi daha anlamlı ve ilgili hale getirdi. Sınıfın ötesinde dil kullanımı için bir bağlam sağladı. İçerik Temelli Öğretim, dil öğrenimini konu içeriği ile bütünleştirerek, öğrencilerin akademik materyallerle uğraşırken dil becerilerini edinmelerini sağladı. Bu yaklaşım, hem dil yeterliliğini hem de içerik bilgisini aynı anda geliştirmeyi amaçlayarak öğrenmeyi daha anlamlı ve ilgili hale getirdi. Sınıfın ötesinde dil kullanımı için bir bağlam sağladı.

2.12. Soru (Görev) Temelli Dil Öğretimi (Fragenbasierte Fremdsprachenunterrichtsmethode)

İletişimsel yöntemin bir türü olarak görülen soru ya da görev temelli yöntem, yabancı dilde “bir gezi düzenlemek, parti vermek, pasaport şubesinden bilgi almak, hastaneye gitmek” gibi anlamlı görevleri yerine getirmek biçiminde gerçek ortamlar tasarlanır. Odak noktası kurallardan çok, dilin özgün iletişim boyutudur.

2.13. Öğrenci (Strateji) Merkezli Yaklaşım Lernstrategien-Ansatz / Lernerzentrierter Ansatz)

Bireysel öğrenme stratejilerinin– örneğin sözcük öğrenme / kullanma, akılda tutma tekniklerinin öğretilmesini / öğretilmesini - temel amaç sayanbu yöntem, öğrencilerin özerkliğini teşvik etme esasına dayanır. Kalıcı bireysel başarıyı ve kişisel gelişimi öne çıkaran bu yöntemin olumsuz yanı, grupla öğrenme için uygun olmamasıdır. Her kişiye uygun bir yabancı dil öğrenme yönteminin olmayacağı gerçeği, aslında bu yöntemi uygunluğu için bir gerekçedir. Fakat her bireyle / öğrenciyle ayrı ayrı ilgilenmek büyük bir maddi külfet getireceği için olanaksız yakındır.

2.14. Toplam Fiziksel Tepki Yöntemi (Methode der gesamten körperliche Reaktion)

James Asher’in 1970’lerde ortaya attığı bu yöntem bazı yönleriyle doğrudan yöntemi andırmaktadır. Bu yöntemde öğrencilerin etki – tepki yoluyla dili kullanmaları istenir. Yani öğrencilerin “tahtaya kalk”, “bir sözcük yaz”, “yerine otur”, elini uzat” gibi emirlere yanıt olarak

fiziksel bir eylemde bulunmaları beklenir ve böylece öğrenmenin daha hızlı ve anlamlı içselleştirileceğine inanılır. Bu yöntemin ancak çok küçük gruplarla ya da bireylerle uygulanabilecek gibi görülmesi zayıf halkasını oluşturmaktadır.

2.15. Doğal Yaklaşım (Natürlicher Ansatz)

Doğal yaklaşım, 1977'te öğretmen Terrell ve Krashen tarafından geliştirilmiştir. Temel ilke, anadili nasıl ediniliyorsa, yabancı dilin de öyle edinileceği fikridir (bak. Durmuş 2018). Bu haliyle Assimil, doğrudan ve seri yöntemlerine benzemektedir. Bu yönteme göre girdiler anlaşılabilir olmalı, duygusal dezavantajlar bulunmamalıdır; öğrenciler kendilerini hazır hissettiklerinde ders katılabilir.

2.16. Telkin Yöntemi (Suggestopädie)

Georgi Lozanov'un geliştirdiği bu yöntem, rahat ve kendinden emin bir ortamda öğrencilerin daha etkili öğrenebilecekleri mantığına dayanmaktadır. Sıcak, samimi ve eğlenceli bir ortam yaratmak (bak. Gehring 2000) için arka plan müziği, rahat koltuklar, güzel kokulu mistik bir hava, yani konfor sağlayıcı her şeyin telkin edici ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir teknik olduğu kabul edilir. Yapılan bir çalışmada günlük hayatta girişken kişilik özelliklerine sahip olmayan öğrencilerin konuşma derslerinde de çekingen davranışları bulgulanmıştır (Karaman 2016). Bu nedenle belki çekingen olan çocukları rahatlatması için uygundur, ama genelde böyle bir öğrenme ortamının sağlanmasının çok zor olduğu açıktır.

2.17. Sessizlik Yöntemi (Die Schweigemethode / Die stille Methode)

Öğrencilerin mümkün olduğu kadar çok, öğretmen ise mümkün olduğu kadar az konuşması konuşması gerektiği fikrine dayanan bu yöntem her yönüyle öğrenci merkezlidir. Matematik eğitiminde kullanılan, farklı uzunluk ve renklerdeki çubuklar, etkileşimli materyaller, sesletim, dilbilgisi ve sözcük öğrenmede daha özerk öğrenme sağlar. Görsel destek sağlaması, öğrenmeyi somutlaştırması, keşfetmeyi ve yapısal farkındalığı sağlaması, işbirliğini teşvik etmesi bakımından ilkökul, ortaokul ve özel eğitim öğrencileri için değerli bir yaklaşımdır

2.18. Sözcüksel Yaklaşım (Lexikalischer Ansatz)

Bu Yaklaşım, yabancı il öğrenmede tek tek kelimeler ya da dilbilgisi kuralları yerine, sözcük öbekleri öğretmenin önemini vurgulamıştır. Odak noktası sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi ve deyimlerin kullanılabilmesidir. Böylece akıcı ve doğal dilin kullanılabileceği düşünülür. Bağlam ve anladın dil öğrenimindeki rolü çok nemlidir

2.19. Toplulukta Öğrenme Yöntemi (Lernen in Gemeinschaften, Community-Lernen, Gemeinschaftsorientiertes Sprachlernen)

Bu yöntemin asıl hedefi, öğrencilerin özgüvenlerini ve iletişim becerilerini artırabilecekleri öğrenme ortamları hazırlamaktır. Öğretmenin kolaylaştırıcı ve danışman rolünü yüklediği bu yöntem karşılıklı etkileşim ve akran işbirliği temeline dayanmaktadır.

Bu yöntemde kişisel ihtiyaçların, duygu, düşünce ve deneyimlerin anadiliyle ifade edilmesi öngörülür. Dolayısıyla öğretmen öğrencilerin anadillerini bilmeli fikirlerini yabancı dilde ifade etmelerine yardımcı olmak durumundadır. Her ne kadar dilin iletişim boyutu vurgulansa da, Stephen Krashen'in „You want to get better at enother Language? Listen and read, listen and read“ (Başka bir dilde daha iyi olmak mı istiyorsun? Dinle ve oku, dinle ve oku) sözü (bak. Richards 2025) iki beceriye odaklanıldığını göstermektedir ki, bu bizce bir eleştiri konusu olabilir.

Düşünme, kaydedilmiş konuşma, tartışma, transkripsiyon ve dil çözümlemesi gibi aşamalardan oluşan öğrencinin özerkliği ve iletişim becerilerinin artırılması gibi artıları olsa da; anadiline fazla yer vermesi, ses kaydı yapma, çözümleme gibi aşamaların sıkıcı olması, hatta kısmen dilbilgisi – çeviri yöntemini andırması nedeniyle ideal bir yöntem olduğu söylenemez.

2.20. Okuma ve Öykü Anlatımı Yoluyla Yeterlilik Öğretimi (Lernen durch Geschichtenerzählen / TPR Storytelling)

Yabancı dil öğretiminde okuma ve öykü anlatımı kullanan bu yöntem üç adımda yürütülür: İlk adımda, öğrenilecek sözcük yapıları, çeviri, jestler ve kişiselleştirilmiş sorular kullanılır. İkinci olarak bu yapılar, sınıfta anlatılan bir öyküde geçirilir. Son adımda ise bu yapılar sınıfta okunan bir metinde kullanılmak suretiyle pekiştirilir.

Bu süreçte öğretmen, öğrencilerin yabancı dili anlamasına yardımcı olmak sözcüklerin belli ölçütlere göre sınırlandırılması, anlaşılır ve kolay sorular sorulması, anlamının kontrol edilmesi ve çok kısa dilbilgisi açıklamaları teknikler kullanır. Bunun dışında serbest gönüllü ek okuma etkinlikleri de düzenlenir.

2.21. Kubaşık Dil Öğrenimi (Gemeinschaftsorientiertes Sprachlernen)

Çokparlamış'ın (2010, 7) Olsen ve Kagan'a dayanarak belirttiğine göre kubaşık ya da işbirlikli öğrenme, grup üyeleri arasında etkileşim içeren ve sosyal bir bağlamda gerçekleşen bir öğrenme biçimidir. Kubaşık öğrenmede, her grup üyesi kendi öğrenmesinden sorumlu olduğu gibi diğer grup üyelerinin öğrenmesini de desteklemek ve en üst düzeye yükseltmekten sorumludur.

Aynı kaynakta Johnson, Johnson ve Holubec'ten alıntılanan kubaşık öğrenmenin ilkeleri şöyle sıralanmaktadır: grup başarısı için pozitif karşılıklı bağımlılık, yüz yüze etkileşim, bireysel ve grup sorumluluğu, kişilerarası ve küçük grup becerileri, sosyal beceriler, grup sürecinde hedeflere ne kadar ulaşıldığını tartışma.

2.22. Sinirdilbilimsel Programlama (Neurolinguistische Programmierung - NLP)

1970'lerde Richard Bandler ve John Grinder'in geliştirdiği sinirdilbilimsel programlama, terapistlerin ve iletişimcilerin çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Yabancı dil öğrenme süreçlerinde tamamen bilişsellik yerine sosyo-duygusal koşulların büyük bir rol oynadığı kabul edilir.

Zihinsel gelişim için "modelleme" yöntemini kullanır. Yani öğretmen, belirli rehberlik tekniklerini kullanır ve öğrencinin iletişim girişimlerini yönlendirir.

2.23. Öğreterek Öğrenme Yöntemi (Lernen durch Lehren)

Sürekli bir eylem araştırması olan öğreterek öğrenme, öğrencilerin edilgen olmamasını, sürekli aktif bir biçimde bilgiyi üretmek özümsemesini öngörür. Bunun için öğrenciler içeriği araştırıp yapılandırır, açıklamalar hazırlar, sunumlar yapar, soru sorar ve sorulan soruları yanıtlar, tartışmalara katılır.

Bu strateji ve tekniklerin yardımıyla derinlemesine bir anlama gerçekleşir. Zira öğrenci anlamadığı şeyi anlatamaz. Öğrencinin bağımsızlık ve sorumluluk bilinci daha çok gelişir. İletişim, takım çalışması, duygudaşlık gibi sosyal beceriler güçlenir. Daha yüksek katılım ve motivasyon meydana gelir.

2.24. Yabancı Dil Gelişimi (Theorie des Fremdsprachenwachstums)

Öğreterek öğrenme gibi Jean-Pol Martin tarafından geliştirilen bu yöntem, yabancı dil öğrenimini sırf bir bilgi edinme süreci olarak değil, öncelikle organik, bütüncül bir gelişim süreci olarak anlaşılmaktadır. Yabancı dil edinimi, doğrusal bir bilgi edinme süreci dilbilgisi kuralı veya sözcük ezberleme olarak değil, anadilin edinimi gibi doğal bir büyüme süreci olarak görülmektedir.

Sürekli ve doğal dil gelişimi önceleyen bu yöntem iletişim odaklıdır ve bilgi kaynağı olarak sadece öğretmene değil, işbirliğine önem verir. Öğrenme açısından okul dersleri ve materyalleri yetersizdir, günlük yaşamdan özerk deneyimlerle, diyaloglar vb. süreçlerle daha çok büyür. Modern sosyal ağlardaki arkadaş gruplarıyla gerçekleşen yaşam boyu öğrenme ile bu yöntem ideal biçimde işler (bak. Darancık 2012).

2.25. Tersine Öğrenme Yöntemi (Umgedrehter Unterricht)

Tersine öğrenme / tersine sınıf, son zamanlarda yabancı dil eğitiminde güncellik kazanmıştır. Öğretmenin konuyu anlatması, sonra da öğrencinin bunu anlaması ve evde çalışması gibi geleneksel öğrenme biçimleri yerine öğrenme tersine çevrilir. Öğrenciler normal şartlarda okul

ortamında öğrenceleri içeriği ev ortamında kendileri öğrenir, okulda ise konuya yönelik uygulamalar öğretmen rehberliğinde yapılır (Karaman 2019). Yani konu önceden öğrencilerce belirlenir ve öğrenciler içeriğe dersten önce evde hazırlanır. Konulara dair videolar izler, dinleme yapar, haber vb. metinleri okur. Sonra da etkileşimli oturumlarda öğretmen rehberliğinde öğrenciler, rol oyunlarıyla, tartışmalarla ya da alıştırma konular / içerikler aktif bir biçimde derinlemesine işlenir, uygulanır, tartışılır, düzeltilir ve pekiştirilir.

3. SONUÇ

Yukarıda değişik kaynaklara dayanarak toplam 31 yöntemin / yaklaşımın adını andık. Anmadığımız yöntemler de olabilir. Yöntemler arasındaki farklar çoğunlukla öncelikleri becerilerde ve bu becerilerin hangi strateji ve tekniklerle kazanılacağına odaklanmadır. Bir kere bütün yöntemler birden fazla beceri kazandırmayı hedeflenmektedir. En ilkel yöntem kabul edilen dilbilgisi – çeviri yöntemi bile okuduğunu anlama ve yazma / çevirme becerisinin çok iyi öğretilmesini amaçlar.

Özetlediğimiz bilgiler şunu göstermektedir: Herkese her becerinin edinilmesi için hitap edebilecek bir yöntem yoktur. Çünkü yabancı dil öğrenen herkes her beceriyi gereksinim duymayabilir. Kendisini yabancı dil öğrenmeye sevk eden etmenler, yani içsel ve dışsal motivasyon unsurları ne ise insan ona göre beceriler kazanmaya çalışır.

Kısacası yabancı dil öğrenimi / öğretimi sorunlarını kesin olarak çözecek ve herkese uygun gelecek bir yöntem olamaz. Özünde makro düzeyde bütün yöntemler birbirine az ya da çok benzemektedir. Nitekim hepsinin temel amacı, sözlü ya da yazılı iletişim becerilerinin kazanılmasıdır. Bu beceri okuduğunu anlama, yazma, dinlediğini anlama veya konuşma becerisi olabilir. Yöntemlerdeki farklılıklar genelde bu becerilerden hangisinin ya da hangilerinin üzerinde odaklanılacağından ibarettir. Odaklanmayı belirleyen etmenler, kişinin yaşı, cinsiyeti, mesleği, neden dil öğrenmek istediği; ne kadar, hangi sürede, nerede, kimden, kiminle, hangi araçlarla öğreneceği gibi unsurlardır. Herkese hitap edecek bir yöntem olamaz. Yöntemler ihtiyacın niteliğine bağlıdır.

Özetle, kullanılan farklı terminoloji, *çoğu zaman içeriği mikro düzeyde farklı olan yöntemlerin kendi arasındaki farklılıkların büyük olduğu* izlenimini vermekten öteye gidememektedir. Bu kadar uzun süredir bu kadar bilim insanı bu kadar yöntem icat ettiği halde yabancı dil öğrenme sorunlarının çözülmemiş olması başka bir anlama gelmez.

Çalışmayı şu düşünceyle bağlamak, günümüzdeki yöntemleri daha çok sorgulamamıza neden olabilir: Yabancı dil öğrenmeye ve yabancı dil yöntemlerine hem fazla ihtiyaç kalmamıştır, hem de fazlasıyla ihtiyaç hasıl olmuştur. İhtiyaç kalmamıştır, çünkü teknoloji o kadar ilerledi ki, her yerde her şeyi anında çevirme ve karşımızdaki insanla iletişim kurma olanağı doğmuştur. Fazlasıyla ihtiyaç oluşmuştur; zira göç / ticaret / eğitim / uluslararası ilişkiler sonucunda bütün ülkeler, kültürler, diller ve sınırlar neredeyse iç içe girmiştir. Bu olgular fazlasıyla iletişim ve etkileşim gerektirmektedir, bunun aracı ise yabancı dildir. Bu gereksinimi karşılamak için isteyen herkes birçok yerde (yürürken, dinlenirken evde, otobüste, uçakta, parkta, kafede) ihtiyacına göre kendi kendine de yabancı dil öğrenebilir, yöntemini kendisi bulur.

KAYNAKÇA

- Aksöz, M. (2012). *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi*. Konya: Çizgi.
- Aksöz, M. (2017). *Biçimler ve Uygulamalı Öğretimi*. Konya: Çizgi.
- Aksöz, M. & Darancık, Y. (2008). Yabancı Dil Eğitiminde Fabl. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, Cilt 3, Sayı 34, s. 126 - 136.
- Balci, T. (1993). Türkiye’de Pek Uygulanmayan Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri Üzerine. *Öğretmen Dünyası*, Sayı 158, s. 7-11.
- Başkan, Ö. (1969). *Yabancı Dil Öğretimi*. İstanbul.
- Bohlen, A. (1952). *Methodik des neusprachlichen Unterrichts*. Heidelberg.
- Çokparlaş, A. (2010). *Effects of Cooperative Learning on Teaching English to Young Learners*. Master of Arts. Çukurova University Institute of Social Sciences.
- Darancık, Y. (2012). ‘Yabancı Dili Geliştirme Yöntemi’ ile Yabancı Dil Derslerinde Okuma Becerisinin Geliştirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, s. 255 – 268.

- Darancık, Y. (2013). Der Einsatz der Präsentationssoftware 'Powerpoint' als Lehrmethode im Fremdsprachenunterricht. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 8, Sayı 8, s. 417 – 429.
- Darancık, Y. (2015). *Dil Öğretiminde Alternatif Yöntemlerin Edebi Metinlerle Uygulanması*. Stuttgart: OmniScriptum GmbH Co.
- Darancık, Y. (2018a). Eylemsel ve Üretimsel Yazın Öğretim Yöntemi ve Sözkonusu Yöntemin 'Kısa Öykü İncelemesi ve Öğretimi' Dersinde Uygulanması. *Asos Journal*, Sayı 68, s. 170-193.
- Darancık, Y. (2018b). Merak Duygusu ile Etkili Yabancı Dil Öğretimi. *Turkish Studies -Educational Sciences*, Cilt 13, Sayı 4, s. 421-437.
- De Florio-Hansen, I. (2022). *Lehr- und Lernmethoden im Fremdsprachenunterricht. Ein Handbuch für Lehrkräfte*.
- Durmuş, M. (2018). Yabancı / İkinci Dil Öğretiminde Doğal Yöntem(ler) ve Doğal Yaklaşım(lar) Üzerine. *Türkbiğil*, Sayı 36, s. 203-212. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/991567](https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/991567) (Erişim tarihi: 02.09.2025).
- Gehring, W. (Ed.) [2006]. *Oldenburger Forum Fremdsprachendidaktik*, Band 3. Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität.
- Gehring, W. 2000) Unterhaltsame Lesestationen mit graded readers: Alan Posener, The Shop. *Der Fremdsprachliche Unterricht Englisch*, Sayı 48, s. 12-16.
- Gömlüksiz, M. N. (2000). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler ve Yöntem Sorunu. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı*, Sayı 5, s. 253 – 264.
- Gutschow, H. (1964). *Englisch an Hauptschulen. Probleme und Arbeitsformen*. Berlin: Cornelsen.
- Hallet, W., Königs, F. G. & Martinez, H. (Ed.) (2020). *Handbuch Methoden im Fremdsprachenunterricht*. Hannover: Friedrich Verlag.
- Karaman, F. (2013). Die Relation zwischen Form und Funktion bei der Grammatikvermittlung. *Diyalog*, sayı 2, s. 78-86.
- Karaman, F. (2016). Girişken Kişilik Özelliklerine Sahip Olmak İle Bir Yabancı Dilde İletişim Kurabilme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Asos Journal*, Sayı 4, s. 403-411.
- Karaman, F. (2019). Evde Ders Okulda Ödev Modelinin İkinci Yabancı Dil Olarak Almanca Dilbilgisinin Öğretimine Uyarlama. B. Duman/S. Sidekli (Ed.) *Eğitimde Araştırmalar* içinde (s.135-147) Ankara: Eğitim Kitab.
- Kocaman, A. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler. *Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı*, TDK Yayınları, s. 379-380. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kocaman_03.pdf](https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kocaman_03.pdf) (Erişim tarihi: 05.09.2025).
- Krashen, S. (1981). Second Language Acquisition and Second Language Learning. *Language Teaching Methodology Series. Pergamon Intitute of English*. Oxford: Pergamon Press.
- Müller, R. M. (1968). Literature Simplified. *Die Neueren Sprachen*, 67/12, s., 627-630.
- Müller, B.-D. (Ed.) [1992]. *Anders lernen im Fremdsprachenunterricht*. Berlin: Langenscheidt.
- Piepho, H.-E. (1974). *Kommunikative Kompetenz als übergeordnetes Lernziel im Englischunterricht*. Dornburg.
- Richards, O. (2025). Stephen Krashen, Çok Dilli Toplulukta Dil Öğrenimi Üzerine. <https://storylearning.com/blog/stephen-krashen-language-learning> (Erişim tarihi: 02.09.2025).
- Zagratzki, U. (Produktionsorientierter Literaturunterricht anhand von Easy Readers oder: Textintervention als Verfahrensweise. *Oldenburger Forum Fremdsprachendidaktik*, Band 3 (Ed. W. Gehring). Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität, s. 131 – 145).

İnternet siteleri:

https://wclassroom.com/2011/03/07/language-teaching-methodologies-through-the-years/?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 11.09.2025).

<https://www.allesprachen.at/blog/sprachen-lernen/> (Erişim tarihi: 15.09.2025).

https://www.tesolonline.com/pillars/tesol-training-methods/communicative-language-teaching-vs-audio-lingual-method/the-evolution-of-language-teaching-methods/?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 16.09.2025).

https://de.wikipedia.org/wiki/Methodengeschichte_des_Fremdsprachenunterrichts (Erişim tarihi: 19.09.2025).

Tagungsbericht über den III. Isprud-Kongress: Deutsche Sprache - Die Brücke zwischen den Kulturen

Seval PARLAKGÜNEŞ ERDOĞAN ¹

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Değildir.
üretilemiştir VS.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Gerek yoktur.

Makale Türü: Rapor

Makale Kayıt Tarihi: 07.07.2025

Onay Tarihi: 01.09.2025

Atıf: Parlakgüneş Erdoğan, S. (2025). Tagungsbericht über den III. Isprud-Kongress: Deutsche Sprache - Die Brücke zwischen den Kulturen. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 8(2), 64-67.
DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.82937>

Vom 7. bis 10. April 2025 fand an der Firat-Universität in Elazığ der dritte internationale ISPRUD-Kongress statt. Die Organisation des Kongresses erfolgte durch die Germanistische Abteilung der Firat-Universität, in Kooperation mit der Fakultät für Neuphilologie der Universität Warschau, der Internationalen Sprachunion Deutsch (ISPRUD) und dem Verein Deutsche Sprache (VDS). Teilnehmende aus verschiedenen Ländern, darunter Deutschland, Polen, die Schweiz, Belgien, Tschechien, Aserbaidshan, Ungarn und Togo, trugen mit vielfältigen Beiträgen zum Gelingen der Veranstaltung bei.

Im Rahmen der Veranstaltung wurde das Leitthema „Deutsche Sprache – die Brücke zwischen den Kulturen“ erörtert. Im Fokus stand dabei die Bedeutung der deutschen Sprache in interkulturellen, literarischen, sprachdidaktischen und gesellschaftspolitischen Kontexten. Am Montag, dem 7. April, traf die Teilnehmergruppe in Elazığ ein und wurde vom Organisationsteam freundlich in

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. ORCID: 0000-0001-8561-3778. Mail: psevalerd@gmail.com

Empfang genommen. Die Unterbringung erfolgte in nahegelegenen Hotels, was Raum für erste Gespräche und ein entspanntes Kennenlernen bot.

Der offizielle Beginn des Kongresses erfolgte am Dienstag, dem 8. April. Die Eröffnung wurde durch eine Begrüßung von Asst. Prof. Dr. Mehmet Öztürk eingeleitet, gefolgt von Reden prominenter Vertreter der ausrichtenden Institutionen, darunter Prof. Dr. Mustafa Taner ŞENGÜN, Dekan der Fakultät für Human- und Sozialwissenschaften der Firat-Universität, Prof. Dr. Abdulhalim Aydın, Leiter der Abteilung für westliche Sprachen und Literaturen, sowie den ISPRUD- und VDS-Repräsentanten Prof. Dr. Bolesław Andrzejewski und Prof. Dr. Robert Malecki. Im Anschluss daran wurde ein Plenarvortrag von Roland Duhamel von der Universität Antwerpen gehalten, in dem er das Bild Belgiens in der deutschen Literatur thematisierte.

Am Nachmittag des 8. April 2025 setzten sich die Teilnehmerinnen und Teilnehmer Kongresses mit einer Vielzahl spannender Beiträge auseinander, die in drei parallel verlaufenden Sektionen präsentiert wurden. Die thematischen Schwerpunkte der behandelten Themengebiete umfassten die Rolle der deutschen Sprache in Philosophie, Literatur und Kunst, interkulturelle Begegnungen durch Sprache und Literatur sowie methodische und didaktische Zugänge zum Deutschen als Fremdsprache.

In der Sektion „Deutsche Sprache in Philosophie, Literatur und Kunst“, moderiert von Roland Duhamel und später von Michał Jamiolkowski, wurde zunächst das Thema der deutschen Geistigkeit aus philosophischer Perspektive beleuchtet. Bolesław Andrzejewski (Mieszko I. Akademie in Poznań) diskutierte grundlegende Aspekte des deutschen Denkens. Michał Jamiolkowski analysierte Faust-Motive im filmischen Werk des polnischen Regisseurs Krzysztof Zanussi. Einen literarisch tiefgründigen Zugang bot Fatma Karaman (Firat-Universität) mit ihrer Interpretation von Franz Kafkas „Brief an den Vater“. Sie stellte den Text als Spiegel einer zerrütteten Vater-Sohn-Beziehung dar. In späteren Beiträgen wurden Peter Handkes Werk, die sprachliche Darstellung kultureller Identitäten im deutschen Hip-Hop und Ellipsen in Sprichwörtern analysiert. Besonders bemerkenswert war der Beitrag von Michael Drescher (TU Chemnitz), der die deutsche Sprache als eine Form künstlerischen Ausdrucks begreift und sie metaphorisch als „Kunstschatz“ würdigte.

Die Sektion „Deutsche Sprache der interkulturellen Begegnungen“, geleitet von Anna Górajek (Universität Warschau) und anschließend von Anna Warakomska (Universität Warschau), fokussierte sich auf transkulturelle Identitäten und die Rolle der Sprache als Mittlerin zwischen Kulturen. Anna Warakomska eröffnete mit einer Analyse der türkisch-deutschen Literatur und ihrer Funktion als Brücke zwischen zwei Kulturen. Gülsüm Yılmaz (Binali-Yıldırım-Universität) sprach über das Konzept des „Deutschseins“ aus der Perspektive eines türkischstämmigen Autors ‚Zafer Şenocak‘, während Joanna Małgorzata Banachowicz (Universität Wrocław) sich auf die Erfahrungen deutschsprachiger Autoren mit Migrationshintergrund konzentrierte. Anna Górajek zeigte durch ihre Untersuchung über Reisereportage als Mittel der Kulturvermittlung eine alternative und bemerkenswerte Perspektive auf, wobei sie Matthias Kneip als Brückenbauer zwischen Deutschland und Polen darstellt. Robert Małecki (Warschauer-Universität) warf einen Blick auf die Darstellung Palästinas und Israels in deutschsprachigen Texten. Zum Abschluss stellte Georg Schuppener (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave) das „Jugendwort des Jahres“ als Spiegelbild einer multikulturellen Gesellschaft vor.

In der dritten Sektion, „Deutsch als Fremdsprache“, die sich vorrangig mit Methodik und Wortschatzvermittlung beschäftigte und unter der Moderation von Joanna Sobańska (Universität Warschau) sowie später von Anna Jaroszevska (Universität Warschau) stand, lag der Fokus auf praktischen Ansätzen im DaF-Unterricht. Ali Osman Öztürk und Kolleginnen der Necmettin-Erbakan-Universität präsentierten eine Studie zum Stellenwert der deutschen Sprache aus Sicht angehender Deutschlehrkräfte in der Türkei. Faik Ömür (Universität Samsun) verglich kulturelle Elemente in deutschen und türkischen Lehrbüchern, während Mukadder Seyhan Yücel (Trakya-Universität) über kulturelle und didaktische Zugänge von DaF-Doktoranden berichtete. Cüneyt Dinçer (Universität Hakkâri) untersuchte kulturelle Vielfalt in Lehrwerken und den Einfluss von Sprachpolitik über Lehrwerke. Gülezer Korkmaz (Universität Hakkâri) analysierte die Bedeutungsvielfalt des Ausdrucks „als“ im Deutschen und seine Entsprechungen im Türkischen. Der Beitrag von Mehmet Halit Atlı (Fırat-Universität) war über eine korpusbasierte Analyse der Konzepte „Palästina“ und „Israel“ in deutschsprachiger Schriftwelt. Schließlich thematisierte Fatma Deveci vom Atatürk-Anatolischen Gymnasium in Elazığ die Rolle des Deutschen als Brückensprache für türkische Schüler sowohl in der Türkei als auch in Deutschland.

Den Abschluss bildeten offene Diskussionsrunden in allen drei Sektionen. Diese ermöglichten den Teilnehmern, Fragen zu stellen, sich vertiefend mit den präsentierten Inhalten auseinanderzusetzen und erste evaluierende Einschätzungen vorzunehmen. Die große thematische Breite und die Vielfalt an Perspektiven zeigten eindrucklich, wie tiefgreifend Sprache, Kultur und Identität miteinander verflochten sind.

Der dritte Tag des Kongresses, der 9. April 2025, widmete sich erneut einer intensiven wissenschaftlichen Auseinandersetzung mit Sprache und Kultur. Der Tag gliederte sich in zwei größere thematische Einheiten: vormittags fanden Beiträge zum Thema „Vielfalt der Sprachen und Sprachpolitik“ statt und am Nachmittag lag der Schwerpunkt auf „Deutscher Sprache und Kulturvermittlung“.

Die erste Sektion des Vormittags wurde von Prof. Dr. Bolesław Andrzejewski moderiert. Sie eröffnete mit einem Beitrag von Bruno Klauk vom Verein Deutsche Sprache, der Initiativen und Argumente zur Förderung von Landessprachen in der Wissenschaft vorstellte. Es folgte ein kritischer Beitrag von Siegfried F. Franke (Andrássy-Universität) zum Thema „Satire darf alles – wirklich?“, in dem er den manipulativen Sprachgebrauch in Medien und Politik analysierte. Abschließend bot Regula Heinzlmann aus der Schweiz mit ihrer Untersuchung der Zürcher Dialekte einen interessanten Blick auf Sprachwandel, regionale Sprachidentitäten und die Problematik einer „verwischten“ sprachlichen Zugehörigkeit innerhalb der Deutschschweiz.

Nach einer kurzen Kaffeepause wurde das Programm mit der Sektion „Deutsche Sprache und Kulturvermittlung“ fortgesetzt. Moderiert wurde dieser Teil von Mukadder Seyhan Yücel. Kathi Gajdos-Frank aus Ungarn erregt die Aufmerksamkeit auf die Rolle des Deutschen im ungarndeutschen Kulturerbe und betonte, dass „man aus dem Wort nicht vertrieben werden kann“. In einem weiteren Beitrag untersuchten Anna Jaroszevska und Joanna Sobańska die sogenannten BIP-Programme (Blended Intensive Programmes) als Orte interkulturellen Lernens, insbesondere aus Sicht von Germanistikstudierenden.

Am Nachmittag folgte die Fortsetzung dieser Sektion unter der Moderation von Siegfried F. Franke. Der erste Beitrag kam von Gülanbar Pirnasarova (Baku/Aserbaidsschanische Sprachenuniversität). Sie untersuchte die Ähnlichkeiten in der deutschen und aserbaidsschanischen Kultur. Gero Greb aus der Schweiz stellte in seinem Beitrag das Vorwort zum Anglizismen-Index vor. Zuletzt präsentierte Seval Parlakgüneş Erdoğan (Necmettin-Erbakan-Universität) ihre Studie, die sich mit der Wirkung deutscher Lieder auf türkische DaF-Studierende beschäftigte. Sie hob hervor, wie Poesie, Melodie und Sprache gemeinsam emotionale und kulturelle Zugänge schaffen können. Zum Schluss fand eine Plenardiskussion statt, die von Asst. Prof. Dr. Mehmet Öztürk moderiert wurde.

Der Donnerstag, 10. April, war einem ganztägigen Ausflug in die nahegelegene Stadt Diyarbakır gewidmet. Diese Stadt, reich an Geschichte und kulturellem Erbe, beeindruckte die Teilnehmerinnen und Teilnehmer mit ihren zahlreichen Sehenswürdigkeiten und traditionellen Handwerksmärkten. Der Ausflug bot nicht nur kulturellen Gewinn, sondern förderte auch die persönliche Vernetzung und die internationale Verständigung der Kongressteilnehmenden.

Als Fazit lässt sich festhalten, dass der III. ISPRUD-Kongress einen wichtigen Beitrag zum internationalen wissenschaftlichen Dialog über Sprache und Kultur geleistet hat. Die Veranstalter haben angekündigt, den Kongress im regelmäßigen Turnus fortzusetzen und bei künftigen Ausgaben möglicherweise digitale Medien, neue Forschungsmethoden und weitere Regionen in den Fokus zu rücken.

CUDES

ISSN: 2632-1734

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Launched in 2018, Journal of Current Debates on Social Sciences (CUDES) is a peer-reviewed, internationally recognized academic journal in the field of social sciences dedicated to publishing theoretical, empirical, and experimental research work such that it contributes scientific, real, and valuable knowledge to the field.

CUDES encompasses a variety of fields, such as, but not limited to; Economics and Administrative Sciences, Tourism and Tourism Management, History, Culture and Religion, Psychology and Sociology, Fine Arts, Engineering and Architecture, Language and Literature, Educational Sciences and Pedagogy

The journal aims to accept original and unpublished articles in English, German, French, and Turkish. The author is encouraged to conduct a variety of research methodologies, such as statistical analyses, case-study methodologies, fieldwork, book reviews, literature surveys, historical investigations, and multidisciplinary approaches, to address concerning research problems in these fields.

Submissions are held to further review after the two-stage review process. The first step reports whether the submission meets the following criteria: relevance to the subject, quality, compliance to guidelines for submission to the journal, and relevance. Only manuscripts that are found to have lengthily fulfilled all of the above criteria are reviewed scientifically by expert referees. The Editorial Board holds the authority to either publish or reject submissions at its discretion.

CUDES publishes two issues in a year, in March and September. Sometimes special issues may be published on current issues that may coincide with the occurrence of a major event or conference.

The articles represent the view and opinion of the author and do not reflect the same by the journal or its Editorial Board.

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

VOL.8
02
09/225